

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ" - СКОПЈЕ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА

СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ - ФАКТОР ЗА АНИМИРАНЕ НА
СЛОБОДНОТО БУЌЕЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ОД ОСНОВНОТО УЧИЛИЩЕ

- МАГИСТЕРСКИ ТРУД -

Скопје, март 1994 година

1. СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ - АКТУЕЛНОСТ И ДИЛЕМА

Разгледувањето на појавата која ја нарекуваме "слободно време" би можеле да го започнеме на многу начини, и при тоа да не погрешиме, бидејќи кај агол на разгледување да го одбереме, секој ќе не одведе кон исполнување на некоја цел.

Саммот поим е широк по својот обем и во себе акумулира бројни содржини, па од таму и оправданоста, дури и потребата тој да биде разгледуван на повеќе начини и од повеќе аспекти. Современата теоретска мисла овој поим, оваа појава претежно ја третира од социолошки аспекти т.е. како полифакторална појава која имплимира бројни субпојави во општествениот живот. Семејта суштине и природа на овој поим покренува и поттикнува на размислување, од што пак произлегуваат и бројни прашања, почнувајќи од основното - дали всопшто има слободно време (а во тесна врска со тоа - како да се најде најцелосно, најпрецизно дефиниција на тој поим); дали тоа е појава која треба да ја сметаме како фономен на модерното време, или пак како појава која еволуирала непосредно со човековото постоење; дали тоа слободно време треба да го доживуваме како благодат, или пак како терет; до она - дали тоа слободно време само по себе е дилема или само поттикнувач на бројни дилеми и сл. Се разбира дека одговорите на овие прашања се бројни, често спротивставени, но во секој случај отвораат простор за многу нови размислувања и дискусии.

Човековото општествено живеење дојде до еден висок степен на развиеност што пак подразбира напредок во се она што значи добра денешнина и уште подобра иднина. Тоа се должи на самата човекова природа од причина што во самата нејзина суштина лежи човековото природно тежнење да вложува максимални напори за да развива, менува и прилагодува се околу себе, со што обезбедува и развој на самиот себе. Скоро секој ден од нашиот век носи по една помала или поголема победа на човекот над природата. Моторната сила на тој напредок е иманентното човеково тежнење кон слобода, борба и надминување на ограничувањата со кои тој се среќава на секој чекор. Се разбира дека ова подразбира ставане во погон за интелектуалните и физичките сили, кои постојано се развиваат и надоградуваат. Резултатите од вложените напори се видливи и опишливи: висок степен на развиеност на науката, техниката, технологијата, кои пак со своето повратно дејство го револуционализираат и унапредуваат животот во целина. Времието во животот се брзи и нагли, така што понекогаш тешко можеме да ги следиме. Новите средства за комуникација ги соопштуваат и пренесуваат мислите со брзина која не сме можеме ниту да ја замислиме. Кибернетиката, компјутерите се повеќе задираат во нашите животи и внесуваат невидени промени. До други зборови би можеле да зборуваме уште за бројни моменти и аспекти на човековото живеење кои дури ниту една генерација не би можела да ги препознае во периодот од нејзината младост, до нејзините зрели години. Заклучокот би бил дека човековиот *ratio* постигнал напредок во се она што допрел.

Добро е тоа што човекот вложува напори и ужива во плодовите од нив со што разјаснил многу нејасни појави, всуштем-

ки предизвикал други, што значи дека постигнал контрола над нив, но сега на сцена стапува и налицјето, а тоа се проблемите кои се длабоко вкоренети и произлегуваат од комплексните развојни процеси на модерната цивилизација. Би било невозможно да се набројат сите, но во крајна линија тоа не е ниту потребно. Може едноставно да се земе за пример начинот на комуникација помеѓу луѓето. Не морате да патувате далеку, да пишувате писмо или на некој друг начин да испраќате порака — тука веќе при рака ви се цевните апарати кои со успех пренесуваат и глас и слика. Секоко дека ова не е придобивка во која може да ужива секој, но оној што го може тоа лишен е од можноста за непосреден контакт и пријатната атмосфера на ентузалната средба. Значи човекот потрошил добар фонд од својот животен век за да пронајде нешто што ќе значи крај на непосредниот контакт со другиот човек, што пак гледано од друга страна го прави човекот зависен од тие уреди, но и задоволен и доста тен на самиот себе си. Оној фонд од време што тој го заштедил со ваквите уреди, повторно со задоволство ќе го помине сам во спорот на нивното понатамошно усовршување. Човекот станува условен во сопствената стапница.

Да навлеземе за момент во целокупноста на човековиот ориентир на живот денес. Генерално земајќи може да се зборува за постоење на два стила на живеење: "хоризонтален" и "вертикален". Вертикалниот стил на живот го втурнува човекот во беспштедна борба за постигнување на повисок економски статус, престиг: "Нема сомнение дека денес начелото "да се има" воопшто доминира. Неговото значење е да се има повеќе пари, важност,

мој над луѓето - накратко повеќе од сето ова. Човековиот живот ориентиран во таа насока станува само средство за постигнување на сите тие успеси. Сите негови фази се значајни за искачување нагоре. Секое се вреднува само од тој аспект, или од аспект на силата која гарантира успех во иднината^{1/} Наместина не треба да се има многу смелост па да се признае вистината за денешната човекова вредносна ориентација. Човеков примат на однесување станува неговото ангажирање на планот на осигурување на поголема моќ и влијание, пробив кон врвот на општественото скалило, човекот цени и бидува оценет по критериумот на потрошувачката и количината на материјалните средства за експлоатација кои ги има на располагање. Во едни такви услови човекот е доведен во позиција на еднодимензионално суштество: "На еднодимензионалниот човек едвај да му треба некакво образование бидејќи со водечките начела на неговиот живот управува исклучиво критериумот на ефикасноста, додека гризата за иднината се сведува на осигурување на пробив и моќ."^{2/} Сето ова пак од своја страна не значи ништо друго освен занемарување на човековата мултипликативна димензија која е својствена само за него како на разумно суштество.

Стилот на живот наречен "хоризонтален" му се спротивставува на таканаречениот "вертикален". Тој ја изразува човековата желба "да се биде некој", а не "да се има нешто".

1/ Суходолски, Б. Перманентно образование и стваралаштво.
Загреб: Школске новине, 1968, стр. 120

2/ Исто

Тука се важни искуствата кои не и служат не некоја цел. Значајни се бидејќи се вредни сами по себе. Искуствата на љубов и пријателство, природа и уметност немаат карактеристики на средства. Нивната вредност не се огледа во функцијата за постигнување на успех на другите подрачја на животот. Тие се важни, но и самодостатни. Свој стил на живот му остава на човекот повеќе моќ над сопствената судбина, што претпоставува обезбедување на среќен живот на поголем број луѓе. Тој стил обезбедува одредена рамнотежа помеѓу техницијата, желбите и реалните постигнувања.

Меѓутоа, човековиот живот не се заснова само на начелата „да се има“ и „да се биде“. Тука е и начелото на акција која е насочена кон тоа не да се стори нешто „за себе“ и „со себе“, туку да се стори нешто со светот. Тоа пак од своја страна подразбира работа и креација - две категории кои го одредуваат човекот како суштество кое го преобликува светот.

Сето до сега казано упатува на заклучокот дека човекот во лавиринтот на животот на патот до својата среќа е ограничен со простор и време што му создава малку услови за посветување на самиот себе. Но сега се створа е едно ново прашање: што е среќа, кога човекот е исполнет со среќа, што за некоје индивидуа претставува тоа. Можеби за некеј тоа е достатноста на условите, просторот и времето кои ќе му овозможат да фантазира и безделнички, или за друг тоа е потребата од услови, простор и време кои ќе му овозможат денот да го помине во разновидни активности. Дали среќата лежи во времето поминато во играње со земјата или пак поминатото во конструиваност, време за себе или за заедництво, време за по-

ставување на станици или креација.

Праецот на нашето размислување не упатува на констатација дека човековиот живот се одвива на две нивоа - на првото ниво се води одлучувачна борба за осигурување на материјалната благосостојба со што човекот сакал или не се наоѓа втурнат во прегретките на прагматистичкото делување. На ова ниво се наоѓа се она што го карактеризира човекот како општествено суштество, се она што е поврзано со социјалните и политичките организација т.е. со работата и економијата, законодавството и државата. Трудот што на овој начин го вложува човекот станува суштина и основа на неговата егзистенција. Но во суштината на неговата егзистенција се и активностите на второто ниво на кое се наоѓа царството на слободата и фантазијата, ниво на кое превладува спонтаноста на делувањето. Оваа окосница на човековиот живот е индивидуална и истовремено егзистенцијална. Човекот чувствува потреба да го обликува и живее самостојно својот живот. Даденоста "овде" и "сега" е важна и neodминлива. Тој сака индивидуално да ги обликува и испроба разновидностите на културните богатства во заедница на љубов и пријателство, по пат на директни емоции и допир со природата и уметноста, гледајќи ја на тој начин сопствената визија на светот и животната мудрост.

Значи човекот е упатен на другите, но и на себе самиот. На општеството, политиката, економијата, но и на семејството и сопствената индивидуалност. Кризата на современото општество во која главна улога има човекот како причина за

таа криза, но и главен субјект кој ги трпи последиците од ова предизвикува криза и во хуманизмот со постоечките пореметувања и драстичниот распаѓање на старите вредности. Работите многу се искомплицираат - човекот како поединец се помалку значи.

Но дали сето ова треба да значи дека најдобро е работите да ги препуштат да течат спонтано, несметано по својата внатрешна логика. Дали треба човекот да го препуштат на масовната култура која се повеќе зема замав и на тој начин да го обликуваме според капацитетот на просечната масовната, а не озбилената култура е наменета на просечната публика и нејзините конзумни потреби. Таа нејзина адаптација ја прави да го добие атрибутот шунџа или кич, со што кај човекот се создава чувство коз лажно ја поедноставува реалноста и предизвикува "сирози" емоции. За сметка на ова озбилената култура се избегнува и обезвреднува. Луѓето поради техницизмот кон пресних стануваат послушни потрошувачи на изливни, дури и штетни добра. Стананската пропаганда со својата немилосрдна агресивност и безобзирност продира насекаде - во сценографиите и текстозите на филмските и театарските претстави, на поштенските обрасци, сообраќајниците и стадионите. Не ни остава ништо една книга без својот печат. Човековата индивидуалност ја губи битноста. Но не е доволно само да се согледаат состојбите и никогаш тоа не може да биде доволно. Потребно е да се преземат нешто на тој план. И тоа итно.

Се она што до сега зборуваме на овој или оној начин се однесуваме на смислата, начините на распределба и поминување на времето како момент на човековата егзистенција. Дилемите

околу осмислувањето на времето и неговата суштина воопшто се бројни и неисцрпни; што е она со што мора одреден фонд од тоа време да се исполни (и колкав фонд); што е (и дали воопшто има) слободно време т.е. време ослободено од објавени; кои се дилемите, клучните и кривните точки кај него; дали може да се влијае врз човекот (и дали тогаш ќе може да стане збор за слободно време) на одреден начин да се оспособи за успешно осмислување на своето слободно време. Конечно - каква е смислата на слободното време. Без потемелна анализа на потегнатите прашања би се рекло дека одговорите се едноставни и лесни. Но дали е навистина така. Ако се пријде несериозно и површно одговорите ќе бидат едноставни, но и еднострани. На трагата на одговорите на овие прашања всушност сме на трага на расветлувањето на комплексноста на личноста. Да се даде слобода на човекот и слободно време или не, да се оплемени, исполни или да се препушти на лутање. Дали во нашето слободно време навистина носиме илјадници потребни, а уште повеќе дели носиме непотребни оптеретувања. Дали го сакаме или мразиме, или пак кон него сме индиферентни. Дали го даруваме на помалку или повеќе вредни за тоа луѓе околу себе. Дали го кривиме, оплемениваме, или го пуштаме да протече онака како што безживотниот песок тече меѓу прстите. Дали поминувањето на слободното време е сопствена негација, неслобода, тајна пред себе и пред другите. Дали слободното време е активност на самиот со себе или со сопствениот порив. Дали тоа е собирање за градба или деструкција, во живот во убавина или одбивање. Ова се прашања кои ја потврдуваат комплексноста на материјата која навистина бара сериозен приод во нејзиното разгледување. Слободното време за

Човекот е идеал. Човекот Технисе да го има, но да го има со
повеќе. Со чини дека кога ќе го има ќе прави чуде.

Или чудо - од него.

За да биде работата појасна треба да се каже дека слободното време непосредно се доведува во врска со трудот т.е. вложувањето на одредени напори за да се совлада определена зададена обврска или задача. Зашто тогаш со трудот? Од причини што она нешто не се работи, ако не постои некаква ангажираност, тогаш за какво друго време би можеле да зборуваме. Значи човекот мора да биде ангажиран со нешто за пред се да биде човек, па за да може она останато време да го добие атрибутот слободно.

Значи слободното време се пројавува како еден променлив, развоен процес како по однос на временскиот интервал кој го опфаќа, така и по однос на начините на неговите реализација, на она што како единствен непроменлив атрибут го следи низ неговиот развоен пат, тоа е класно-сталенскиот карактер. Тоа подразбира дека на различните општествено-економски формации, класно-сталенски разликата или соодветствува слободно време кое ги има обележјата (или самото тоа им дава обележје) на конкретната класа или сталеж. Проблемот кој предизвикува полемика во светските кругови на теоретичарите кои спекулативно се базат со оваа проблематика е во несогласувањето околу тоа дали слободното време е појава која постоела кај сите цивилизации и низ сите епохи или не. Некои од нив сметаат дека на оваа дилема треба да се даде потврден одговор, други го негираат тоа. Оние што го оспоруваат постоењето на слободното време низ сите епохи и кај сите цивилизации во суштина оваа појава ја одделуваат од трудот, работата. Имено тие се повикуваат на етнологските истражувања што се однесуваат на

првобитното општество во кое производството се испреплетувало со играта и активностите кои имале забавен карактер и елементи на религиозни обреди. Затоа според нив работата во чист вид не постоела.

Класно - сталежниот карактер на слободното време доаѓа где нвраз уште во античката епоха во тогаш постоечките силни и моќни градови - држави. На пример во Антична Грција слободното време е привилегија на владеечката класа а истовремено е и видлива разликата во начинот на исполнувањето на ~~и онака~~ различниот фонд на часови на слободно време кај припадниците на различните класи. Привилегијата на богато, различно исполнети и подолготрајно слободно време на владеечката класа природно проналегува од тоа што таа не била непосредно вклучена во процесот на остварување на материјални средства неопходни за егзистенција. Митовите од богатата и пластична грчка митологија убаво и моќно јасно зборуваат за редот на небото што треба да биде пример за ред на земјата без никаков поговор од наша страна: "Грците односот на работата и забавата митолошки го изразиле по разбирањето на трудот како нешто толку небожествено. Светот на боговите, кој всушност е свет на Вистината, Убавото и Доброто е свет на убавиот Аполон и уште поубавата Атина. Нивните убавине се поврзува со возманиените знаења и забавите, додека на нивните убави лица лебди божествена насмевка"^{3/}. Светот на работата пак е симболизиран преку Хефест: Хефест е ковач, работи во поколна жештина, валкан е, изработува предмети кои како продукти можат да предизвикаат божествена насмевка и радост кај оние на Олимп"^{4/}

3/ Деспот, Б. Идеологија за доколина, Београд: Мала едиција "Идеје", 1976, стр. 150.

4/ Исто

Односот помеѓу боговите на Олимп и ковачот Хефест е однос на слободниот човек спрема работ. Ова јасно покажува каква дистинкција е правена меѓу трудот т.е. времето во кое тој се вложува и слободното време, односно дистинкција помеѓу оние кои "испаале" и "спаселе" и оние кои "не спаселе" да уживаат во богатствата на слободното време.

Среќниот век со својот начин на живот и општествено устројство и понатаму ја негува оваа веќе постоечка дистинкција. Поделеноста на класи и, и што во рамките на владеечката класа се световните и духовните феудалци, а потчинетата класа е сликотворена во великите селани и малиот број на занаетчи кои на некој начин успеале да ја воджат својата самостојност некаде помеѓу едните и другите, соодветно се рефлек-

тура и во однос на слободното време. Местото и улогата на се-
ноја од класите во општествениот живот го диктира како фонот
на слободно време, така и начинот на неговото исполнување.
Пред да појдеме во поконкретно разгледување околу слободното
време и припадниците на различните класи чувствуваме за потреб-
но да укажаме на некои основни идеолошки струења т.е. на до-
минантниот начин на мислова и дејства на живеење според кои се
добивале свое место и улога. При тоа желбата не ни е да запад-
неме во одвоен историцизам, туку почеме од тоа дена само
на тој начин (историскиот аспект на развој) ќе можеме да ги
разбереме и подоцнежните обиднувања.

Раниот среден век до епохата на ренесансата своје-
та идеолошка потирена ја наоѓа во црквата како главен монопол
над поседите, приходите и моќта што од своја страна подравби-
ра власт. Главното начело на животот чиј главен пропагатор е

толку црвата е постој, молитвата, а главните начини на однесување кои се развиваат меѓу потчинетите народни маси се безусловната покорност, стрпливоста, зрудозубивоста, умереноста, аскетизмот. Значи доцнежното на припадниците на потчинетата класа е посветено на многучесовно мекотрпно работа заради извршување на обврските кои обезбедување на материјална егзистенција на семејството и остварување на потребните парични средства за плаќање на високите даночни давачини кои црквата и феудалецот. Сепак дока во едни вакви услови не може да стане збор за некој фонд на слободно време, во смисла на богато, содржајно осмислено и реализирано слободно време. Времето што преостанувало по завршувањето на секојдневните обврски модело и морало да се искористи за обновување на работната енергија и толку потребна за наредниот ден, со други зборови слободното време на припадниците на оваа класа било исполнето само со пасивен одмор.

А што станува со припадниците на владеечката класа? Нивниот целокупен временски фонд, е квалитетно поинаку организиран, осмислен, а во склад со тоа и потрошен. Она што ги преокупираше припадниците на оваа класа биле разговорите околу војните, стекнувањето на навика на добро однесување во високото општество (витештво) што подразбирало почитување и бескрајно верност на својот *sizeron* и демите во дворот на феудалецот, вежбањето на својата физичка издржливост и вежбањето и совладувањето на успешноста во составувањето на стихови *versificare*

Она со што бил најчесто исполнет денот на овие луѓе било играњето на шах, што наводно ја развивало уметноста да се изработи успешен план за напад и одбрана, што во целина земано било

само направен зад кој се криво исполнувае на времето на феудалците, от кој не знае да работи. Фактички целокупното образование на младото поколение се состоело токму во ова, а отсуството на некое посериозно, потемелно, посодержајно воспитание и образование е видливо. Од таму и податоците за големiot процент на неписмени луѓе од оваа класа и запоставувањето на научните мисле и стагнацијата на науката зоопшто. Сето ова претставувало само обид да се исполни безработниот, празен, бессодржан живот што се фундаира и на воспитната девица на оваа класа - да се презира секој вид работа.

Периодот на ренесансата кој започнува пред крајот на XIV век, а нарочито почетокот на XV век значи период на менаве на темелите на дотогашното општество почнувајќи од неговата целокупна идеолошка фундаираност. Овој квалитетен скок во општествениот развој е овозможен пред се благодарение на развојот на трговијата и занаетчиството. Проманите на економски план соодветно се рефлектираат и во начинот на мислењето, што пак од своја страна води кон конкретни промени и во самиот начин на живеење. Вошност средновековниот поглед на светот почнува да се распаѓа веќе во XIV век што резултира со почетокот на губење на исклучивата врска определеност пред се на културата. Сега целокупниот живот на човекот е насочен кон него самиот и начините се тој да се направи среќен. Ако феудалниот идеал на човек беше човекот како тип, сега новиот идеал е развојот на човекот како поединец. На светлото на денот излегуваат и различните човекови карактеристики, способности, потреби и интереси. Знаци новиот култ е здравниот, активен човек оптимист,

што вседно претставува радосна афирмација на овдешниот живот. Сега веќе не доаѓа до израз само спремањето на човекот во живот на "оној свет" туку на преден план настапува човекот поединец овде и сега. Тој веќе нема третман на суштество кое мора да работи некоја мекотрпа работа за да си обезбеди егзистенција, туку се цени неговата нескратлива желба за нови откритија и сознанија. Сето ова пак целокупно земано условува прогут на науките и на оние дотогаш афирмираните, но и на н о_ви научни дисциплини. Ова всушност е периодот на класичниот на буржоазијата како главен носител на се што е прогресивно, но треба да се има во предвид дека хуманистичното движење ги зафатило аристократските слоеви на тогашното општество и се разбира дека тоа не е никакво народно движење. Затоа разбираливо е што на хуманистите им била непозната мислата да го спасуваат народот од мракот на незнаењето, работата останува за него. Значи и понатаму аристократската класа има монопол над времето-Тогаш име и пари и услови да се занимава со интелектуални спекулации и илех научна работа. Таа располага со слободно време.

1.2. ПЕРИОД ОД ГОЛЕМИТЕ ИНДУСТРИСКИ РЕВОЛУЦИИ ДО ДЕНЕС

Периодот во историскиот развој на општеството од Англиската револуција од XVII век до Француската Буржоаска Револуција од XVIII век е период на бурни преврвани и развој кој резултира со зголемување на моќта на буржоазијата како класа и нејзина борба за преземање на моќта и власта во општеството. Народните маси и понатаму се угнетувани, но сега веќе на прв план почнуваат да се истакнуваат барањата за обавезно образование за сите и се истакнува идејата за изграднување на човек на новото време. Ова на некој начин би можело да се протолкува како срамешливо назирање на демократски идеи и барања, но зајакнувањето на буржоазијата како класа е резултат на тоа што народните маси го даваат својот максимум на сили и време. Значи времето како категорија и понатаму продолжува различно да се доживува, искористува и исполнува. И понатаму севој во зависност од својата класна припадност вака или онака го исполнува своето слободно време, располага со помал или со поголем фонд на часови на слободно време.

Деветнаесеттиот век пак на преден план го исфрла машинскиот начин на производство и формирањето на работничката класа како главен антагонист на владеечката буржоазија. За разлика од дотогаш угнетените класи работничката класа не располага многу ниту со посед, ниту со сопствени земји со кои

би можеле да ја обезбеди својата егзистенција. Она со што таа е во можност да си го обезбеди тоа е своето знаење, умеење, физичка сила и време. Работи кои таа почнува да ги продава за многу евтини пари. И понатаму постои дуализмот во целокупниот начин на живот - буржоазијата има и интерес и пари и време да се бави со небожествените работи кои на идеолошки и економски план ќе и обезбедат прогрес и зачувување на местото, а работничката класа е лишана од некое потемелно образование и е "предодредена" да не поседува слободно време, бидејќи ако го има постои стравот од опасноста дека ќе го искористи на начин кој не и одговара на буржоазијата.

Не ваквата состојба секако денс не можеле да потрпе вечно. Потчинетата класа почнува да се организира и да ги бара своите права што подразбира барање за подобрување на условите за живот и работе, за демократски односи и сл. Во сите овие барања се провлекува и барањето за слободно време, како ќе зголемување на неговиот фонд, така и можностите за организирано поминување на тоа слободно време. Тоа е воодно и борба за своето генеричко и историско право на слободно време во чии рамки се потврдува неговата суштина на разумно суштество на кое му се потребни одмор, разонода, забава, но истовремено му се потребни и активности кои ги задоволуваат неговите внатрешни потреби, мотиви, интереси. Секако дека ова не е можно да се оствари во оној унифициран стереотипен фонд на часови во кој човекот остварува средства за егзистенција.

Разгледувањето на овој проблем во денешни услови на живот би можело да го почнеме на различни начини. Тоа од при-

ЧИНИ ШТО ВО РЕАЛНОСТЕ НА ОПШТЕСТВЕНО-ЕКОНОМСКИОТ ПОРЕДОК ВО
 СВЕТСКИ РАМКИ ДЕНЕС ПОСТОИ ЕДНО ШАРЕНИЛО ПРИ ШТО БРОЈНИ ЗЕМ-
 ЈИ ВО СВОЈОТ РАЗВОЈ ДОЖИВУВААТ ДЛАБОКИ И ТЕМАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ,
 НЕКОИ СЕ ВО ФАЗА НА СВОЈОТ БЕБРВЕН РАЗВОЈ, ДРУГИ СЕ РЕЛАТИВНО
 СТАБИЛНИ, НЕКОИ СЕ ВО ПРЕОДНИ ФАЗИ И СЛ. СЕТО ОВЕ УКАЖУВА ДЕ-
 КА ДУЃЕТО ОД РЕЗЛИЧНИТЕ ЗЕМЈИ СЕ ПРОБААТ ВО ДРАСТИЧНО РЕЗЛИЧНИ
 ЗАМОНЕНИ НА ЖИВЕЕЊЕ, РАЗНИ КОНКРЕТНИ ЖИВОТНИ СИТУАЦИИ И СТИ-
 ЛОВИ НА ЖИВЕЕЊЕ. НА ПРИМЕР ЕДНО ИСТРАЖУВАЊЕ КОЕ БИЛО СПРОВЕДЕ-
 НО ПОД ЗАКЛИДА НА **UNESCO** ОД 1956 ГОД. ОД СТРАНА НА НЕГОВИОТ
 ОТЕСЕК ЗА ОПШТЕСТВЕНИ НАУКИ ВО ЕДЕН ОД ЗАКЛУЧОЦИТЕ УКАЖУВА ДЕ-
 КА ВИСТИНСКОТО РАБОТНО ВРЕМЕ ДОЖИВЕВАЛО ЕКСПАНЗИЈА НА СМЕТКА
 НА СЛОБОДНОТО ОД ПРИЧИНИ ШТО МНОГУ РАБОТНИЦИ СЕ ЗАФАБААТ СО
 ДОПОЛНИТЕЛНИ РАБОТИ КОИ ГИ ПРЕЗЕМААТ ЗА ДА ГО ПОДОБРАТ СВОЕТО
 ЖИВОТНО НИВО. ЗНАЧИ ДОДЕКА ЕДНИ СЕ ПРОБААТ ВО УСЛОВИ НА ОЛЕС-
 НУВАЊЕ НА СВОИТЕ РАБОТНИ ЗАДАЧИ, НО И ИСТОВРЕМЕНО СЕ ПОД ЗАКА-
 НА ДА ГО ИЗГУБААТ РАБОТНОТО МЕСТО КАКО ВИШОК ПОД УДАРОТ НА АВТО-
 МАТИЗАЦИЈАТА, ДРУГИ СЕ БОРААТ ЗА ВОСТАНАЗНОТ, СО ВЕКОВИ НЕМОДЕР-
 НИЗИРАНИОТ НАЧИН НА ПРОИЗВОДСТВО, ШТО ПAK БАРЕ ВЛОЖУВАЊЕ НА ДО-
 ПОЛНИТЕЛНИ СИЛИ И ВРЕМЕ. ИЛИ ОВЕ ПРЕНЕСЕНО НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ
 ВО ВИСОКОРАЗВИЕНИТЕ ЗЕМЈИ СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ Е ДАЛЕКУ ОД ТОЕ ДА
 Е ЕДНАКВО ЗА СИТЕ СЛОЕВИ. ТАМУ ПОГОЛЕМ ДЕЛ ОД ДУЃЕТО СЕ СООЧУ-
 ВААТ СО НАМАЛУВАЊЕ НА ВКУПНИОТ ФОНД НА РАБОТНИ ЧАСОВИ И ВГОЛЕ-
 МУВАЊЕТО НА ФОНДОТ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ. А ОНИЕ ДРУГИТЕ ПAK (ОД
 НЕРАЗВИЕНИТЕ И ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ) СЕ НА ПАТОТИ ДА СЕ БОРААТ ТОК-
 МУ ЗА ВГОЛЕМУВАЊЕ НА ТОЈ ФОНД НА СЛОБОДНО ВРЕМЕ. АКО КОИ СЕТО
 ОВЕ СЕ ДОПАДЕ И СОСТОЈБАТА ВО МНОГУ ЗЕМЈИ КАДЕ ЕДЕН ИСТ ЧОВЕК
 ДОБИВА ПОВЕЌЕ УЛОГИ ВО ТЕКОТ НА СВОЈОТ ЖИВОТ, СОСТОЈБАТА СЕ
 УСЛОЖУВА. ШТО Е СО ДОМАКИНИТЕ, НЕРАБОТЕНИТЕ, ДЕЦАТА, УЧЕНИЦИТЕ

и нивното слободно време. Значи полека, но сигурно слободното време станува тема на националниот живот. Дури и тогаш кога поминувањето на слободното време е ограничено со недостаток на време, пари, средства, услови за негово спроведување, потребата од него постои и е се помозреана. Проблемот настанува и тогаш кога го има. А што сега со него?

3. Овај текст се налази у једном од рукописа

"С. С. С. С. С. С. С."

Сложноста на овоме појаву што и онај глас ϕ и јединствено
повољноснојне пријоме и повременост со бројни други појави и
сврху на не чој новото значење, а не и могућност за и једино, еди-
шном ϕ новоме значењу. Потребно ϕ конципира се ϕ одување
и реднирање на овој поим пронахогува од настојувањето да се
свати неговата суштина, содржина, функција, содржините состојби
на овој план, но и правите на и нивој развој. Сврхот факт дека
содржината за сложена појава зборува за ϕ одните тешкотии на
кои се наоѓува и и од, от тој поим да се свати во одредени
рубрици што ја ја означуваат суштината на неговото значење.
То е сврха на се зборува и спорите на бројните теоретичари кои се
занимале со неговото значење и при тоа ги користеле соод-
ветните и резултатите со кои доаѓаат до заклучоци. Резултат на тие
намери се бројните дефиниции кои и понатаму се предмет на многу
дискусији и расправи. Ни било објект на нивном нивој да се посвети
и внимание на правот на неговото значење и одување, а не со-
односите, кои се како да се одвојуваат од неговото значење во
контекст со другите одредени појави ϕ и нивни што и своето
тоа е сврхот на појава. Свој интерес на соодносите ја за-
својува неговата значење и со својата софиологија како
најголемо своето со тоа што се на виста и давање посебни
соодносите на нивниот - софиологија на своето не виста. Некој

дена во првиот период од најзиниот развој биле поставени нај-
 зините теоретски основи. При тоа на слободното време се гле-
 да како на класна и општествено-историски условена појава ко-
 ја еволуирала во својата содржина, суштина и смисла во склад
 со општествените промени со тенденција тоа да го чини и поня-
 таму. Во втората развојна етапа слободното време и неговото
 проучување се доведува во јасна врска со прашањето како тоа се
 искористува од страна на различните општествени групи. Покрај
 тоа во овој период се преземаат и бројни емпириски истражу-
 вања кои овозможиле прибирање на конкретни факти кои со поня-
 тамоната разработка на теоретски план овозможиле добивање на
 поширок увид во самата појава. Овие потемелни емпириски фун-
 дирани сознанија пружиле солидна основа за научно конституи-
 рање на социологијата на слободното време.

Понятмонскиот период во развојот на оваа дисциплина
 е препратен со развојот на методологијата т.е. богатењето на
 методолошките постапки во проучувањето на слободното време.
 Во тој момент на преден план се истакнува изучувањето на по-
 јавите кои на некој начин се поврзани со слободното време, а
 сега од аспект на начините на неговото користење (културата,
 спортот, масовната култура, туризмот).

Пред да пристапиме кон давањето на еден преглед на
 дефинирањето на овој поим од страна на повеќе теоретичари, сме-
 таме дека е неопходно да се подвлече следната состојба: некои
 од дефинициите се широки, понеодредени, некои пак се претесни
 за да го опфатат сето она што влегува во обемот на слободно-
 то време. Но сепак разгледувањето на повеќето дефиниции
 само може да биде во прилог на изградувањето на наш став во
 однос на нив и да изградиме сопствена дефиниција.

Поаѓаме најнапред од Марксовото и Енгелсовото свејпа-
че на поимот "слободно време" од причини што тоа го сториле
бројни теоретичари без оглед на тоа дали тие го прифаќаат ил-
вниот став како таков, го земаат како своја појдовна основа или
го изразуваат своето гледиште над определена критичка анализа
на илвниот поимче. Имено, според Маркс и Енгелс слободното
време е нова димензија и нова можност на човековиот развој,
непосредно поврзана со неговиот труд: "Трудот е овера на цар-
ството на нужноста" и во него не се изразуваат суштинските оп-
ределби на човековиот живот, а пред се неговата слобода која
лежи од една страна на материјалното производство т.е. во "цар-
ството на слободата"^{5/} Значи во "царството на нужноста" т.е.
потребното време за реализација на материјалните добра во кое
работникот го вложува својот труд и си обезбедува егзистенција,
следи "царството на слободата" т.е. слободното време во кое
тој ги ослободува своите сили. За да може сето тоа да се избалан-
сира и реализира тие на преден план ја поставуваат идејата за
скратување на работното време, што во крајна линија во услови
на денешното автоматизирано производство, станува реално можно.
Оваа идеја за скратување на работното време подоцна ќе биде
прифатена и понатаму развивана од страна на други теоретича-
ри од причини што во илвните анализи ова настојувале ќе биде
поставено во основата на изучувањето на слободното време што
му стои на располагање на вработениот човек и начините на не-
говото организирање во функција на развојот на човековата лич-
ност.

5/ Маркс, К. Капиталот, Београд: Београдско-графичко издавачки
завод, 1971,

Марксовите ставови во врска со слободното време се поддржани и понатаму развивени од страна на Ј.П. Сартр и Х.Маркузе. Посебно се интересни ставовите на Х.Маркузе кои се засновуваат на изведените заклучоци на анализите на западната индустриска цивилизација. Имено, тој стои на гледиштето дека човекот својата човекова суштина и својата индивидуалност најдобро може да ја развива во рамните на слободното време, па врв таа основа е оправдана и неговата критика на положбата на човекот во индустриското производство каде тој се чувствува принуден да се бори за остварување на својата егзистенција. Тој истакнува дека: "Се пошироката област на слободата станува вистинска област на игрите - слободните игри на индивидуалните способности. Во таквото ослободување тие ќе ~~клина~~ створат нови облици на реализација и откривање на светот кое ќе го преобрази подрачјето на науката и борбата за опстанок"^{6/}. Во слободното време Маркузе го ексцентризира човекот како една сосема друго суштество во смисла на суштество кое е способно да ужива во можносте да ги отфрли мислите врзани за притисокот околу непрстената борба за остварување на егзистенцијата која му е наметната од страна на самиот начин на кој ја остварува таа егзистенција и одстрана на самата држава во чие живеење е неминовно вклучен.

Но сето ова не треба да се свати (и не смее) како обид за екстрактно подвојување меѓу трудот т.е. "работното" и "слободното време", односно кон третманот на овие два поими

^{6/} Маркузе, Х. Ерос и цивилизација. Загреб: Напријед, 1965

не треба да се пријде од аспект на можност за било какво механичко одделување, бидејќи тоа ниту постои, ниту е можно да се стори од причини што човекот не е во можност да ја оствари својата реална егзистенција без вложување на труд за постигнување и реализирање на потребните материјални добра кои се неопходни за негов опстанок. Трудот е основа на која се надоврзува човековото творештво во рамките на слободното време т.е. трудот не смее да се подведе само под категоријата "принуда". Напротив човековото творештво и слобода можат да дојдат до потполн израз токму во процесот на производството, се разбира во одни зрели и поволни општествено-економски односи и еден помнаков примод кон третинот на човековата личност и суштина.

При разгледувањето на оваа проблематика сведоци сме не само на постоење на терминологички, туку и суштински различни и резидувања во однос на сваквајето на суштината на поимот "слободно време" т.е. различни гледишта на теоретски план во однос на тоа што влегнува во неговиот обем т.е. што ја чини неговата содржина. Тоа наоѓа своје соодветна рефлексија и на планот на различните, дури и спротивставени гледишта во однос на тоа што овој поим опфаќа, или треба да опфаќа во себе, односно во неговата конкретна реализација. Треба да напоменеме дека не појдовме од намерата да бранеме или напаѓаме нечии гледишта, туку да дадеме еден краток преглед на повеќе ставови.

Според Д. Рисман слободното време кое раскошно ќе настапи по "надминувањето" и "укинувањето" на трудот нема

да биде време за слатка забава која би подраббирала без-последност, туку забава за која се потребни определени способности за да може човекот успешно да се забавува, успешно да го користи своето слободно време. Според него стекнувањето на способноста за конструктивно користење на тоа време е тешка задача, ништо полесна од онаа задача во која се стекнуваат определени знаења и способности за успешно вклучување во производствениот процес. Рисмен стои на становиштето дека не се во право оние теоретичари кои работата и забавата не ги доведуваат во непосредна врска и тврдат дека човекот по својата природа е склон кон безделничење и неработење.

Францускиот социолог Фридман прави појмовно разграничува помеѓу термините "еслободено време" и "слободно време".

Ова разграничување се должи на неговото свикање околу тоа што тие поими опфаќаат во своите рамки, па така под "ослободено време" Фридман го подразбира: "Целокупниот квантум на време од обавезната работа"^{7/}. Меѓутоа, во овој квантум на "ослободено време" човекот не може слободно по свој избор и желба да ги избира содржините и видовете на своите активности, бидејќи во негови рамки тој е активираан на планот на решавањето и реализирањето на своите егзистенцијални потреби врзани за семејството и пријателите. Од друга страна пак "слободното време" според него е: "Оној временски интервал кој е ослободен од сепаква обврска"^{8/}

^{7/} Фридман, Развивањени рад, Загреб: Напријед, 1959 г.

^{8/} Исто

Во денешната западна теоретска мисла најголем про-
 црнт од авторите во слободното време гледаат моќна против-
 тежа за сите тешкотии што ги носи современиот начин на произ-
 водство. Главно таму доминираат две хипотези околу слободно-
 то време: I тваа опфаќа активности кои се компензација на она
 што му го скрштува работното време на човекот; II тва опфаќа
 активности кои се во меѓузависност со работите. Во тој кон-
 текст А. ПАСК вели: "тоа е спасителна мислот, оној елемент
 кој единствено и сам може да го спаси човештвото од несреќата
 која себе си си ја наметна, од тоа да не биде проголтан од
 машината која ја створи тој самiot"^{9/}

J. B. NASH: "Тоа не е спротивност на работата, туку нејзина
 надополна. Слободното време е човекова потреба и важно е
 прашањето како да се искористи".^{10/}

Во СССР - V. БАЈКОВА

"Тоа е оној дел надвор од работното време кој вклучува време
 за учење, зголемување на квалификациите, време на општоопштест-
 вена работа, разонода, одмор, хоби, а со цел работниот човек
 да го искористи за свој сестран развој"^{11/}.

9) PASK, A. Challenge of leisure. Journal of Physical Education
 and Recreation. Washington, 1978

10) NASH, J. B. Philosophy of recreation and leisure.
 Dubuque, 1960

11) БАЈКОВА, V. G. Свободно време и сестрано развитие
 личности. Москва, 1965

3.1. ДЕФИНИЦИЈАТА ЗА "СЛОБОДНО ВРЕМЕ"

НА Ж. ДИМАЗДИЕ

Од досега кажаното може да се изведе заклучок дека во дефинирањето на овој поим предложени се многубројни одредби во зависност од традиционалната или техничката цивилизација, капиталистичката или социјалистичката структура, животно ниво, рекреацијата или културата. Затоа тие дефиниции се делнични и често пристрасни. Гледано во светски рамки една од најприфатените и најпризнатите дефиниции е дефиницијата на францускиот социолог Ж. Димаздие . Неговата заслуга е во тоа што тој направил обид прецизно и врз научна основа да го дефинира поимот "слободно време" критикувајќи при тоа бројни теоретичари кои според неговото мислење дале или прешироки дефиниции или пак слободното време го свеле само на неработа и забава. Тој во дефинирањето на слободното време поставя од: а) слободното време кое го има поголемиот број на градско население; б) слободното време земено во неговата целост; в) слободното време интегрирано во целокупниот секојдневен живот во еден момент на неговата еволуција.

Ж. Димаздие својата дефиниција за слободното време која гласи: Слободното време е збир на активности на кои поединецот потполно не своја вола може да им се предаде, било да се одмора или забавува, било да го повишува нивото на својата информираност или образование, било доброволно општествено да се ангажира или да ја остварува својата слободна творечка

способност, откако ќе се ослободи од своите професионални, семејни и општествени обврси^{12/} ја фундаира на основа на заклучоците од историската анкета која била преземена од 18.0 година на натаму и која се однесувала на проучувањето на улогата на слободното време во општеството и техничката еволуција. Дадената дефиниција од страна на Ж. Димазди пак била појдовна основа за едно ново истражување преземено под закрила на UNESCO т.е. неговиот оддел за општествени науки од 1956 год. а кое се однесува на истражувачкото проучување на слободното време во социокултурната динамика на индустриските цивилизации претставено преку единаесет земји на различно техничко ниво и општествена структура.

Резултатите пак од ова истражување даде можност да се воведат еден нов термин "полуслободно време" кој ги опфаќа сите оние активности кои имаат амбивалентен карактер т.е. се овозможило да излезе на преден план прашањето околу одредувањето на стриктна граница меѓу активностите на слободното време и активностите кои имаат карактер на обврси. Таквата ситуација е јасна во свеста на поединецот, но во конкретната животна ситуација таа е често замрсна. Ж. Димазди во рамките на полуслободното време сместува четири категории на активности: а) активности во кои поединецот е учесник и има корист од нив - механички работи, платено учество во одредени активности; б) домашни активности - полукорисни, полурекреативни - градинарство, ситни работи; в) семејни активности - полувоспитни, полубавни - учество во решавањето на домашните задачи

или пак во игрите на децата; г) работа врз правене на украси кои се обавуваат за себе или за другите - семејствата, пријателите. Исто така резултатите на преземеното истражување унапредуваат и на заклучокот дека според субјектите опфатени со анкетата активностите на слободното време имаат три функции: одмораше потребно заради повторно оспособување за работа; забава - активност потребна заради ослободување од досадата и тензијата што ја создава монотонијата на испарцијализираните работни задачи што подразбира промена на место, ритам, стил, патување, игри, спортови; развој на личноста - активности со кои се тежи да се ослободи личноста од навиката дивањето, однесувањето, секојдневните идеи да се ограничат со автоматизам и кинеза. Ова пак од своја страна дава можност за пошироко, послободно општествено учество и несебична нега на телото и духот, а исто така дава нови можности за доброволна интеграција во животот и работата на спортските и културно-рекреативните групи. Оваа функција овозможува слободно остварување на афективните потреби за интелектуални знаења, патување и развој на способностите кои се стекнале во младоста. Нејзина е и заслугата за создавањето на нови форми на спонтано и доброволно образование (*education*) во текот на целиот живот (*long live education*). Тоа пак од своја страна отвара простор за иноваторска и творечки однесувања во слободното време. Она што треба да се акцентира тоа е фактот дека сите овие три функции се поврзани една со друга, постојат на различен степен во различните ситуации, се пројавуваат една по друга, најчесто или истовремено во иста ситуација, тие толку меѓусебно се проникнуваат и надополнуваат што е тешко да се разликуваат.

Со оглед на тоа што оваа проблематика до сега не е во доволна мера (посебно на практичен план), проучувања и што се уште постои простор за нејзин третман логично е и разбирливо што во последно време овој проблем го свртува се повеќе вниманието кон себе, посебно кон оној дел што се однесува на дефинирањето на самиот поим, неговата функционална поставеност, организираност и реализација во новите услови на живеење засновани на автоматизиранiot начин на производство, се подинамичното темпо на живеење, потрошувачкиот начин и култура на живеење. Од овие причини оправдана би била констатацијата дека не е можно да се даде една целосна дефиниција за овој поим која би ги опфатила истовремено сите негови страни и при тоа би вклучила и за макро и микропросторот на живот и работа во различните земји и кај различните народи.

ВОСПИТАНИТЕ И ОБРАЗОВНИТЕ АСПЕКТИ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Слободното време е идеал. Човекот тежише да го има, но да го има се повеќе. Се чини дека кога го има ќе направи чуда, или чудо од него. Некаде помеѓу правенето на чудото и чудото од него лежи основниот проблем и дилема. Со што тоа време да се исполни, како најдобро и најконструктивно да се осмисли. Времето всушност е и минлива и вечна, неуништлива категорија. Но дали тоа значи дека неговиот карактер е непобедлив и несвоив. Не значи ни ако животот го поминеме во склад со своите внатрешни желби, мотиви, предубедувања на некој начин сме успеале да го совладеме времето и сме овладевале со него. Не значи ли барем дека сме оставиле свој печат во него. Дилемата се отвора и околу прашањето што според некого значи терминот "исполнето време", дали она што тој помал значи за мене го има истото значење и за другите луѓе. Ако сите овие размислувања ги сведеме онаму каде што им е местото т.е. во реалниот секојдневен општествен живот, бидејќи човекот пред се е општествено суштество, моралниот кодекс ја презема работата во своите раце. Работите наеднаш стануваат појасни, веќе станува попрецизна и посочигледна дистрикцијата помеѓу конструктивното и општествено прифатливото исполнување на слободното време и неконструктивното, штетното и неприфатливо користење на слободното време.

Слободното време има голема моќ и улога во животот на човекот и општественото живеење во целост. Како и не би

имало кога во тој фонд на време на извесен начин се врши обликување на човековата личност и тоа под влијание на најразлични фактори и во различни услови. Од овие причини над целиот свет е широко распространета опцијата дека слободното време е универзална општествена појава која stalно продира во реалноста на современото живеење, а од таму и реално заснованите процени дека слободното време на денешниот човек и човекот на блиската иднина ќе стане една од најважните теми на расправа на сите општествени науки. Затоа и честата практика да се организираат бројни средби, симпозиуми, конгреси не кои и се посветува соодветно внимание на оваа појава, а всушност таа е и предмет на проучување на специјализирани одделиња и установи.

Што е она што ја прави така привлечна оваа појава, што дури и овозможила да го добие атрибутот "феномен на денешницата". Сепак дека посебната каризма потекнува од самото титло на слободното време кое го сочинува самиот живот на човекот. Човекот го живее својот живот. Но како? Тоа е основното прашање. Во зависност од дадениот одговор добиваме широка лепеза на различни начини и судбини на човековото живеење. Некој ќе рече дека е задоволен од својот начин на живот од едноставна причина на што го осамислува своето време онака како што му налага неговата природа. Можеби тоа не е општествено најприфатлив начин на живот, но човекот ќе ви рече дека се чувствува среќен. Некој друг можеби не е задоволен ниту од она што мора да го прави на работното место, ниту со активностите со кои се бави во слободното време. Како најсреќно да се искористат потенцијалните, силите и можностите на ова слободно време за поединецот

да биде задоволен од својот начин на живот во и во н времето потребно за извршување на обврските, а истовремено општеството да ја извлече својата корист. Колку што е тежок поставеното прашање толку е тежок и моќниот понуден одговор. Аргумент повеќе ако премногу се контролираат активностите во слободното време и факторите кои делуваат во него можеби ќе се изгуби прелата магија и привлечност на слободата и слободното време.

Од веќе претходно изнесената дефиниција на Димазди-која и ние ја прифаќаме, јасно произлегува кои можности во слободното време се предмет на нашето интересирање. Тоа се неговите воспитни и образовни потенцијали кои постојат и неоспорно се големи. Се до 1936 год. во светот слободното време се постојувало со беспослечевото (неработевото, денгубевото). Но веќе во наредниот период престанува пресврт во третманот и сваквото на оваа појава така што се престанува со дотогашната практика слободното време да се третира како борбен коњ за реформатичка и револуционерна акција. Значи работите почнуваат да се поставуваат на своето место. Преземени се и истражувања меѓу припадници од различни занимања, различен пол, возраст кои покажуваат дека активностите со кои се бават луѓето во овој фонд на време не се само од забавен карактер, туку се и во функција на развој на личноста и на нејзината наобразба. Со еден збор почнале правилно да се идентификуваат вистинските можности што тоа време ги има.

Во крајна линија треба малку да се осврнеме на анализа на модерниот начин на живот и лесно да констатираме дека и во самите активности на слободното време има промени: "порастот на човековото ослободување го следи и неизбежен про-

цес на овладување со времето и ширење на границите на вистинското слободно време на човекот. Во изнатиот неразвиен и несеменливиран, целиот во гуч на подмирување на најосновните животни потреби и совладување на обврските кои ги надминуваат човековите можности и го омаловажуваат човековото достоинство, човекот бил веробен од времето, а неговото уваредено време со присилна работа до изнеможитеност се претворало во својевидно антивреме".^{13/} Значи во овој временски интервал доминирал пасивниот одмор и забавниот карактер на активностите во слободното време. А какви промени настанале во меѓувреме? Во меѓувреме раснела потребата од признавање и максимално користење и на оние други можности на активностите во слободното време од причини што само на тој начин човекот може и мора да овладее со него, тоа да стане негова своина. Досадата е често присутна кај младите луѓе, додека постарите генерации не знаат за неа. Ова од таму што слободното време губејќи го елитистичкиот карактер и нужно прераснувајќи во своина на масите овозможиле вечерно, семејно, културно плетење на арските меѓу луѓето кои се состанувале со намера културно да се ангажираат. Но некогашните живи вечерни контакти во семејството денес ги заменува најчесто безличната на телевизиската и останатите медиуми кои се воопшто агресивни, наметливи, така што ја спречуваат личноста да се бави со нешто друго. Не и оставаат простор да се позанимава ниту со себе си. Значи тие и го исполнуваат и организираат времето. Отуѓувањето е очигледно, но недоволно му се посветува вниманието кое го заслужува.

13/ Продановиќ, Т. "Самообразование у функцији промена животне средине и обогачивања слободног времена младих луѓи". Наша школа "Београд", 5-21; бр. 3, 4 1977

Ако човекот навистина сака да се почувствува по-висок да решава за сегашноста, овде и сега, за себе но и за иднината на генерациите што доаѓаат тогаш мора сериозно да пристапи кон искористување на се она што му го кудат активностите во слободното време, со што при тоа и нив самите постојано ќе ги обновува, модернизира и збогатува: "Широко отворен кон пореките на својата епоха *homo urbanicus* е неизбежно вклучен во промените кои ја имаат сегашноста и иднината на човештвото. Современот човек во развојот и порастот на своите потреби и можности, должносте и права, заштитеност и загрозеност, здруженост и отуѓеност единствено со творечки решенија на својата реалност може да го оствари правото на очовечување на својот опстанок и пенатамошното заврстување на својата хумана егзистенција воспитно. А тоа му го овозможуваат активностите во слободното време кои треба да прераснат во систем на слободни активности".^{14/} Значи преку активностите во слободното време човекот има реални услови да биде и социјализиран, и креативен и културен и инвентивен и одговорен во својот однос и кон себе си и кон општеството, и информиран и воспитан и образован и главен субјект во сегашниот и идниот развој.

Слободното време е комплексна појава исто толку колку што се комплексни факторите, активностите кои го сочинуваат неговиот обем и содржине и кои се испрепечуваат и проилегуваат од бројните други појави со кои тоа е во меѓузависност. Дека тоа има воспитни и образовни потенцијали е неоспорно. Ако факторите на неговото влијание се бројните институции се-

14/ Продановиќ, Т. Самообразование у функцији креирања животне средине и обогачивање слободног времена младих луѓи. Наша школа (Београд) 5-21 бр.3-4 1977

мејството, међумите, а тие се истовремено и главни воспитни фактори кои влијаат врз формирањето на личноста, што друго би можело да значи освен дека самото тоа има и воспитни аспекти. Ако истовремено сите тие фактори на своенуден начин влијаат и врз образованието на личноста, а и некои конкретни истражувања упатуваат на тој заклучок се тоа што самите испитаници чувствуваат и обр^учуваат внимание на образовните компоненти, значи тоа во себе има и одредена образовна моќ: "Сите тешенија и сите настојувача околу човековото слободно време можат да бидат прифатени како човекова вредност и поттирач на неговиот постојан развој ако човековото остварено слободно време биде исполнето со неопходни вредности и отворене за човекова компетна едукација. Ако слободното време би го "ослободило" човекот во таа смисла да го исклучи од се и да и да не му пружи ништо друго освен опуштене во кое ќе акумулира за идното ангажирано време тогаш слободното време во вредносна смисла би било празно време кое се заклучува со човеково осиромашување, отуѓување и стагнација. Во однос на човековите едуктивни потреби тоа би било промашено време"^{15/}

Сега својата работа треба да ја преземе педагогиката која стручно и научно ќе ги канализира, организира, осмисли, искористи и збогати и прошири веќе идентификуваните воспитни и образовни можности на активностите на слободното време.

15/ Продановиќ, Т. "Самобразоване у функцији креирања животне средине и обогачивање слободног времена младим луѓи". Наша школа (Београд) 5-21 бр.3-4, 1977

5. ОДНОСОТ НА ПЕДАГОГИЈАТА КОН СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Педагогичката е наука за воспитување и образование на човекот. Како таква наука таа и во и над својата теорија и пракса се среќава со многу појави од најразличен карактер и природа. Пред се најзанимлив предмет на интерес - човекот влегува во бројни интерактивни односи со други појави и процеси, па и таа е упатена на проучување на нус појавите кои се раѓаат како резултат на таквите взаемни односи. Една од тие појави секако денс е и слободното време кое го следело, го следи и ќе го следи човекот над неговото егзистирање во времето и просторот.

Би било неправедно ако не признаеме дека педагогичката својот интерес за оваа појава го пројавила уште во античкиот период. На некој начин би можеле да речеме денс корени-те на педагогичката на слободното време базираат токму во тој период (иако не може да стане збор за нејзино постоење како посебна наука или научна дисциплина). Тогаш слободното време на учениците кое го имале за време на одморите меѓу гимнастичките вежби се исполнувало со расправа за животни прашања во таканеречените „*schola*“ (ова се однесува за Античка Грција). Работата за старите Грци имала природа на *negotium* - емоционално неугодна активност, додека „*schola*“ е исполнет со *otium* - работа која човекот го исполнува со угодно расположение. Тие и музиката ја користеле како активност во функција на достојно користење на слободното време. Платон и Коменски помислил на слободното време што е доказ и неговото верување

одморите меѓу наставата да се исполнуваат со духовна забава, игри, музика т.е. со ведри и убави содржини.

Поголемо значење на активностите во слободното време за развивањето на личноста и на целите на воспитанието за слободно време им придал Песталоци, кој изнел барање на учениците во времето надвор од наставата да им се дадат можности за повеќестрани индивидуални активности. И Фребел му придал значење на слободното време со тоа што сметал дека тоа е наменето на слободното задоволување на индивидуалните потреби и сѐ што се самоактивноста во слободното време се ослободуваат детските творечки сили.

Решителен пресврт во педагошкото гледање и третман на слободното време настапува дури воочи граѓанските револуции т.е. тогаш кога човекот како индивидуа се дигнал против целосната власт на државата. Тоа воздушевно го најавувал Русо кај развојот на демократското општество го замислувал преку се во доброто воспитание на поединецот, слободните индивидуи и со тоа ги поставил темелите на индивидуалната педагогија. Од тука не е далеку патот и времето на одвојувањето на училишната педагогија која е подложена на обврските и општествените барања и педагогијата на слободното време која се темели врз интересите и потребите на слободниот поединец. Крајностите не е можно да се одржат, па воспитанието во слободно време денес се развива како составен дел на целокупното воспитание. Всушност слободното време предизвикало двојна загриженост поради двете спротивни и реално можни алтернативи во неговиот обем - поединецот може да делува корисно за својот и општествениот развој воспитува или пак примамливоста на слободата и

отсуството на контрола да го одведат во активноста кои се во неслад и колизије како со сопствениот, така и со општествениот развој. Од тие причини почетоките на новата педагогија на слободно време се фундираат на грижата околу тоа што ќе биде со младината доколку таа се препушти сама на себе. А училишната педагогија во суштина била загрижена поради слободното време бидејќи ја насетувала слојноста на неговите активности - опасноста што се крие во нив, но и големото воспитно влијание врз училишната воспитна работа т.е. како можност за творечко продолжување на воспитанието и образованието. Иши пак можеби уште повеќе била заплашена од можниот индиферентен однос на индивидуата кон каков било вид на активност. Неработенето, неактивноста понекогаш може да биде небесна, но ако тоа е долго време присутно може да биде и пакотно. Ако е вистина и тоа донекај баволат за неработните раце и ум секогаш наоѓа работа, тогаш неангажираноста со осмислена активност во слободното време бераде сериозен пристап и третман.

Секако дека во корените на втемелувањето на педагогијата на слободното време длабоко лежи грижата за искористување на педагошкиот потенцијал што тоа го има и што се открива под големото позитивно влијание неактивноста во неговите рамки врз комплетниот развој на личноста преку обликувањето на позитивни карактерни црти, развојот на креативноста, помошта во културното воспитување, развојот на предиспозициите и талентот, откривањето и негувањето на интересите и сл. Да ја погледнаме целата работа од еден ваков агол - да го посматраме човекот како дел од едно модерно општествено опкружување,

каде неговата животна средина е збогатена со бројни помагала, средства кои му го олеснуваат животот, го забавуваат, со еден збор му помагаат да го исполни своето слободно време. Но од друга страна човекот се чувствува се повеќе onemogućen да се развива себе си во смисла на развој на своите интереси и потенцијали. А како врв на сето тоа се чувствува се посаман. Значи се отвара едно широко поле за работа кое се однесува на откривање и анимирање на неговите интереси, мотиви, способности, неговата креативност, индивидуалитет, но истовремено и неговата потреба за социјализација т.е. општете и споделување на својот свет со световите на другите луѓе. Моќностите со тоа не се исцрпени. Тука е и моќноста за прифаќање на еден нов начин на културно однесување кој преставува начин на живот спротивен на робувањето на масовната потрошувачка култура. Ако во оваа смисла се пропушти детството и младоста т.е. ако не се стори нешто на ова широко поле на дејствување во бројните ударни точки, всесоглавно сме ја испуштале моќноста да створиме комплетна возрасна личност. Истражувањата и теоретските расправи ни даваат да правиме право да си земеме слобода и да изградиме дека активностите на слободното време значајно влијаат врз вредносната ориентација на младите, даваат голем простор кај нив да се формираат внатрешни потреби за постојана промена, поместување и богатење со нови сознанија и општествени вредности. Новото време бери и нови личности - отворени, креативни, критички кои можат да се носат со сите животни ситуации, а тоа овие активности и го овозможуваат. Тие воедно даваат и најприродни ситуации на културен и општествен ангажман при што личностите слободно се развива во атмосфера на

групни и индивидуални односи. Тие имаат и способност да пружат шанса и услови за ведрост, здрава забава и ревноста и можности за развој на потребата од самостојно креирање на духовен, културен и општествен план во средината во која човекот живее и работи. Сето ова пак како краен продукт дава здрава личност која не е подложна на манипулации од било каков вид и е свесна за себе и своето опкружување. Само преку осмислените активности во рамките на слободното време општеството ќе преземе решителни чекори во воспитувањето во смисла на оспособување за самостојно мислење, подобрување на вкусот и пробирливоста, појаснување на свеста за својата личност, потреби, афинитет.

Пред да пристапиме кон разгледување на педагогијата на слободното време би се задржале на уште неколку важни моменти кои заслужуваат да бидат потенцирани. Првиот момент се однесува на самиот поим слобода. Интересот токму за овој поим произлегува од тоа што постојано зборуваме за слободно време, слободна личност и во контекст на тоа слободен избор на активности. Всушност се работи за тоа што педагогијата како наука пред се се интересира за воспитувањето и образованието на младите генерации. Значи веќе се раѓа една нова условноста ситуација - како да се најде најсреќно решение за дилемата од каде и како малото дете, ученикот, младиот човек воопшто ќе знае дека ја избрал добрата, конструктивната, прифатливата активност ако изборот му го препуштиме неку. Или каде е слободата и што значи тоа ако неговото слободно време е веќе однапред исполенирано и организирано од страна на други субјекти? Можеби одговорот и решението ќе бидат најдени и широко

прифетени ако кажеме дека слободата не треба да се свати само како исклучива и потполна независност во одлучувањето од другите т.е. само како сопствена субјективна реакција на активирање според сопственото одлучување: "Слободата се состои во спознавањето на природните и општествените закониности и целисходно на декувањето според спознатата природа и општествената нужност. Нужноста е примарна, а волата мора да се прилагодува кон природната и општествената нужност"^{16/} Според тоа слободата не значи потполна изолација од општеството и неговите потреби, слободната работа не значи и ослободување од секаков вид на одговорност пред општеството. Проблемот е во умешноста и спремноста да се измачи слободата од слобод-

ното време". Еидејќи нас не интересираат младите луѓе како личности во развој, тоа значи дека општеството има за задача да покаже спремност во поттикнувањето на слободниот личен избор, а не да инсистира на послушност и прилагодување, што пак од своја страна посебно кај младата генерација може да предизвика различни облици на отпор и револт. Значи раководенето мора да биде присутно што произлегува од самата природа и развојните карактеристики на овој дел од популацијата. Од таму вредноста и тежината, насочувачката работа се општествено детерминирани, а слободата доаѓа до израз во моментот на личниот избор и определувањето за некоја од понудените активности.

Вториот мошне значаен момент произлегува и се надоврбува на првиот, а се однесува на потребите од осмислена и организирана конкуренција на поминување на слободното време. Во

16/ Ангелс-9. Лудвиг Фејербах и крај класичне немачке филозофије

некои земји сериозноста се која се пристапило кон ова прашање довела до формирање на државни органи на различни ниво кои се занимаваат толку со оваа проблематика. Со други зборови во тие земји се реализира државна политика на организирање на слободното време. Самиот унаскување дома е неопходна акција од страна на општеството изразена преку раководството во слободното време унаскува дома тоа треба да биде добро осмислено и практично реализирано. Но сепак дома тоа не значи поставување на човекот во позиција на изманипулиран објект и негова деперсонализација. Грижата на општеството за богатото, содржајно, осмислено спроведување на активностите во слободното време е изразена преку работата на бројни субјекти - установи кои врз основа на научно функционирали програми нудат најразновидни можности за здраво и корисно поминување на слободното време. Значи општеството е кучно упатено и на теоретски и на практичен план да води грижа за осмислена концепција на слободно време и нејзина практична реализација. Ова во крајна линија значи понуда на активности од различен вид кои се во согласност со возраста, можностите, интересите, потребите на различните консументи во слободно време. Само на еден ваков начин би се овозможило богатство од стереотипната унификација на однесување и конзумирање на слободното време што ја прави се поразно масовната култура со агресивните на својот потрошувачки менталитет.

Ова настојување на општеството кон посебна социокултурна активизација на слободното време свој одраз и израз наоѓа во педагогијата на слободното време како посебна педагошка дисциплина со свој специфичен предмет, задачи, принципи и начела. Предметот на педагогијата на слободното време

и нејзиното егзистирање како посебна педагошка дисциплина стануваат илустрација јасни од следната формулација: "Таа како посебна гранка на педагогијата обробува подручја од педагошките одговорности кои ниту една друга педагошка дисциплина не го опфетила како предмет на свое интересирање и истражување. Таа го проучува воспитувањето во слободното време, посебно во различните установи и организирани облици на слободно време на пример во училиштата, домовите, фабриките, педагошките установи, поправните домови. Значи станува збор за воспитување во слободното време кое се реализира низ различни облици, форми и е во функција на целосниот развој на личноста и воспитување во слободно време што пак подразбира оспособување на личноста најрационално и најцелисходно да го искористи своето слободно време."¹⁷⁷

Од ваквата предметна поставеност на педагогијата на слободното време произлегуваат и нејзините специфични задачи:

- Теоретско проучување и истражување во функција на изградба на теорија на воспитување и образование во и за слободно време;

- Дефинирање на слободното време како значаен составен дел и предлог на целокупниот воспитно - образовен процес;

- Проучување на влијанијата на различните активности во рамките на слободното време врз развојот на личноста;

- Проучување на можностите на организамско развивање на можностите на слободновременските активности кои им се достапни на младите и на возрасните, а кои се во функција на творечкиот развој на личноста;

¹⁷⁷ Педагошка енциклопедија. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. 1989 год.

- Проучување, откривање и воведување на достигнувањата на слободновременските активности во рамките на школското воспитување и образование со што би се дал соодветен придонес кон подобрувањето на воспитно-образовните резултати;

- Извршување на значајно влијание врз детерминантите на политиката на слободно време која ја гради општеството во остварувањето на целите на општествениот развој и развојот на воспитувањето и образованието;

- Расчленување на педагошки е вредности на содржините на слободното време кои се манифестираат во средината, во поедини генерациjsки, воцијални и помнаку организирани групи на младината и возрасните луѓе;

- Откривање, идентификување, објаснување на педагошки принципи и методи потребни за помош во корисното поминување на слободното време и спречување на штетните влијанија;

- Проучување и вреднување од педагошки аспект на материјалните и општествените услови воспито за развој на активностите во слободното време;

- Организирање на соодветни советување, расправи, дебати околу слободното време;

- Пребегнање на гриже за оспособување на соодветни кадри на подрачјето на слободното време потребни за научно-истражувачка работа, за организација и водење на активностите во слободното време и работа врз програми со воспитен и образовен карактер наменети на организаторите, менторите и ениматорите во слободното време;

- Откривање и поврзување на подрачјата од различни науки кои можат да дадат соодветен придонес во унапредувањето на теоретскиот и истражувачкиот пристап кон изучувањето и организирањето на слободновременската проблематика.

6. ФАКТОРИ НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Ако во разгледувањето на слободното време стартуваме со амбиција да го осветлиме од што повеќе агли и на тој начин да откриеме што повеќе негови аспекти што пак ќе ни даде една повелосна слика за него и неговите интерактивни врски со останатите појави, тогаш нужно мораме да се задржиме и на разгледувањето на факторите кои влијаат врз нејзината организација и спроведување. Веќе рековме дека постои добро оправдана неопходност од диригирање, раководење или во крајна линија помош од страна на сите фактори кои на некој начин влијаат врз определувањето на активностите во слободното време. Ако пак во девањето на поимата појдеме од "излачувањето на слободата од слободното време" и се отицеме од немерата да го педагогизираме тој фонд на време, тогаш сме на добар пат со успех да ја извршиме својата задача. Откако сме се определиле за една ваква појдовна основа на следниот чекор напредување на потешкотии кои секогаш денс не се непремостливи. Тие потешкотии произлегуваат од обидот да се идентификуваат и класифицираат факторите кои имаат помал или поголем, површен или сериозен удел во она што значи "слободно време". Проблемот е на релација колку се тие фактори, кои се, како делуваат, по кој критериум можат да се класифицираат и да се уврстат во некој систем. Работата е во тоа што разни теоретичари поаѓајќи од различни становишта и критериуми прават свои системи во подредувањето и групирањето на тие фактори. Заради илустрација би навеле два примери:

Според Паравина кај постојно посебно на теоретски план се занимавал со проблематиката на слободното време од педагошки аспект групирале на факторите изгледа вака:

- а) семејството и училиштето како традиционални фактори;
- б) организирани воспитни фактори (детски организации, општествени организации за грижа на децата)
- в) други

В. Јанковиќ пак кога зборува за слободното време вели дека: "Тоа по своето основно значење и смисла треба пред се да биде форма на човекот, но сепак според своите функции и можности за користење е упатено на извесна соработка и помош од страна на општеството, неговите повеќе или помалку организирани сили и фактори. Општеството може и треба на посреден начин преку организирање на добро опремени институции за слободно време да го остварува тоа. Меѓу тие институции водечка улога би требало да имаат оние за воспитување, со тоа што би биле прилагодени на сите категории социјално-економски, возрасни и на тој начин би претставувале трајна припрема и воведување во културата"^{18/} Според овие негови ставови следи неговото групирале на факторите:

- а) Воспитно-образовни институции кои најмногу се истакнуваат со својата интенционалност - детски градиници, училишта;
- б) Семејството, детските, младинските општествени организации;

^{18/} Јанковиќ, В. Слободно време у савременој педагошкој теорији и пракси. Загреб; Педагошко книжевни збор, 1973

в) Разновидни објекти и уреди: игралните, киното, филмот, одморалните, младински и детски домови, центри на култура;

г) Установи од општокултурно, просветно, информативно-забавен карактер, кини, театри, музеи, библиотеки, народни универзитети.

Ние би рекле дека од суштинска важност не се толку полемиките и резултатите од нив околу поделбата и класификацијата на факторите за организација и спроведување на слободното време. Суштината е во тоа што треба да ги идентификуваме факторите внимавајќи при тоа некој од нив да не биде превишен, од проста причина што факт е дека тие фактори постојат како резултат на двојниот процес: од една страна како резултат на активниот став на нештата заедница организирано и осмислено да влијае врз развојот на своите членови и од друга страна тие се резултат на самото спонтано влијание на средината. Суштината е и во нешто друго. Имено, долго време било одомашинето гледиште дека трите фактори (се мисли на срединските фактори) кои имаат пресудна улога во развојот на човекот имаат децидно одделни ресурси на влијание. Според ваквиот став семејството игра улога во оспособувањето на детето за личен живот, училиштето го оспособува за успешно вклучување во професионалната работа и професионалниот живот, а пошироката општествена заедница врши свесовидно влијание врз сите развојни аспекти на личноста. Сепак дека не би се сложиле со една ваква строга поделба на сферите на влијание од причини што сметаат неделивост на личноста не дозволува строга поделба и на целокупниот нејзин развој. Она што е најважно тоа е

констатацијата дека одредена улога што некој од овие фактори во развојот на личноста ја имал во минатото, современите услови на живот ја пренеле на друг. Исто така промени се забележуваат и во однос на зголемувањето или пак намалувањето на интензитетот на влијанието на поедини фактори. Ако на пример до пред дваесетина години во овие наши простори не станувало збор за голема, или дури било каква улога во формирањето на личноста на средствата на масовната култура, денес пак кога станува збор за факторите во развојот на личноста во многу наврати би ги сметале за многу важен фактор. Значи динамичките промени во сферата на целокупното живеење нашле соодветна рефлексија колку на овој план. Од сето досега кажано би биле слободни да извлечеме заклучок дека поделбата на факторите на институционални и воинституционални, традиционални и нетрадиционални, оние кои се институваат со поголемиот интензитет на интензивност и оние кои се спонтани е само вештачка, бидејќи, тие сите имаат своја моќ и домен и во основа имаат комплементарно влијание врз личноста.

Во оваа пригода, во овој труд сметаме дека со оглед на нашиот предмет на интерес, треба нешто повеќе да кажеме за семејството како посебен фактор, основното училиште и неколку фактори во склопот на пошироката општествена средина.

— Семејството е првата непосредна средина во која детето се раѓа и како беспомошно суштество го започнува својот развој. Токму во таа средина која е специфична за секој дом посебно, тесно доаѓа во допир со првите предмети и појави и со несебична помош на своите родители почнува да ги запознава,

открива, да го обогатува својот сознаниен видокруг, да ја развива и негува својата дубокоинтност и да ја гасне својата не-пресушна жед за нови сознанија. Тука тоа за прв пат се среќава со забраните кои претставуваат своевиден вовед во начинот на однесувањето. Можеби и не постои помошен фактор од овој во воведувањето и водењето на животот преку неговата улога во социјализацијата, воспитувањето, формирањето на карактерните црти, откривањето и оформувањето на интересите, пробудувањето и стимулирањето на мотивите, идентификувањето и развојот на способностите, наградувањето на ваков или онаков однос кон животот воопшто и во склад со тоа ваков или онаков начин на живот. Можеби во оваа прилика не е кажано се она со што детето во своето семејство за прв пат доаѓа во допир. Но секоја од овие поединечни улоги има немерлива тежина, па затоа и пропустите во које и да било од нив се огромна и ненадоместлива загуба за самата личност. Сериозноста на сите овие функции што ги обавува семејството налага потреба од добро планирање и организирање на своето делување. Родителите со своето учество во воспитанието и образованието на своето дете обавуваат воедно и важне општествена работа, таа не е и неможе да биде само приватна работа со оглед на тоа што тие формираат личности кои воедно претставуваат и членови на една поширока општествена заедница. Но да погледнеме како стимул и помош дава таа општествена заедница во реализацијата на овие функции на семејството. Со други зборови да го погледнеме малку тоа микроопкружување во кое егзистира и функционира семејната заедница.

Сите промени кои се иманентни за целокупното општество на соодветен начин допират до семејството и предизвикуваат промени и во самата семејна микроклима. Бројните улоги што некогаш биле наменети само за семејството, денес стануваат својна т.е. се пренесуваат на други фактори. Тоа произлегува пред сè од полстбата на современата жена која е ставена во нова улога - улога на заслоен работник во општеството на која ја упатиле веќе добро познатите економски причини. Најтешниот финансиски притисок во семејството се повеќе станува неопходен за економскиот опстанок на семејството т.е. за успешно обавување на неговата економска улога, така што најчестото временско осуетво од семејниот живот почнува видно да се чувствува во успешноста на семејството како целина. За оваа проблематика зборувано е доста, таа е предмет и на научни истражувања или заклучоци упатуваат на тоа дека ниту еден друг фактор не може со толку голема успешност да ја обавува функцијата на овој член од семејството. Навистина институциите кои се грижат за прифаќањето и згрижувањето на децата од семејствата со занослени родители работат врз одредени програми, но во детството се чини неизменива улогата на семејството, кое мако не работи според однепред изработени планови и програми сепак со успех ја обавува својата улога. И процесите на миграција и урбанизација го земаат својот данок. Тие го поставуваат семејството во една сосема нова услови на живеење и делување, што најчесто се изразени преку сведување на животниот простор на минимум, што пак прави посебно најмладите членови во семејството да го изгубат своето сопствено патче каде дубомерно го гледаат својот сопствен свет.

Во секој случај семејството има своја воспитна улога која е неоспорна и неизменлива. Тоа има и свој удел во воспитувањето за стекнување на култура на користење на слободното време преку распределувањето на задолженијата во рамните на семејството, а преку тоа и распределувањето на времето потребно за извршување на обврските и слободното време. Значи тоа на евидентен начин влијае врз стекнувањето на навики за распределба на времето во текот на деноноќието, со што влегува и изборот на активности во слободното време. Примерот што родителите го даваат во умашноста и способноста конструктивно и осмислено да се помине времето и при тоа да се извршат обврските, но да се стори и нешто во рамните на слободното време е неизменлив. Истражувањето во таа смисла покажуваат поврзаност меѓу нивото на образование на родителите, социоекономскиот статус на семејството и изборот на активностите во рамните на слободното време. Имено, повисокото ниво на образование на родителите и повисокиот социоекономски статус со себе повлекува и квалитетен поглед врз начинот на користење на слободното време. Сепак дека во основата на ваквите состојби лежи поголемиот информираниост, поголемиот пројавена потреба, поголемиот моќности во финансиска смисла, во крајна линија поголемиот степен на пробудена свест за она што значи квалитетно поминато слободно време. Но ова пак не значи дека и сите и другите вакви семејства не треба да добиваат помош на најразлични начини и по најразлични патината кои соодветно ќе ги воведуваат во културата на користењето на слободното време и ќе им пружат стручна помош на тој план. Зашто негрижата за времето

исполните се досега во демот, непримерена активност на возрастa, неконтролираното влијание на улицата, врсниците, конци булварите на шундоот и преферирањето на кичот, робувањето на средствата на масовната култура, може да донесе само неочекувани состојби.

Ова што до сега беше кажано упатува на заклучокот дека дел од функциите што како воспитен фактор ги има семејството во едини услови не живеат се пренесени на другите воспитни фактори. Еден од најзначајните фактори во таа смисла е училиштето кое претставува воспитно-образовна институција преку која општеството настојува да отвори воспитни и образовни цели. Чој фактор истовремено е и еден од најважните и најмоќните фактори во воспитувањето во и во слободно време,

Но само оно не ова се пристапи навистина сериозно. Ова произлегува од тому што овој вид на можност за воспитание и образование во негови рамки и преку него се реализира на планска и програмска основа. Но за овој фактор на воспитание во и за слободното време ќе стане збор многу повеќе во наредните поглавја.

— Чувствуваме се потребно да наведеме и неколку зборови околу работењето на детската градинка како општествена институција која не е наменета само за првото грижување на децата во најзините простории, туку како интегриран дел на институциите на воспитно-образовниот процес. Во таа смисла организацијата на животот и работата во неа исто така се темели на однапред подготвена програмска основа преку која целокупниот фонд на време е добро организиран што значи дека постојат активности преку кои се осврзува најзината воспитно-образовна

улога. Она што е важно во однос на воспитанието и образованието во и во слободното време е тоа што слободното време како право на секое дете и овде е почитувано преку давањето на можности за избор на голем број активности кои се добро осмислени и кои го исполнуваат слободното време на детето. Специфичната атмосфера на живот во оваа институција дава можност на пример ако детето во денот не чувствува потреба или spremност да учествува во работата на насочените активности да "си земе слободно време" и да го исполни со онакви активности со кои во моментот чувствува потреба и желба да се ангажира. Исто така режимот на живот во оваа институција е своевиден довод во културата на користење на слободното време преку добивањето на поттик и стекнување на навизи за организација на времето, но и мотивирање и развој на потреба слободното време да се помине ангажирано, а не во пасивност и досада.

— Факторите кои што ги подведовме под заедничкиот именител фактори во рамките на пошироката општествена заедница би било пожелно да ги класифицираме и на тој начин да си ја олесниме работата околу нивното разгледување: Тоа го направивме на овој начин:

а) Детски и младински општествени организации: Членувањето и ангажираността однос во нив претставува едно од можните конструктивни варјанти со кои може да се исполни и помине слободното време. Всушност без некоја поголема амбиција да се навлезе во опишување на нивниот начин на работа, би го рекле тоа дека тоа се организации кои работат врв основе на самонапред определени планови и програми и како такви даваат

голема можност учесниците во нивната работа со успех да стекнат солидна основа за понатамошното ангажирање во општествениот живот во сèсето слободно време. Времето поминато во ангажирањето во нивната работа значи придонес повеќе во изградбата на сопствената личност. Вошност нивните учесници ги учат правилата на општествено однесување, се развива разбирањето, толеранцијата, истрајноста, критичноста и самокритичноста, помагањето, консултирањето, се и тува дијалогот како метод на усогласување на ставови, се развива сликата за заедничко ангажирање. На овој начин како овие заедници не се цврсто врзани и протвзени со многучасовен работен допир, сепак даваат свој значителен придонес во јакнењето на социјализацијата и хуманизацијата, а преку сето тоа јакнат интерперсоналните и интересијалните односи. Со сето ова чувството на радост заради постигнатиот успех или тагата поради неуспехот заедно се споделуваат. Овој начин на ангажирање во целост помага во формирањето на демократска личност кои со успех ќе се вклучат во демократските текови на општеството. Значи расположливото слободно време на учениците не е потрошено залудно, туку во функција на позитивно формирање на нивните личности.

б) Игрелиците, излетите, одморалиците: каков објект исто така играат важна улога во реализирањето на задачите на воспитанието и образованието во и за слободно време. Овие објекти на своеобразен начин преку постоењето на организирана активност во нив, или пак со самото свое постоење на своеобразен начин ја реализираат онаа функција на слободното време што се однесува на здравиот активен одмор, релаксацијата и обновувањето на потрошената енергија. Човекот воспитано (па така и

учениците) не би можеле со успех да се носат со бремето на обврските, а уште помалку со успех да ги извршуваат, доколку не ја разбијат монотонијата со промена на активноста, местото на ангажираноста, ако не ја обноват потрошената енергија, или во крајна линија ако не го потрошат вишокот на енергија во некоја активност која е различна од онаа што до тогаш ја обавувале. Човечката природа бара промена на активноста, но и одмор. Не би смееа да се занемарат и потребата од пасивниот одмор, но она што го одликува човекот тоа е неговата потреба да активен одмор, рекреација и дрваа периоди кои му овозможуваат да се чувствува исполнет со вредина и животна радост. Преку постоењето и осмислената работа на овие институции и објекти најмногу доаѓа до израз влијанието врз физичниот развој на личности, но и другите компоненти на воспитанието и образованието не се занемарани. Социјализацијата, чувството на потреба од соработка со другите заради поштување на извесен успех, вложувањето напори од страна на сите пријатно да се помине летниот или зимскиот распуст, или пак предвидената екскурзија, стекнување на навика во дреден ден, час од неделата да се даде свој придонес во учеството на некоја екипа во некоја рекреативна или средсба со натпреварувачки карактер на некое игралиште е само вовед во чувството на одговорност, кое кај поединецот предизвикува пријатни емоции. Педагогичката на слободното време и овде пронаоѓа свое место на делување преку давањето на соодветен стимул, идеја за осмислување на слободното време.

в) Театри, музеи, библиотеки, домови на култура.

Со овие институции всушност доаѓаат до уште една можност и поле на активност на педагозијата на слободно време, а тоа е полето на развојот на личноста. Овие установи на специфичен начин како фактори на организација на слободното време пред сè влијаат врз културното формирање на личноста, подигањето на нивото на нејзината информираност, но и на нивото на образование од едноставна причина што човекот кој добива информации од повеќе области воедно го поминува и своето образование. При тоа ова културно формирање на личноста може да се разгледува како: изградба на културен вкус, преку непосреден контакт со културните вредности или дури непосредно учество во некој културен настан. За вредноста на библиотеката и дружењето се книгата која често се нарекува и "најверен друг" не мора многу да се зборува. Но прашање е со каква книга се доаѓа во допир и тому тука треба да се стори нешто. Токму тука е потребно онаа насочувачка улога и помош што може да ја даде педагозијата на слободното време преку лицата кои се повикани и одговорни и кои делуваат во рамките на бројните фактори, во слободното време. При сето ова појдовна основа е изградбата на добар вкус а највисоко скапило е самото учество во некој културен настан (непосреден ангажман на личноста). Но без разлика до кој степен ќе се дојде, успехот не смее да се потцени. При сето ова важно е со соодветно влијање да се почне на што помала возраст бидејќи бројни се примерите во кои возрасните луѓе кои покажуваат дека голем дел од нив никогаш не дошле во овие институции, или пак уживаат во шундот и кичот, а истовремено кај нив чувството за селекција и всопшто овој вид на

воспитание започна во нивното детство. Впрочем многу недоразбирава околу очигледниот пораст на културните зла - шундоот и кичот произлегуваат од несогледувањето на врските меѓу воспитанието воопшто и неговата поврзаност со способноста за селекција и убавото и неубавото, културното и некултурното, или барем не со воспитанието во и за слободно време. Воспитанието не е како што некои сметаат надвор од културата, туку е во неа и пр. услов за неа. Нареден степен квалитетивно повисок е развојот на потребата културно да се живее во културна средина и во постојан допир со културата. А бидејќи сето ова го ставаме во рамките на слободното време т.е. овие институции ги сметаме за мошне важни фактори во тој поглед. Затоа што човекот со развиен вкус, потреба за културно живеење со задоволст

во своето слободно време ќе го помине токму во некоја од нив.

Рано пробудената свест за потребата и користа од нив за сопствениот развој е основен предуслов за често навраќање во нив во текот на целиот живот.

г) Домови на народна техника, пионерски домови - и тоа се еден вид специјализирани институции во кои младиот човек може на осмислен начин да го помине своето слободно време. Посетувањето и членувањето во нив делува и врз развојот на личноста и учествува во она што се вика револуција, активен одмор. Важноста на оваа установа е до толку поголема што нудејќи разновидни содржини и активности за работа, личноста ја става во позиција активно да земе учество во работата на сите тие активности. Се самото тоа што таа во нив доаѓа доброволно, значи дека пронашла средство со кое ќе ги задоволи своите интереси,

афинитети, потреби што тоа е уште една причина повеќе таа да учествува и во креирањето на нови содржини што ќе значат проширување на она што веќе се работи. Ова придонесува и членувањето во овие институции да биде подолготрајно бидејќи не е изложено на принуда од нанија страна. На овој начин и поединецот и општеството ја извлекуваат својата корист - примерно општествено владее во рамките на слободното време и реализацијата на општествено зацртаните цели на воспитанието и образованието. А личноста е задоволна, затоа што е активна, запршена околу многу работи и донесување на одлуки и во крајна линија сигурна. Таа истовремено несвесно работи и на својата мотивација и на развојот и откривањето на своите интереси и способности на изградбата на својата навика за ангажирано, активно спроведување на своето слободно време. А што е најважно за нас таа е поставена во ситуација да твори бидејќи "Личното јас е онолку силно колку што е активно". 19/

Има уште многу други фактори за кои би можеле да ставиме збор-средства за масовна комуникација, различни организации, но предметот на нашиот интерес не дозволува и не искикува подлабоко и пошироко зафаќање со нив.

19/ Култура младик и слободно време (петти полкниј ослободном времену младик) Центар за ваншколски одгој Совеа друштва-ва "Маша дјеца" С.Р.Х. и Совет за воспитување и општину дјеца Југославије, Београд, 1975

7. УЧИЛИЩЕТО КАКО ФАКТОР НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ НА УЧЕНИЦИТЕ

Една од најважните аспекти во процесот на развојот на личноста е училиштето. Тоа врши влијание врз комплексниот развој на можностите, односно врз сите најзини аспекти. Ако семејството "предава" одредени свои функции на училиштето, ако тоа пред се како институција и организирано од страна на општеството како еден од најинтенционалните фактори кои влијаат врз воспитувањето и образованието на личноста, ако таа еден добар дел од секојдневниот и животот воопшто поминува во него, тогаш веднаш станува јасно колкава е тежината на неговата одговорност во таа смисла и истовремено колкава е моќта на неговото влијание. Општо познато е дека работата во училиштето ја изведуваат обучени за тоа луѓе и дека таа претставува научно осундиран и испланиран процес. Ако размислуваме во насока на повеќе каженото размислувањето ќе не овведе до наставата како доминантна активност во училиштето. Преку неа се реализираат сложените задачи на воспитувањето и образованието. Можеби сепак најзини карактер, начин на организирање и изведување придонесуваат на адресатите на училиштето да пристигнат бројни забелешки што се однесуваат на неговиот претеран интелектуализам, крутост на амбиентот, затвореност во своите рамки и слично. Можеби исто така од многуте забелешки најголема во последно време е онаа која се однесува на преоптовареноста на учениците со факти кој број вртоглаво се зголемува напоредно со зголемувањето на бројот на новите научни сознанија во сите области. Оптовареноста упатува на заклучокот дека на учениците

им треба се повеќе време во училиштето за да ги задоволат со успех барањето на училиштето. Ова пак од своја страна значи форсирање на образовната функција на сметка на воспитанието. Од овие причини во круговите на теоретичарите често се дискусира околу тоа башто и каде затаи таа воспитна функција на училиштето, кои се конкретните причини за тоа и што треба да се стори за училиштето повторно да го добие статусот на клучен фактор во воспитанието на личноста.

Од сето досега кажано би било погрешно да се изведе заклучокот дека проблемите не може да се решат или пак во крајна линија дека учениците поради своите задолженија во училиштето и кон него немаат слободно време или дека училиштето престанало да ја игра улогата на воспитен фактор. Генерирање за бројните проблеми мора да се побараат на сите страни и сите можни солүции да се подложат на секојква анализа, а се она што ќе се обобнае како квалитетен напредок да се искористи и вгради на соодветен начин. Едно од тие можни решенија се и слободните активности т.е. оживувањето на слободни активности кои ги организира и реализира училиштето. Изнамото постоење во училиштето не е случајно тоа се должи на идентификувањето на живните воспитни и образовни можности од страна и на педагошките практичари и на педагошките теоретичари. Можеби тие се онаа успешна спона меѓу животот во училиштето и во него, како вид на работа која овозможува во училиштето да се живее, не и во него да се учи. Тоа детално е повеќе важно доколку се знае дека над сите векови на неговото постоење, учениците се наобале растргнати меѓу него и животот надвор од него, така што тој се нашол во ситуација да биде во психички, емоционален и морален конфликт поради потребите од задоволување на барањето на училиштето, но и на животот.

Во едни такви денови слободното време на ученикот добило третман физично, физиолошко и психолошко потреба од рекреација. Заради важноста на човековата физична состојба т.е. неговото здравје. Тоа не се светило како мошне излезна алтернатива и успешна солуција, most се надминување на моралниот конфликт: добар ученик или среќен човек?

Исто така не би требало и не би смислено да се занемар и потирни нивната улога во стекнувањето и нивним презимно да се распоредува своето време и на тој начин да не се почувствува во поизразена мера постоечното оптоварување. Атрофираниата воспитна улога на училиштето би можело да се реанимира и понатаму развива толку благодарение на нив и нивното работење. А за да им се даде целосна можност да ги пројават и реализираат своите потенцијали потребно е да се ваземе сериозен став во однос на нивното постоење и делување, малку повеќе добра волја и ситуацијазем. Бидејќи да појдеме најнапред од појеснувањето на самиот поим "слободни активности" за да откриеме што се крие во нивниот обем и содржина.

8. ПОИМОТ "СЛОБОДНА АКТИВНОСТИ"

Сметаме дека поимавето на она што се подразбира под "слободни активности" би било претесно и претесно ако го започнеме токму од содржината на самите слободни активности. Целосна слика за она што претставуваат слободните активности во самото училиште би добиле ако започнеме од самиот поим за слободното време. Веќе на некој начин разјаснивме дека слободното време е појава над којвистира и еволуира напоредно со општествениот развој и во таа смисла општествените промени редовно мислицираат и промени кај неа. Таа појава доживува промени во својот обем, содржина, функција, улога и воопшто промени во важноста и уделот во развојот на личноста и општеството. Во последните децении на овој век оваа појава не се издвигува веќе со поимот "бездолжителство" што секано се должи на зголемениот интерес на теоретски и емпирички план за навистина во нејзината суштина. Заклучоците од тој зголемен интерес се право унакале дека слободното време како општо-општествена појава има свои социјални, здравствени, економски, културни, педагошки функции кои се остваруваат по над на вршење на соодветни дејности т.е. по пат на активности во слободното време, кои се различни, разноволни по својот обем, исдржина, облик, начини на манифестација и намена во однос на поедините функции на слободното време. Генералната поделба на тие функции е според тоа во које од трите области на слободното време го наоѓаат своето место, областа на одморот, развојот или развојот.

Проблемот околу превата област - одморот е околу тоа што некои авторитети под него подразбираат - дали го разгледуваат во најширока, или потесна смисла (само како активен или пасивен одмор). Она околу што се согласуваат сите е тоа што преку одморот се обновуваат, регенерираат, осважуваат потрошените супстанции и потенцијали и психички и физички без оглед на пасивниот или активниот однос на поединецот кон сопствената потреба за одмор. Тој воедно вклучува и опоравок од заморот, отстранување на исцрпеноста, повторно стекнување на психички и физички сили. Но кога зборуваме за активности во слободното време неопходно е да се бараме не само на активниот однос на поединецот во слободното време и не само на овој аспект на конзумирање и просто пополнување на слободното време, туку и на негово користење. Заради тоа е и поодредено и посодержајно да се зборува за функцијата на активен одмор. Активностите во слободното време кои се наменети за одмор се навистина многубројни: прошетки, игри за развинување, лесна гимнастика, помали илети, возење на велосипед и др. Активностите во слободното време од ова подрачје ги имае кај сите категории на население бидејќи се лесни и привлечни и можат да се изведуваат на најразлични јавни места.

Активностите во слободното време кои спаѓаат во најфините функција се разонода и забава имаат уште поширока намена од претходни што во себе вклучуваат бројни и разновидни општествени и културни содржини. Оваа втора функција стапува се позначајна и поактуелна посебно за модерниот човек. По својот карактер и активностите од оваа функција се слични на

овие од првата, бидејќи и тие служат за извесно освежување и правење на ведро расположение. Активностите на разонода и забава се својствени на младите генерации, а како вреден стил на живот потребни се и за возрасното активно население бидејќи доброто расположение и ведрината се состојби кои во голема мера го зголемуваат интензитетот на чувството на збогатеност и осмисленост на животот поттикнуваат во дополнителното мотивирање во извршувањето на секојдневните обврски. Од овие причини овие две функции често пати се праведуваат под заеднички термин - рекреација.

Слободновременските активности што спаѓаат во функцијата на развој на личноста се исто така богати и разновидни, а значајот непосреден ангажман на личноста на полето на своето образование, информираност, творење, самособорование, со еден збор се во функције на развојот на личноста на интелектуален план. Ова подлаче на развој исто така во современиот живот е се повеќе акцентизирано, па од таму и големите важност што во таа смисла може да ја имаат овие активности.

За да ја оправдаат оваа своја насловеност "активности во слободното време" тие треба да се ослободат од секаков вид на претерани нормативни стиги кои се спротивни на самата смисла и суштина на слободното време. За да бидат навистина тоа и да имаат таков карактер нивното организирање и спроведување не треба да поаѓа од определени начела сватени како регулатива на практиката на слободновременските активности. Секако дека тие начела не смеат да бидат кочница, а уште помалку негиција на слободата и вложена од слободното време, туку треба да имаат третман на оден вид насочувачи, советници за што

неуспешно и непозитивно изводување на поедини активности во слободното време.

При конкретното реализирање на воспитно-образовната работа во слободното време педагозијата на слободно време постој од повеќе принципи:

- Принцип на слобода - за кое важи на некој начин тово време, а се однесува на можноста за слободен избор на активностите;

- Принцип на смисленост - се однесува на добра осмисленост на активностите т.е.е нивната содржина, во слободното време со што би се избегнал секој вид на лутале, мозаичност, спонтаност, стивидност. Значи со помурените содржини точно се знае што и на кој начин се дава да се постигне;

- Принцип на индивидуалност - со активностите во слободното време да се овозможи индивидуалниот пристап во савата работа да се почитува индивидуалниот избор и индивидуалта во целост о највисните развојни можности, афинитети, интереси;

- Принцип на колективност - подразбира не само можност за индивидуална работа, туку и упатеност кон колективна работа со сите свои предности што ги има Тоа за развојот на личноста;

- Принцип на разновидност - подразбира овозможување на богатство на содржини и форми на работа во кои и преку кои секој може да се најде себе си;

- Принцип на екстериџем - на преден план треба секогаш да се мисли на задоволување на критериумот на масовност, а не на елитастичкиот карактер на овој вид работа. Тоа значи дека овој вид активности се организира за сите, што пак подразбира дека преку овие активности не се дава да се постигне не-

кое којдне некое ниво високо професионално ниво, туку доа во нив секој може да оиде до оно ниво кое соодветствува на неговите можности;

- Принципи на сообразност со полот и возраста - активностите кои се нудат во слободното време треба да соодветствуваат на различните интереси во зависност од полот и возраста, бидејќи тие се развојни и непостојани.

Општеството, а посебно поедини теоретичари и практичари, одмина станале свесни за потребата да се поведе грижа околу детските потреби во слободното време во училиштето, односно се развила свеста за тоа дека со воденето на грижата за реализација на предвидените задачи на наставата, не престанува и не смее да престане грижата за однесувањето на децата во тој фонд на време кој е ослободен од обврски. Генерално земано ние веќе зборуваме за односот на педагозијата кон слободното време воспитно, а во оваа цимина би сакале да кажеме како конкретно нејзината грижа се реализира во рамките на основното училиште.

Има малку помин во областа на педагошката теорија и воспитните практики кои се изразуваат со толку неприкљадност, несправност, како што е терминот "слободна активност". Да починеме некаде од втората половина на XIX век и првата половина на XX век, период кога во педагошката јавност во Америка и Европа, се јануваат движења, правци, научници, практичари, кои поаѓајќи од Русоовите педагошки гледишта или пак личните концепции за воспитание и образование обично почнуваат да се

служат со хуманистичката терминологија. Од тоа време до денес многу се зборувало за "слободно училиште" (Толстој); "слободна дужинска работа" (Гаудиј); "слободна работа по групи" (Кузине); "слободно творечка работа" (Шарнер) под кое директно влијание и во нашите училишта почнал да се прифаќа изразот "слободни активности". Но со овој термин долго време се означувала работа во рамките на наставата, а не дејност која организирано се одвива во учениковото слободно време. Всушност на нашите простори долго време доминирале и биле во употреба термините "Вондоделенска" и "Воннаставна" работа кои биле предметни од советската педагогија: "Активностите кои ги имаат истите цели како и училиштето само по сето, факторите, обликите и методите се различни. Вондоделенската работа се одвива во училишните кругови а воншколската во установите надвор од училиштето. Но и едниот и другиот вид на работа треба да ги задоволат проширените детски интереси, извнатра потреба за забаве, општествен живот, рационално организирање на слободното време"^{20/}

Така Р. Теодосиј вели: "Вондоделенската работа ја организираат училиштето и наставникот надвор од наставата, а воншколската работа ја организираат детските установи, младинските организации и друштва и организациите во слободното време на учениците"^{21/}

Н. Филиповиќ пак го отфрла терминот "слободна активност": "Со овој термин се означува само еден вид на ученичка дејност во времето ослободено од наставните и семејните
^{20/} Филиповиќ, Н. Ван наставна активност ученика. Сарајево, 1963
^{21/} Теодосиј, Р. "О односу наставе и слободних активности", Педагошки рад (Загреб) 13:18-31; бр.1-2, 1960

обврски^{22/}. Во однос на употребата на овој термин тој има повеќе сериозни забелешки, а главно негова забелешка е таа што со овој термин се опфаќа само работата во кружоци, секции значи само колективната активност и во слободното време. Тој подвлекува дека и индивидуалната активност во слободното време вазема значајно место во животот на ученикот. Таа многу повеќе отколку што се мисли влијае врз развивањето на способностите и воопшто културата на младите: "Индивидуалната активност во слободното време може со исто право да се нарекува со едностраното име "слободна активност" како што е случај со работата во рамките на специјалните ученички здруженија. Неопфаќањето на индивидуалната работа со овој поим доведува до неправилности во сваќањата, ставовите, мислењата и нивно-то спроведување во практиката^{23/}. Тој ја предлага следната дефиниција за слободните активности: "Слободните активности ја означуваат индивидуалната и колективната работа во слободното време која е израз на внатрешната потреба за бавење со одредена дејност, свесно увидување на вредностите на дадената работа и ненаметнато прифаќање на различни обврски и меѓусебни регулативи во колективната работа и чувството на задоволство во индивидуалните или колективната работа како важни услови за остварување на слободно избраните воспитно-образовни цели и задачи^{24/}.

Според овој автор термините "вонодделенска" и "воншколска" работа се чинат како поприкладни за именување

^{22/} Филиповиќ, Н. Вон наставна активност ученика. Сарајево, 1963
стр. 56

^{23/} Исто

^{24/} Исто

на учениковите активности во слободното време. Во нив го нема она што се означува со терминот "слобода", па според тоа пореално ја одразува состојбата во нашите училишта и вонучилишните институции. Но и на овие термини тој им ства нето така сериозни забелешки:

1. Овие термини имаат иста одностраност во употребата како и терминот "слободни активности". Со нив се именува исклучиво работата на учениците во состав на некоја ученичка заедница која работи и остварување на своите задачи во слободното време. Индивидуалната работа, работа која се ништо не е врзана за некоја воннаставна асоцијација и во овој случај не се подразбира.

2. Кога велíme "вонодделенска" и "вонучилишна" работа ги опфаќаме сите дејности на учениците во времето поминето надвор од одделението и училиштето. Овде би можело да се подразбере се она што учениците би можеле да го прават^{25/}

Од овие причини тој ја предлага следната формулација како најсрејна соопшенија: "Можеби најприкладно е да се зборува за "индивидуална и колективна работа на ученикот во слободното време. При тоа колективната работа би го означувале ангажирањето во секции, кружоци, клубови, а индивидуалната работа е ангажман на ученикот надвор од воннаставните асоцијации"^{26/}.

Недоразбирањата околу овој термин одат до таму што на пример Полак оди во поветомолно проширување на терминологијата. Според него може да се зборува за одделенски, вон-одделенски и воншколски облик на слободни активности.

^{25/} Шилиповиќ, Н. Воннаставна активност ученика. Сарајево, 1963, стр. 53

^{26/} Исто

Ци тоа за одделенскиот облик на активности тој вели: "Тоа е вид на активност која ја организира наставникот и индивидуално ги изведува со цел по завршувањето на часот да задоволи некој зголемен интерес кај учениците"^{27/}. А за вонодделенскиот и вошколскиот облик на активности во слободното време забележува: "Вонодделенскиот облик на слободни активности е повисок степен на слободни активности кој го организира наставничкиот колектив за учениците од целото училиште. Воучилишната активност во слободното време се организираат од страна на останатите фактори надвор од училиштето"^{28/}

Според она како се планирани и реализирани слободните активности во училиштето денес нивното најсоодветно дефинирање е дадено во Педагошката енциклопедија и гласи вака: "Слободните активности претставуваат посебен облик на воспитно-образовна работа со учениците кои ги организира училиштето во наставата, во слободното време на учениците. Тоа се колективни активности на учениците кои се засновуваат на начелата на слободен избор, самостојност во кои учениците ги задоволуваат своите интересирања, ги развиваат способностите и го пројавуваат творштвото".^{29/}

^{27/} Попан, В. "О problemu слободних активности у млашој школи"
Педагошки рад (Загреб), 12:16-23; бр. 3, 1973

^{28/} Исто

^{29/} Педагошка енциклопедија. Београд; Завод за учебнике и наставна средства, 1969

9. ОДНОСОТ НА НАСТАВАТА КОИ СЛОВОДНИТЕ АКТИВНОСТИ

Чувствуваме потреба повторно да се навратиме на веќе согледаните состојби околу интерното устројство на училиштето како воспитно-образовна институција. Во неговото воспитно-образовно делување доминантна позиција има наставата, а преку неа реализирајќата на образовните задачи, поради што тоа често пати е нападано и се побарани низа на можни алтернативни солүции кои ќе овозможат надминување на таквата состојба. Тоа дотолку повеќе што улогата на училиштето како воспитен и образовен фактор не се забршува и не се забржува само со предавањето на их извесна количина на факти, имвно усвојување и соодветна проверка, од причини што ако училиштето има тенденција реално, а не само декларативно да живее во и со општествениот организам и да биде рамноправен и преку тоа да го баджи статусот на клучен воспитно-образовен фактор, ќе мора малку повеќе да поработи токму на сегментите на неговата работа каде се упатени и најсериозните и најчестите забелешки. Помошта што училиштето може да ја даде на планот на надминувањето, проникнувањето во суштината на бројните проблеми со кои младата индивидуа се среќава на секој чекор во своето секојдневие, е навистина огромна. Обначувањето со звоното на крајот на училиштниот ден не значи дека работата на таа институција за тој ден е завршена. Тоа мора да измени нешто во овој поглед - мора да биде отворено за давање на услуги на учениците многу подолго време од она што е неменето за наставата. Од друга страна пак

што станува со оние денови кога училиштето не се посетува?
 Дали тогаш потполно замира и треба да замре неговата работа?
 Со други зборови речено прашањето гласет вака: Дали училиште-
 то само себе си се чувствува како повикан и доволно моќен
 фактор во доменот на времето што учениците го имаат надвор од
 него т.е. фактор во осмислувањето на слободното време на уче-
 ниците и што конкретно презема тоа на тој план? Каков е од-
 носот и третманот на наставата во однос на слободните актив-
 ности, поточно каков не треба, а каков треба да биде?

Од одговорите дадени на овие прашања во многу зависи состојбата во непосредната практика т.е. секојдневното учи-
 ливно живеење и работење и потврдување на училиштето како об-
 разовен, но истовремено и важен воспитен фактор. Од одгово-
 рите на овие прашања во голема мера ќе се добие увид во кон-
 кретниот општествен став кон целокупната проблематика на сло-
 бодното време. Од ваќе споменатите повендијали на слободно-
 временските активности на планот на физичниот, естетскиот, етич-
 ниот, интелектуалниот развој на личноста треба да се разбере
 вистинската тежина на одговорите.

Ваќе претходно зборуваме за тоа како се развивал
 односот и интересот на педагогијата кон слободното време. Овде
 би можеле дека грижата на педагогијата за слободното време на
 учениците конкретно почнува да се согледува со воведувањето
 на слободните активности во нашите училишта некаде од 1953 г.
 кога тие за прв пат стануваат интегрален дел на воспитно-
 образовната структура, а организациони се конституирани во
 1954 година. Својата конечна програмска и планска физиономија

ја добиле со Законот за единствено основно училиште во Југославија во 1959 година. Се дотогаш во училишната практика преовладувала состојба на нерамножна застапеност на слободните активности во зависност од конкретните услови, при што заживувањето на овие активности во училишната практика не било проследено со соодветен третман на теоретски план, ниту со изработка на поделосни студии, емпириски анализи или пак методски прирачници. Нивното заживување во училишната практика исто така еволуирало во однос на живниот третман и тоа редовно поставено во корелација со доминантната активност - учењето реализирајќи преку наставата. Односот на овие две подрачја на работа (се мисли на слободните активности) бил доста интересен, но речиси задолжително тие биле ставани под туторијал на наставата.

Да појдеме најнапред од тоа дали учениците воопшто имаат слободно време: "Производната работа на човекот му осигурува егзистенција, а слободното време му овозможува таа егзистенција да ја осмисли и доживеа како општествено битие. Слободното време кај учениците во тој однос е специфично-тие немаат класични работни обврски како работниците, но имаат други бројни обврски. Вистинското слободно време кај учениците зависи од возраста, сложеноста на наставните планови и програми.^{30/} Во таа смисла "Слободното време на детето и младиот човек е дел од времето со кое тие располагаат навор од својствените обврски за нив, а со цел не само за одмор и рекреација туку и развој на личноста во дух на целокупното воспитно-образовно делување"^{31/}. Значи учениците како посебна

30/ Делешки, З. "Воспитно значење слободното време и слободните активности ученика", Настава и васпитање (Београд) 16:216-220; бр.2, 1984

31/ Кошиќ, Ј. "Слободне активности у структури основне школе" Настава и васпитање (Београд) 16:307-313. бр.4 1984

општествене групе имаат свое слободно време, што ја оправдува и грижата на училиштето за него.

Но сега на површина набива еден нов проблем - каков е односот на наставата кон слободните активности? Кој во тој однос е во напредена, а кој во подредена позиција и дали воопшто работите можат да се постават така? Ќе презентираме ставови на двајца педагози со цел да укажеме на правилен третман и однос кој треба да го имаат слободните активности во однос на наставата. Според Ј.Колџиќ: "Слободните активности не се продолжение на наставата и не се вид на дополнителна настава"^{32/}

З. Делетиќ пак вбројува: "Слободното време во училиштето се исполнува со слободни активности. Под тој поим подразбираме активности кои не се врзани за наставата и извршувањето на задатоците кои произлегуваат од неа. Значи тоа се активности надвор од наставно-часовната активност и другите облици на колективна и индивидуална работа кои на било каков начин се врзани со извршувањето на одредени обврски кои произлегуваат од наставата."^{33/}

Обие две размислувања укажуваат на тоа дека позицијата на слободните активности не е подредена во однос на наставата. Проблемите кои се третираат во нивните рамки не би смислено да бидат некој недоволно обработени, ниту недоволно разјаснети проблеми од наставата. Тие не се ниту облик на работа наменет да им се овозможи на учениците кои во наставата послабо напредуваат да "фатат чвор" со останатите, ниту пак облик на работе со учениците кои покажуваат и остваруваат

^{32/} Колџиќ, Ј. "Слободни активности у структури основне школе". Настава и васпитање (Београд) 16:307-313, бр. 4, 1984

^{33/} Делетиќ, З. "Васпитно значење слободното време и слободних активности ученика". Настава и васпитање (Београд) 16:216-220; бр. 2, 1984

надпросечни резултати, начин да им се пружи она дополнително потребното за следење на логиката на нивниот внатрешен развој на посебни интереси и потреби. Слободните активности треба да се разберат како поволна и неизменива можност училиштето активно да се вклучи во осмислувањето, анимирањето на слободното време на своите ученици со давањето на можност за ангажирање со разновидни активности при што до максимум ќе се искористи нивниот веќе доказан квалитет на воспитно-образован план. Но секако дека ова не значи дека наставата и слободните активности треба да се разгледуваат на два независни и спротивставени делови кои го сочинуваат Заедничкиот организам - училиштето. Тог тие не се ниту можат да бидат. Тие се комплементарни компоненти на структурата на училиштето кои взаемно се прошируваат, надополнуваат, надградуваат. Затоа сложените в-о задачи на училиштето немале да се реализираат само преку наставата, добар дел од нив може да се реализираат и преку овие активности. Не случајно Р. Лошник за односот на наставата и слободните активности размислува преку односот на Дидектината на слободното време и училишната дидектика, за што би можело да се каже дека иако дидектината на слободно време не нашла на поширока афирмација, сепак во оваа прилика вреди да се спомене. Во прилог на своето размислување тој дава и една шема од која може да се заклучи дека и во рамките на слободното време т.е. преку слободните активности може да се учи, но не квалитетно подобар начин, што секако дека во учењето во наставата тие позитивни искуства од слободните активности треба да се искористат на соодветен начин.

Настава

1. Ученик	Слуша, прифаќа, повторува
2. Наставник	Бара, одредува
3. Програма	Прописана
4. Организација	Прописана
5. Постапка	Одредена
6. Активност	Ограничена
7. Цел	Одредена

Живот	Работа	Слободно време
Слободни активности		
1. Ученик		Бара, открива
2. Наставник		Споредува
3. Програма		Советува, енимира
4. Организација		Застапувачки формирана
5. Постапка		Бараат
6. Активност		Формираат, изнеоѓаат
7. Цел		Бараат откриваат

Ова е само еден аспект на можностите на слободните активности кој унесува не квалитетно поинаквиот однос на наставникот и ученикот од оној во наставата, кој секако постиг-мультивно делува на ученикот и целата клима на работа (другите можности на слободните активности се обработени понатаму). Училиштето пред се треба да работи на тоа со успех да го разреши односот на вистинската наставна работа и активностите

во слободното време во што треба да добие и соодветна помош од компетентните фактори. Во прилог на ова е и следната забелешка: "Слободното време и неговата организираност не е изгубено време и не оди на штета на успехот во учењето. Напротив, добро организираното слободно време го освежува од оптоварувањето со знаењето младиот организам, ја релаксира силата, а со содржините тоа време ги надолжува воспитните настојуваниа на училиштето и ги проширува образовните хоризонти на младиот човек"^{34/}

34/ Паравина, "Својни фактори у слободном времену", Педагогика (Београд), 12:14-18; бр.1-2, 1965

10. ВОСПИТНО- ОБРАЗОВНИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ НА СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ

Во осмислувањето на целите кои треба да се остварат во воспитанието и образованието на младите мореме да ги имаме во предвид потребите на индивидуалата за зголемувањето на сопствените развојни потенцијали и најзината определба. Тог да се вклучат во што побогати и пофлексибилни системи кои одговараат на динамизмот на личниот активитет, а преку кои истовремено може да се оствари што непосреден и непотполни ангажман. Во сите овие развојни текови на младите активности во слободното време можат да одиграат улога од непроценлива важност. Затоа за непримерен го сметаме ставот во кој се поставува дилемата околу вистинската вредност на овие активности. Не ретки се сваќањата дека тие активности треба да се организираат од страна на бројни фактори воглавно заради зголемување, доградување, дополнување на образовните добра т.е. за што подобро и поефикасно припремање за успешно обавување на идната професија. Овие сваќања се наминати од причини што не даваат одраз ниту на концепцијата, ниту на потребите на младите генерации за ангажирање во активностите во слободното време кои се во функција на целокупниот непречен развој на нивната личност. Од таму и состојбата во практиката: слободните активности кои ги организира училиштето во слободното време на учениците почнуваат ползна, но сигурно да го губат посебна училишниот карактер и во целокупна смисла добиваат пошироко општествено значење со тоа што овозможуваат разви-

ване на животната монотонија и внесуваат живост, живот и оптимизам во училишната работа.

Пред училиштето како на значаен воспитно-образовен фактор, што автоматски го прави и значаен фактор во осмислувањето, организацијата, спроведувањето на слободното време - со еден збор во целокупната негова анимација стои една примарна задача: постојано да работи на тоа да се идентификуваат, развиваат, збогатуваат и внесуваат можностите на слободно временските активности во својата работа преку организирањето на слободните активности. Ако тоа пред себе си поставило задача да делува во правецот на забврстувањето посебно на својата развиена позиција на воспитен фактор треба навистина сериозно да пореботи на овој план. А можностите на овие активности се изненадувачки широки, длабоки и бројни. Описокот на нивната евиденција е долг, но генерално земно ќе речеме дека во секоја од трите функции што воспитно ги има слободното време се испреплетува разновидна лепеза на можности. Од веќе широко прифатената дефиниција за слободно време на Димаздие станува јасно дека слободновременските активности делуваат во правец на остварувањето на одморот, равноводата и развојот на личноста со што овозможуваат задоволување на различните потреби на личноста.

Ако различните теоретски полемики околу дефинирањето на активностите со кои училиштето се вклучува во осмислувањето на слободното време покажуваат крајни конфронтации со што отвораат можности за нови дилеми, тогаш околу прашањето за воспитно-образовните аспекти на овие активности постои

потполно совпаѓаат: тие се важни за физичкото, интелектуалното, културното, општествено-моралното, техничкото воспитување, подигањето на образовното ниво, воспитувањето за стекнување на култура на користење на слободното време. Ими со право може да се каже дека играат неколку важни улоги во развојот на личноста и тоа: а) Информативно-формална; б) Креативна; в) Општествено-афирмативна; г) Релаксирачка. Во продолжение би кажале нешто повеќе околу најважните од овие можности.

10.1. Развивање на творечките способности на личноста

Каков човек имаме во предвид да изградиме во својата педагошка дејност? Секако дека не се работи за било кој и било каков човек. Во последно време се повеќе се служиме со доизвајата дека човекот на иднината треба да биде слободно творечко суштество - HOMO CREATOR - тоа е основното обележје на современиот човек. Човекот е слободно суштество што значи дека тој може да избира помеѓу повеќе алтернативи, всушност тој е слободен самостојно да одлучува за изборот. На оној дал што се однесува на "творечко суштество" треба да пријдеме од еден квалитативно нов аспект. Човековото творештво е полivalentно како феномен и мултифункционално како процес. Тоа е таков вид на дејност која се ослободила од надворешниот притисок, принудата и на тој начин е најпотполно слободна да ги следи способностите и можностите на творецот кој располага со нив. Но досегашниот став дека творците се "посебни луѓе" или "посебна категорија на надарени луѓе" неминовно мора да

се ревидира од причини што бројните анализи на теоретски план, истражувањето упатуваат на заклучокот дека творештвото е едно општо - човечко својство кое може и мора да се развива, негува воспитува кај секој поединец, без оглед на тоа до кое ниво при тоа тој ќе го постигне. Тоа е всушност својство, процес и продукт во развојот на личноста. Значи креативноста е таква активност преку која поединецот не само својствен начин настојува да отвори квантитативно и квалитативно менување на реалноста со која доаѓа во посреден или непосреден допир. Како таква таа се јавува во различни видови и димензии, подрачја на работе и средини. Во оваа смисла една од средините во која таа се пројектува е и училишната средина во која најзината реализација преку слободните активности има далеку поголеми можности од наставата на пример. Предноста на слободните активности и нивните извонредни можности во однос на наставата произлегуваат од самата природа на работата. Наставата со својата организација, време на траење, стравот од неуспех што се јавува кај учениците во наставната ситуација, доминантната улога и позиција на наставникот, заедно чинат атмосфера која ги поттикнува творечните потенцијали на учениците, или пак во најдобар случај недоволно ги поттикнува нивните креативни сили. Спротивно на ова работата во рамките на слободните активности дава поттик за продирање во нови подрачја, нови сознанија, нови начини на обликување на мислите во дивергентни правци, дава слобода на фантазијата. Всушност отсуството на крути програми и содржини, крути организациони форми, однапред строго определени обврски кои треба да се извршат во определен временски

рок, застапенosta во поголем степен на индивидуализацијата, семата основа на која се формираат групите, овозможува една непосредна комуникација и предуслови за пројавување на творечките можности на ученикот. Посебно е значајно што овие кадарски хетерогени групи овозможуваат творечките способности како претпоставка за вредна творечка работа да се култивираат. Така што поединците внатре во групите и групата како група да комуницира слободно, слободно да се ставаат на проба сопствени е склоности и способности, одстрано се добива увид во причинско-последичните врски во проблемите што се обработуваат со што се овозможува подлабоко продирање во нови сознанија, па во целост се доживува смислата на активността. Не може од индивидуата да бараме да твори, ако не ја поставиме во позиција да го чини тоа. А слободните активности и го овозможуваат на личноста тоа. На тој начин таа станува реално свесна за себе, своите најразлични општи и специјални способности, па со посебен энгузијазам и сила пристапува кон нови веќе зададени или лично одбрани проблеми и начини на приод кон нив. Така способностите (па бе какви и да станува збор) постојано се јавуваат во нова светлина и нагорен развоен процес. Ако се земе во предвид и фактот дека младот човек е ограничен во своето знаење, основноста на своето искуство, неразвиеност на силите и способностите, а слободните активности му даваат можност и услови тоа да го компензира и надминува и дека самите барања на себе си и своето место во светот е творечка работа, веднаш станува јасно колку голема одговорност и задача е ова за училиштето. Значи изготво за подценување на можностите на слободните активности на овој план нема. Напротив шансата што тие ја даваат мора максимално да се искористи.

10.2. УЛОГА ВО СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА НА ЛИЧНОСТА

Заседништвото е дојден од егзистенцијалните принципи на човековото општествено живеење. Во тој однос во рамките на наставата учениците се упатени еден на друг во смисла што се присутни на едно исто место во исто време се единствена цел да стекнуваат знаења и со тоа се "втурнати" на некој начин во конкурентска борба за што подобро место во конкретното одделение или за постигнување на што подобар успех. За разлика од условите на живот и работа во наставата во рамките на слободните активности владее многу подобра, послободна, посодржајна духовно-културна и социјална динамика и клима. Во нив е многу повеќе изразена комотенизираноста на односите меѓу индивидуата и групата. Меѓучовечките интеграции во слободните активности се воспоставува благодарение на заседничките цели, интереси, содржини, заседничката работа и заседничките резултати од работата. Токму во заседничката работна, креативна и социјална комуникација се создаваат такви меѓучовечки односи и врски кои го јакнат пријателството и другарството и кои прераснуваат во лични вредносни проекти на кои се заснова целото богатство и разновидност на содржините и облиците на Заседништво. Но ова не треба да се свати вско обид за диригирана социјализација и идеоктринирација од надвор.

Всушност семаа претпоставка на слободниот избор на видот на слободната активност на некој начин ја "ослободува" личноста во однос на нејзиното однесување кон останатите членови на групата. Сега живниот однос станува непосреден и се заснова на упатеност од меѓусебна соработка.

Помошта сега несебично се дава и прима. На овој начин јакнаат интерперсоналните и интерсоцијалните односи, се развива чувството за толеранција, почитување, консултирање на туѓиот став и мислење. Овој начин на работа го негува критичкиот став и критичкиот начин на мислење, сепак во смисла на конструктивна критика која се дава и добива со добронамерна цел. Искреноста овде доаѓа до пола израз и ја доживува својата целосна афирмација.

Она што е новина во овој начин на работа тоа е квалитетно новата позиција и улога на наставникот која сега е координирачка и насочувачка, советничка што не е случај со неговата каде учениците се во постојана состојба на "опозиција". Учениците и наставникот сега се ставени во позиција на соседна соработка. Целата оваа клима на работа значи вовед во и воспитување во демократски начини на соработка и живот. Ипрочем нели младите се оние кои веќе утре треба да станат активни учесници во демократскиот начин на општествено живеење. А училиштето и оваа шанса не смее да ја пропушти.

10.3. ЗАПОЗНАВАЊЕ СО ДОСТИГНАТА ВО НАУКАТА, УМЕТНОСТА, ТЕХНИКАТА

Оваа можност на слободните активности може да се подведе и под формулацијата "можност за подигање на образовното ниво". Таа во себе крие и содржи богати и разновидни потенцијали. Пред се основната цел на наставата е учениците да се здобијат со одреден квантум на знаења, кои не треба само да се пренесат до нив, туку и да се усвојат како трајна својина

на индивидуата, Веќе непоменавме на кој начин, по пат на какви средства и методи и во каква целокупна атмосфера тоа таа го чини. Сепак додека извесната доза на облигација тоа да се стори на одреден начин, во одредено време, создава чувство на нелагодност и одбојност кај учениците, што во крајна линија резултира со бројни неуспesi. Со слободните активности работата е сосема поинаква: внатрешната кж мотивираност, пробудениот и зголемениот интерес подразбираат полесно усвојување на нови знаења од сите области и развиваат потреби за стекнување на нови, пошироки знаења.

Техничкото кон запознавањето на современите техники и достигнува во науката, техниката, уметноста, производството и општествено-политичкиот живот силно се изразени во предубертетот и адолеценцијата. Запознавањето на современите појави и достигања во сите области на човековата активност и поврзувањето со непосредниот живот на она што се учело и научило во училиштето придонесува за јакнење на интересот за откривање и позитивно менување, усовзрнување на науката, општеството, умет оствата и техниката. Ова запознавање со доста голем успех се врши во рамките на посебните секции на слободни активности што ги организира основното училиште. Со оглед на тоа што тие по пат на овие слободни активности се непосредно ангажирани се задоволува нивната желба да бидат на некој начин вклучени во современите збиднувања. Во рамките на тие секции се организираат реферати, дискусии, демонстрации, предавања, посети на соседствени установи со што тие слободно ги следат непосредните промени во технолошкиот, културниот, економскиот,

општествено-политичкиот живот и истовремено работат на сопственото обликување. Со ова всушност се остварува уште една можност - учениците прават корисни напори во сопственото издигнување. На тој начин тие полесно продираат во тајните на современоста и визиите за иднината.

10.4. ПОВРЗУВАЊЕ НА ЗНАЕЊАТА, УМЕЊАТА И НАВИКИТЕ

Слободните активности пред се овозможуваат стекнување на знаења, умеења и навика, благодарение на внатрешната мотивациона основа која е движечка сила во тој правец. Всушност новите знаења, умеења и навика преку овој вид на активности полесно се усвојуваат бидејќи произлегуваат од внатрешниот, слободно пројавен интерес. Личноста спонтано и самостојно се определува за свое ангажирање во конкретна саканија со што доаѓа до израз нејзината специфична потреба која најчесто постои. Од таму и многу полесната и непосредната можност за поврзување на веќе стекнатите знаења, умеења и навика и оние кои се во процес на стекнување со оние кои ќе се стекнат во иднина. Училиштето преку слободните активности како спона меѓу семејството, непосредната животна средина и институциите на образование кои ќе следат по него има добри услови и можности со голем успех да го оствари тоа единство на она што се знае она што се уме и она што се има како навика, а што се добило од страна на сите

тие фактори и сето тоа да го направи трајна потреба кај личноста за понатамошно поврзување со она што ќе следи во иднина. Ова од таму што често постои несклад во делувањето на воспитни е фактори на овој план т.е. постои отсуство на организирана соработка. Стекнатите знаења, умеење и навики поради занемарувањето, слобото активирање и неприменување набргу пропаѓаат во заборава, исчезнуваат во голем обем или пак никогаш не стигнуваат до степен на правен начин на однесување на единицата. Затоа е потребно да се искористи секоја можност за поврзување, дополнување и активирање на она што се осознело во семејството, училиштето и општествената средина. Во овој поглед содржинското и методичкото единство на наставата и слободни е активности овозможува рационална работа. Елементите на разликите при тоа не би требало да бидат на патот на остварувањето на единствената воспитно-образовна цел: "Токуму каде што станува збор за релативно нова област или тема на работа секогаш дека принципот на органско единство на наставата и слободните активности е помалку присутен. Но тогаш е нужно да се појде од ученичките совненија, интересирања и можности кои се формирале во систематската воспитна работа. Тогаш би биле во заблуда кога би ги занемариле особеностите на слободните активности и кога процедурата на нивната работа би можела да личела на традиционалните видови на наставниот процес"^{35/}

Еве уште една можност на слободните активности која не смее да биде занемарена.

^{35/} Теодосија ,Р. "О односу наставе и слободних активности"
Педагошки рад (Загреб). 13:18-31; бр.1-2,
1930

10.5. МОЖНОСТИ ЗА КУЛТУРНО ВОСПИТАНИЕ

Можноста за културно воспитување преку слободните активности всушност е двостран процес кој го сочинуваат воспитувањето за културно однесување и воспитување за општество со културните достигнувања и евентуален личен ангажман. И културното однесување подразбира своевиден личен ангажман, а воспитувањето за општество со културните добра подразбира развивање на критички однос кон културата воспитувањето. И двете страни се подеднакво интересни и важни и претставуваат голем предмет за слободните активности. Од тие причини едукативната вредност на слободните активности кои навлегуваат во оваа сфера може и мора да се проценува не само по врвните резултати на одреден број напросечни и талентирани, туку токму по тоа во која мера во работата на овие секции се вклучуваат сите ученици и до кој степен им се овозможува да ги развиваат своите духовни и културни потенцијали. Затоа значењето на воспитувањето и едукативни е вредности на културната активност во овие секции на слободни активности не е само во тоа младот човек, ученикот по секоја цена да се вклучи во некоја од нив, туку да бае на самовибор да се одберат оние активности во кои (зависно од способностите и можностите) можат да постигнат најдобри резултати како преку групата, така и преку индивидуалниот ангажман. На овој начин учениците се доведуваат најнапред во ситуација пред да се вклучат во некоја слободна активност да извршат проценка на сопствените можности, одбирајќи ги

и при тоа оние видови на активност кои им ветуваат постигнување на најдобар успех. Важниот однос на младите кон изборот на културните активности бара поседување на неопходен критериум кој веќе на почетокот на ангажманот во соодветните секции формира духовна осетливост и извесна доза на сигурност во себе. Културните активности во слободното време бараат од индивидуите што поголемо ангажирање на сите ментални, образовни, потенцијали за со успех да се задоволат барањата барањата и законитостите на културното творење и однесување. Овие секции на слободни активности ја ставаат младата природа во сосема нови духовни и творечки односи и поставуваат далеку поголеми барања не само во партиципацијата на активностите, туку и во сопствените интеграции на креативните сили и способности. Чувствувањето дека нешто не е добро и жалбата да се трага по она што е убаво - тоа е најдобрата потврда за конструктивна културна несоченост. Ученикот треба рано да ги усвои културните стандарди и вредности, да ја развива во себе потребата за конзумирање, пренесување и создавање на културни примери и модели.

Културниот ангажман во секциите на слободни активности се разликува од редовната работа во наставата многу повеќе ги ослободува учениците од потчинетост, нивната самостојност и сигурност постојано се зголемува, а со тоа постепено се ослободуваат сите видови на потиснати емоции на основа на кои се формираат различни состојби на исконпликсираност. Со помош на овој вид секции најлесно се остварува "правото" на самостојно изразување и сопствено претставен ми чин што го забрзува стекнувањето на свеста за себе и дистанцијата меѓу

себе и миљето што ја опкружува личноста. Во тој процес најлесно се реализира "ослободувањето" од надворешните авторитети и се зацврстува еестраната слика за себе, со што многу сигурно се воспоставува сопствениот персонaлитет.

10.6. МОЖНОСТИ ЗА РЕКРЕАЦИЈА И РЕЛАКСАЦИЈА НА ЛИЧНОСТА

Во рамките на училиштето редовно се организираат сесии на слободни активности кои на извесен начин ја тангираат онаа ученикова потреба што се однесува на рекреацијата и релаксацијата. Всушност овде станува збор за два моменти: организирање на сесии на слободни активности кои се однесуваат на физичката култура и страна на личноста и рекреација и релаксација на личноста која може да биде иманентно својство на секоја сесија на слободна активност. За што всушност станува збор?

Оптовареноста на ученикот на интелектуален план истовремено значи и занемарување на неговите потреби за физичка активност како еден од начините на активниот одмор и можност за трошење на енергијата. Исто така организирањето и реализирањето на овие спортски сесии (во чиј обем влегуваат бројни сесии) значи начин да се направи извалитативен пресврт во видот на активноста која доминира во секојдневното воопшто, а посебно во училишната работа, а тоа е интелектуалната активност. Со нив и преку нив се задоволува онаа основна човекова потреба, а посебно потреба на децата ученици

од оваа возрастна група, да бидат физички активни. На тој начин се реализираат бројни важни улоги и потреби: физичка активност, мотивирана, детектирана, развој на потреба, можност, афинитет, способност, интерес, издигнување на оваа физичка активност до степен на човекова трајна потреба и навика од овој вид на активност во текот на целиот живот. Со тоа и потребата од релаксација и рекреација како видови на активен одмор е напосно реализирана. Сето ова во крајна линија го води човекот кон повторната средба со изгубената мајка-природа која пак го упатува на природен и здрав начин на живот кој е толку различен и повалитетен од оној начин на живот кој подразбира повеќе часовно седење, ментелектуален напор, заморност до крајни граници и појава на болести кои се нераздвоив дел на ваквиот начин на живот. Само на овој начин човекот ќе свати дека неговата мајка природата била тука - но тој бил "одлучано" изгубено чедо. Овие сензии на слободни активности се уште една можност (се разбира доколку со успех се реализираат) да се согледа дека физичката активност не е просто, бевглаво, хаотично трчање наоколу, туку дека треба да се зборува на една многу поширока основа - вовед и развој на физичката култура и физичкото воспитание на младиот човек како основен предуслов за здрав физички живот во иднина.

Вториот момент пак се однесува на значењето на поимите "рекреација" и "релаксација". Ваажноста прашањето треба да се постави вака: дали овие два поими се сврзани само за физичката активност на човекот, т.е. дали рекреацијата и релаксацијата треба да се бераат тогаш тука и никаде не друго

место. Нашето мислење е дека работите не смеат да се постават и да се разгледуваат така. Човекот треба да ја бара рекреацијата и релаксацијата во се она, во секоја онаа активност што ќе му го овозможи тоа. Ова пак треба да се заснова на разликите кај луѓето што се неповторливи и незамисливи. Некој човек можеби се релаксира со пасивен одмор, но за друг можеби тоа е вложувањето на некој интелектуален напор, додека за трет тоа би значело и би се состоело во самата промена на дотогашната активност. Би можеле да споменуваме безброј можности и нивни варијации. Значи во секоја секција на слободна активност треба да бараме и да гледаме како на можност некој од учениците да се релаксира, да се исполни себе си и своето време. И да очекуваме таа своја потреба учениците со своите секции на слободни активности да ја издигнат до ниво на навика и во слободното време вон него.

11. АСПЕКТОТ НА СТЕКНУВАЊЕ НА КУЛТУРАТА НА КОРИСТЕЊЕ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Еден од клучните моменти на кои би сакале поопстојно да се зацелиме тоа е можноста на слободните активности кои ги организира училиштето да пројавуваат потреби, понатаму да ги развиваат и негуваат од и да правилно распоредување на вкупниот фонд на време надвор од учениковите секојдневни обврски. Тој фонд на време го опфаќа како времето потребно за извршување на обврските кон семејството и училиштето, така и она преостанато време кое се именува како "слободно време". Ако се знае и умеа успешно да се распредели тоа време, чувството на товар и оптеретеност, растргнатост и неможност со успех да се одговори на поставените барања сепак дека полена ќе исчезне. Но можностите на слободните активности не се исцрпуваат со тоа - тие претставуваат своевидни вовед во пробувањето на потребата и создавањето на навиките слободното време да се исполни конструктивно. Што значи тоа конструктивно? Тоа значи да се изберат такви видови на активности кои се корисни и за индивидуата и за нејзиното прифатливо позитивно владеење во реалните на општеството. Тоа се активности кои се плод на нејзиниот личен интерес кон нешто, со што уште повеќе добиваат во своето значење.

За да може со успех да ја оствари својата задача како воспитен фактор на планот на слободното време училиштето треба посебно да поработи на оваа можност. Всушност ако се земе во предвид се она што досега беше кажано за слободното време

воспитно за неговите воспитни и образовни потенцијали, за улогата на училиштето во таа смисла и посебно на она што се однесува на широката лепеза на можности на активностите, оправданоста од посериозно заземање на сите фактори во училиштето со оваа работа е неоспорна. Да претпоставиме една ваква ситуација: Ученикот пројавува зголемен интерес кон некоја техничка област, но наставата не е во можност да го задоволи таквиот интерес во рамките на своето време и целокупната своја ограниченост. Училиштето не презело ништо повеќе на тој план. Ученикот останува упатен на средината и семејството, но и таму не наидува на организиран прием и насочување заради задоволување на својот интерес. Резултат-интересот се губи полесно, но сигурно. Слободното време е исполнето со некои други активности кои дури можат и да бидат штетни како за индивидуумата така и за општеството во целост. Но да не бидеме пасивни - можеби некоја од институциите која работи со ученици, младици ќе излезе во пресрет на задоволувањето на интересот и слободното време на ученикот ќе биде правилно и корисно исполнето. Но што е со улогата и обврската на училиштето во тој случај?

Сега би можеле да претпоставиме и еден ваков случај: Училиштето организирано бројни сесии на слободни активности за своите ученици. Ученикот почнува да членува во некоја од нив и открива дека поседува некоја творечка способност или пак посебен афинитет кон некоја област. Тој се радува ги очекува деновите определени за работа во конкретната сесија.

Но не само тоа време тој и го посветува на негувањето на таа своја способност. Многу часови од своето слободно време тој посветува на ангажманот со таа активност, дури и тие и не се вклучи во работата на некоја од вонучилишните институции каде не му се овозможат услови за уште подобро задоволување на потребите и интересите. Училиштето со успех ја остварило својата улога на воспитен фактор во слободното време—стимулирано излегување на површина, идентификација на способност, интерес за кој поединецот не бил свесен, но истовремено поттикнало потреба од изискување на други форми, надвор од него за осмислување на слободното време.

За да може со успех да се искористи можноста на слободните активности како фактор за создавање на култура за користење на слободно време кај учениците, училиштето треба кон тоа да пријде како кон многустран процес—работа врз внатрешна мотивација, развој на интереси, идентификување на способноста, развој на потреба како трајна својина на личноста. Имено, околу внатрешната мотивираност треба да се изнајдат внатрешни двигатели т.е. да се запознае личноста во целост за да може да се стимулира нејзината активност. За интересите исто така треба да се знае дека тие не се биолошки додени туку се развојни, динамички, колебљиви па за да станат трајна својина на личноста треба да прераснат во потреба и навика. Заради тоа училиштето е упатено на соработка со семејството и останатите фактори во создавањето на богата со содржини, стимулативни средини за да може тие да се развиваат, пројават и стигнат до нивото на навика.

Значи треба да се работ на релацијата примитивна-богата, разновидна средине и на нејзиното постојано анимирање. Основа за развојот на невините пак е можноста од самореализација, која слободните активности исто така ја поседуваат. Од таму и потребата од преиспитување на можностите и условите за самореализација и дали нејзиното неостварување може да се објасни со отсуството на поволните можности за неа и обратно-дали недоволното користење на постојните можности за творечни, актуелизиран однос на учениците кон творбите на културата значи отсуство на потребата за таков однос. Или сето тоа е можеби многу послонено.

Исто така треба да се има во предвид дека развојот на потребите кај децата пред се е резултат на континуираниот динамичен развој на прилагодување, создавање и нацртнување на различните активности кои со текот на развојот на општеството се пренесуваат од генерација на генерација. Во остварувањето на развојот на потребите и можностите значајно е да се нагласат некои основни карактеристики: потребите за користење на активностите во слободното време се општествено-економски условени и нивниот развој зависи од општествено-економските, културните, воспитно-образовните услови и околности. Развојот на потребите на секоја индивидуа е тесно поврзан со знаење и развивање на културата на што поширока индивидуелизирана основа. Развивањето на потребите зависи од претпоставените диспозиции, услови и потенци како и од начинот на водење, насочување и реализација на творечките потенцијали. Значајно е да се укаже дека усвојувањето на културата како потреба не се обавува само на основа на принципот на пренос, туку и

давање и создавање каде секој се наоѓа во улога на активен учесник. Значи треба сериозно да се работи на системот на мотивација. Младите треба да се оспособат за вклучување во активности во слободното време во животот на непосредната околина и пошироко, да ги согледуваат промените, да бидат спремни, но и способни за учество во измената на културното и општественото опкружување во кое живеат. Тоа според мене да се постигне: "Ако се организираат обавезни, но и слободни активности кои на учениците би им помогнале сами за себе да утврдат, што, зошто и колку ценат во животот"^{36/} Во оваа смисла училиштето треба да презема прелиминарни истражувања заради идентификување на потребата, интересите, способностите и смислено за ангажирање во поедини секции на слободни активности. Потребата од преземање на вакви испитувања произлегува од фактот дека со тоа би се избегнала неангажираноста поради веќе доживеан неуспех кој настанал како резултат на дискрепанцијата меѓу вистинските способности и аспирациите. Значи таквите испитувања би довеле до определени резултати која интерпретација би послужила како појдовна основа за правците на идното делување. Следната етапа - развојот на веќе стимулираните и идентификуваните потреби и интереси треба да се посматра во светло на онаа убава мисла на Суходолски: - "Тоа не е педагошки луксуз како што тие се смета од аспект на традиционалните форми на припрема за живот, туку во вистинска смисла на зборот е основно прашање во современото воспитување на човекот, прашање од кое зависи неговото помирување со животот како и интензивноста на неговото

^{36/} Муратбеговиќ, М. "Проблеми развијана потреба интересовања младик у слободном времену" Наша школа (Београд). 12:18-29; бр.3-4, 1979

делување, прашање од кое истовремено зависат општествените вредности на човекот во услови во кои степенството и културата толку зависат од потребите и интересите на младите^{37/}

За да може училиштето да создаде корисни навики за поминување на слободното време треба не само да ги идентификува и развива потребите и интересите, туку и да оствари плодна соработка со сите фактори кои можат да дадат помош во тоа и тоа оние што се јавуваат и како интерни и како екстерни фактори почнувајќи од педагогијата на слободното време т.е. примената на најзините цели и задачи. При тоа сето ова не треба да се свати како обид да се "педагогизира" целиот живот во слободното време туку како настојување да се истражуваат димензиите и тековите на манифестациите во слободното време кои се од пошироко значење за развојот на личноста и општеството.

Слободното време учениците можат да го поминат на најразличен начин и на најразлични места, но каде најчесто ќе го споменат зависи од итрадицијата, условите за живот и работа, воспитувањето, интересирањата, развиеноста на навиките и силите на духовните потреби. Оние кои се "заробени во негативната традиција" во областа на користењето на слободното време (онаму каде не постојат основни поттици и услови) кои немаат правилно воспитно насочување слободното време ќе го поминат во општествено-морално штетни активности. Обиде активности кај многумина остануваат и позадина во зрелото доба начин на однесување и живот. Во оваа смисла истражувањето на

^{37/} Сукодолски, Б. Три педагогије. Београд: Дуга, 1974, стр.200

И. Калавенца спроведено со цел да се утврди дали постои поврзаност и во колкав степен помеѓу посетувањето на слободните активности во училиштето во младоста и видовите на активност со кои сега веќе возрасните личности го исполнуваат своето време покажува дека постои таков вид на поврзаност. Во крајна линија училиштето треба континуирано да овозможи бегство од слепите колосеци на животот, со тоа што ќе овозможи стекнување на корисна навика за поминување на слободното време, ќе се вклучи во неговата анимација значи неговото оживување и нема да дозволи личноста да го помине своето слободно време во незнание што да прави со него и себе си: "Деликвентот е неодвоин од својата досада, во неа и со неа, додека за две или три минути не "оживее" оди во акција зад аголот и не осети возбуждава"^{38/}. Место за досада нема и не смее да се дозволи да има.

38/ Крнета, "Деликвенција и активности у слободном времену"
Наша школа (Београд) 14:32-33, бр.3-4, 1980

12. ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ЗА РАБОТА НА СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ

Од причини што основното обележје на модерното училиште е богатството на работата во слободното време секако дека тоа треба да води грижа за тоа и како секоја друга работа добро да ја осмисли и организира. Впрочем идентификуваните можности на слободните активности, нивната длабочина и значајност не можат и не смеат да се препунат на стигијата и спонтаноста. За да не се заведне во површноост и несериозност потребно е училиштето континуирано да работи на планот на изработка, но и постојано изменувано, надополнување и на плановите и програмите за работа со чија помош многу работи ќе го најдат своето висинско место, ќе се прецизираат бројни решенија, но и ќе се даде одговор на бројни прашања.

Плановите за работа за да можат да одиграат корисна улога во организирањето на слободните активности треба да даваат одговор на три суштински прашања: а) колку часови ќе се работи во рамките на седмицата во текот на училишната година; б) кои области ќе бидат застапени во работата и со колку часови; в) ден, саат и место на работа. Значи со плановите всушност се даваат ориентационите контури на активноста. Бројот на предвидените часови служи како показател и регулатор на спитеретеноста на учениците со овој вид работа. Истотана со плановите се втемелуваат рамките на различни подрачја области на активноста кои меѓусебно се разликуваат, но токму тие различности произнесуваат саката работа да биде поинтересна, повеќестрана и комплексна. Од тие причини и неопходноста

од јасното определување на областа која ќе биде застапена во работата на секцијата на слободна активност. Пример: Литературната секција може својата работа да ја насочи во различни правци - таа може претежно да ја негува креативната способност на своите членови така што на поголем број од состаноците ќе се читаат литературни состави на членовите на секцијата, а потоа ќе се поведе дискусија за нивната вредност. Покрај тоа можно е на тие состаноци претежно да се читаат реферати за познати писатели и дела, да се вежбаат учениците во убавото, естетско читање и рецитирање, да се читаат некои фрагменти од литературни дела и др. Работата може да се насочи и во правец на собирање на податоци за дискусии околу говорот на народите од одредена средина, расправи околу лингвистички проблеми и сл. Во работата на оваа секција можат да бидат застапени сите напоменети области, но без постоење на однепред утврден план може да се случи работата да биде едностранна или временски да не се посветува внимание на една област онолку колку што таа навистина заслужува. Поради тоа се смета дека е далеку покорисно уште на почетокот на училишната година да се донесе одлука за тоа што ќе се работи, кои подрачја ќе се обработуваат и се колку часови ќе бидат застапени отколку тоа да му биде препуштено на случајот.

Програмите за работа пак од своја страна даваат одговор на други прашања и тоа: а) прилагоденоста на програмите на психо-физичките и потенцијално-работните можности на учениците; б) кој треба да учествува во изработката на програмите за работа; в) кои проблеми треба да се внесуваат во програмите за работа со оглед на наставните работа и работата на

општествениите институции во местото на живеење; г) дали треба да се изработуваат воспитани или конкретни програми на дејностите за тековната учебна година.

а) Во однос на ова прашање би рекле дека програмите треба да опфатат содржини кои нема да бидат ни премалку ни премногу, туку околку тешки да одговараат на природата на внатрешните развојни законitosti на учениците на нивните потреби и можности. Секое претерување, непознавање и непочитување на специфичностите на развојот во одредени периоди, па макар и да се поаѓа од најплеменисти побуди, ќе доведе до фијаско. Исто така премногу лесните содржини не придонесуваат во постигнувањето на саканите воспитно-образовни резултати. Тие за млади, нарочито за талентираните, амбициозните се обична игра, работа недостајна за целосно внимание и потполн ангажман.

б) Во учеството во изработката на програмите за работа треба подеднакво да земат учество и учениците и наставниците од причини што и едните и другите имаат свој удел и улога во работата на сесиите на слободни активности. Учеството на наставникот при нивната изработка е оправдано од неговото искуство, неговата несочувачка и поттикнувачка улога при обработката на содржините. Учеството на учениците пак е оправдано пред сè од тоа што тие активности се наменети за нив, за задоволување на нивните потреби, интереси, афинитет, развој на способности.

в) Ова прашање е тесно поврзано со прашањето околу осезнатите воспитно-образовни проблеми во училиштето. Тој

произлегува од можноста за индивидуален избор на областите кои ќе бидат застапени во работата. Всушност приодот на овој наставник во однос на ова правец е различен, а тоа се должи на разликите во свештството на суштината, улогата и значењето на овој вид воспитно-образовна работа. Има наставници кои на овој вид работа гледаат како на можност за утврдување и провлебување на наставното градиво, па од таму и нивните настојувања ~~сврзани~~ ~~со~~ ~~наставните~~ ~~програми~~ за работа да ги внесат оние содржини кои стојат во тесна врска со наставата. Во тоа тие одат до толку што понекогаш земаат проблеми кои се наоѓаат во рамките на наставната програма на некое друго одделение или предмет. Други наставници пак, оние кои на овој вид на активности во слободното време гледаат како на дејност која е во доменот на ученичките организации и истовремено гледаат на неа како на активност која треба да ја поддржат, да ја потпомогнат со свои совети, слично се придевањето на предлози оному содржините за работа да се оддалечат од проблематиката која е сфатена со наставната програма. На тој начин работата на учениците је насочуваат во правец на обработка на прашања од научен, технички, уметнички, идеолошко-политички карактер и во тој правец развиваат соодветни афинитети, способности, интереси. Значи проблемите кои се земаат за обработка во рамките на слободните активности мора да стојат во некаква врска со наставните програми, но при тоа треба да се внимава тие ниту во една прилика да не се сведат на еден вид, начин на работа за совладување на наставната материја. Само така ќе се постигне систематичност, поврзаност

и надолжување на содржините, ќе се откриваат учениковите афинитети, ќе се изградуваат способности и активен интерес за одреден облик на ангажирање во некоја од секциите на слободните активности. При ова треба да се има во предвид и тоа што учениците најчесто имаат желба да обработуваат актуелни, модерни, проблеми кои "се во тренд". Од тие причини клучно е наставниците детално да ги проучат наставните програми и програмите на институциите и организациите кои во непосредната околина се занимаваат со прашањето на организација и поминување на слободното време на децата и младината чија цел е дел од општата воспитно-образовна цел и на тој начин да ги откријат и прашањето и прашањето, но и оние области кои не се воспитно застапени, а кои имаат своја тежина и значење.

г) Практиката покажала дека изработката на поконкретни програми е пооправдана од причини што делува позитивно и дава пофлаксивни можности за успешна обработка на одредени прашања.

Прашањето околу изработката на плановите и програмите за работа не би било потполно elaborirano ако не се каже нешто и за потребата од соодветно емпириско следење на овие активности, што пак упатува на потребата од разработка и развој на соодветна методологија на истражување. Кога станува збор воспитно за некако методолшко следење на воспитно-образовниот процес до сега првпат имала наставата при што предмет на следење биле сите нејзини аспекти. Во овој поглед слободни-активности биле запоставувани што пред се произлегува од

потценувачки мислења и став во однос на нивните можности и површиниот приод во нивното организирање и реализирање. Но ако се сака училиштето до крај да ги исцрпи своите воспитно-образовни можности во блиска иднина ќе мора да преземе нешто на тој план. При тоа под поимот методолошко следење и вреднување на работата на слободните активности се подразбира како преземање на активности во еден континуиран временски период со цел да се оствари увид во содржината, организацијата, стилот на работењето, така проценувањето и вреднувањето на самата работа и резултатите од неа. Самиот термин "вреднување" е поширок и го опфаќа и мерењето: "Со вреднување се означува настојувание насочено кон што пообјективно, непристрасно и прецизно утврдување и мерење на воспитно-образовна работа на училиштето и наставникот на основа на точно одредени критериуми (норми, стандарди) со помош на адекватни инструменти и постапки. Составен дел на вреднувањето е и проценката (еволуација, просудување) на добиените резултати за да се добие увид во степенот и квалитетот на оствареноста на воспитаните и образовните цели и задачи кои се поставени пред училиштето и наставникот"^{39/}. Значи се она околу следењето и вреднувањето на наставата истовремено се однесува и на слободните активности. При тоа пред овој вид работа стојат за реализација следните задачи:

- Да се испита умешноста на наставниците за планирање на работата на овие активности и нивните способности кои се во функција на унапредувањето на стилот и организацијата на таа работа;

^{39/} Цветковиќ, В. "Специфичности методологије пречења ван наставних воспитно-образовних активности" настава и воспитание (Београд) 16:28-32, бр.4, 1984 г.

- Да се добие увид во степенот на реализiranоста на програмите;

- Да се дојде до информации кои се потребни за давање на влоговремена повратна информација на учениците за моделитетите на нивното учество во активностите.

При реализацијата на следенето и вреднувањето како и при секоја друга работа се наидува на тешкотии што пред се произлегуваат од недостатокот на инструменти (има малку инструменти за мерење на воспитните ефекти). Исто така дополнителна тешкотија создава и идентификувањето на резултатите кои се резултат на овие активности, а не на наставата и други фактори. Од сето ова вилучувајќи го и ерационализмот во односот на овој вид на активности произлегува и конкретната состојба во многу училишта - стручните органи доколку и реализираат каков вид активности многу површно приоѓаат во анализата на нивните резултати.

13. НАСТАВНИКОТ И УЧЕНИЧКАТА РАБОТА ВО СЛОБОДНИТЕ АКТИВНОСТИ

Без некои поголеми претензии подетално и подлабоко да навлеземе во тоа поради кои причини успешно или неуспешно се организира и изведува работата на слободните активности, ќе наведеме некои согледувања околу тоа од кои услови зависи успешноста на оваа работа воопшто. Сепак дека на преден план се истакнуваат личните способности и интересите што ги пројавуваат учениците, а во тесна врска со нив е воспитноста, културата и образованието на поединецот. Исто така како не помалку значајни фактори се јавуваат и економските можности на заедницата што пак е битен предуслов за богати, разновидно опремени простории и опрема за изведување на работата. Се чини дека пресудна улога во успехот на работите има воденото на политиката на слободно време гледана како составен дел на целокупната општествено-економска и културна политика на државата. За секој од овие фактори или делови би можеле да вбројуваме многу "но бидејќи нашиот интерес е насочен кон улогата на основното училиште како фактор-аниматор, на слободното време на учениците нашето внимание ќе го водиме на наставникот како центар во кој своето влијание го пројектуваат сите останати фактори.

Наставникот со својата личност и ангажман е еден од интерните фактори во рамките на училиштето кое лично ангажирање на полето на работата на слободните активности се пројавува

во сите нивни сегменти. Во наставната практика среќаваме наставници со најразлични способности, стручност, со нееднакви организаторски способности, различни ставови кон учениците, работата, себе си. При тоа хетерогеноста на способностите, интересирањата, спремноста за учество во различните видови воспитно-образовна појава е нормална работа. Се чини дека општата слабост на наставниците е во тоа што во текот на редовното школување и стручно оспособување тие не се запознаваат доволно (или воопшто) со сите видови и облици на воспитно-образовна работа. Од таму произлегува и нивното недоволно познавање на дејноста на воспитно-образовната работа која се однесува на слободните активности. Тоа значи дека тие не се доволно оспособени со успех да се вклучат во целокупниот процес на изведување на оваа работа почнувајќи од планирањето, изготвувањето на програми, изведувањето на самата работа и евалуацијата на резултатите. Можеби пред се тие не се доволно запоснети или пак не се во можност да ги запознаат ученичките интереси, способности што пак можеби е производ на претераното акцентирање на наставата и реализацијата на нејзините задачи.

Да појдеме по ред. Континуитетот на наставата треба да започне од водењето на соодветна воспитно-образовна политика во однос на слободното време. Понатаму треба да следи реализирањето на онаа задача што произлегува од педагогијата на слободното време, а која се однесува на спремноста и оспособувањето на кадри за овој вид работа што пак опфаќа цел

комплекс не прашава од теоретски и практичен карактер. Идниот наставник треба теоретски да ја фундирасвојата идна работа во рамките на слободните активности што значи запознавање со самиот поим "слободно време" неговите воспитно-образовни можности и аспекти, слободното време и факторите на негова реализација, неговата реализација во училиштето и се она што се однесува на неа. Ова теоретско запознавање треба неопходно да биде препратено со соодветна можност практично да се проверат своите можности за вклучување во овој вид работа. Само на овој начин наставникот како интересен фактор во реализацијата на воспитно-образовните можности на слободните активности во училиштето може максимално да го даде својот позитивен придонес.

Во практиката, во училиштето на соодветен начин се рефлектира хетерогеноста во оспособеноста на наставниците за работа во слободните активности. Тоа доаѓа до израз во самиот однос на наставникот кон слободните активности т.е. изборот на соодветни во нив и формалниот или сериозниот однос кон нив воопшто. Исто така таа хетерогеност се гледа и во позицијата и статусот на самиот наставник во конкретната работна ситуација - дали тој зема територијален или насочувачки, советувачки став. Секако дека самата природа на работата во слободните активности е многу поразлична од онаа на наставата. Затоа во работата на слободните активности треба наставникот да биде координатор на работата, секогаш спремен и присутен советник, затоа што тоа и на самата детска природа и развојна карактеристики во потполност илн соодветствува. Наставникот треба постојано да се залага и за реализација на масовноста во учеството на своите ученици, а не да инсистира на елитистички

пристап - во слободните активности да ги вклучува само
одличните ученици. Ако во не се поаѓа од интересите, мож-
ностите и способностите на учениците слободните активности
треба да бидат отворени за сите. Ипрочем слободното време
им е на располагање на сите, а тоа значи дека на сите
треба да им се овозможи да уживаат во неговите благодети.

В Т О Р Д Е Л

МЕТЪ СЛОГНА НА ИСПИТАВАЕТО

1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Теоретскиот пристап во разгледувањето на проблемот на слободното време осветли многу моменти кои се однесуваат на повеќе аспекти на статусот на слободното време во современите услови на живеење, а посебно оној момент што се однесува на односот слободно време - ученици. При тоа посебно беше потенциран рефлексивниот однос на слободното време врз комплетното оформување на личноста. Ова е доволно оправдано појдовна основа за преземањето на бројни истражувања кои од различни аспекти би разјасниле, дообјасниле некои нови моменти на релацијата слободно време - млади луѓе, т.е. слободно време - ученици. Бројни се појавите кои при воспоставувањето на овие односи се прекршуваат токму тука: оптовареност на учениците со бројни училишни обврски, улогата на различните воспитно-образовни фактори во тој однос и сл. За нас од посебен интерес е на теоретски, но и на истражувачки план да се осветли односот училиште - слободно време на учениците, од причини што ако училиштето сака и мора до успех да ја изведува својата воспитно-образовна улога на клучен фактор во оформувањето на личноста, мора конечно да се осврне и на овој однос. Само на еден таков начин училиштето, а со тоа и современата педагошка теорија и практика ќе се изнајдат најефикасните и најсреќните патетики и решенија кои ќе овозможат и училиштето покрај другите воспитно-образовни фактори да земе свое адекватно учество на полигонот на играта наречена "слободно време". Сето ова

води кон оправданост од предметите на едно вакво истражување кое е насочено во два правци - едниот правец е насочен кон согледувањето на реализацијата на практичните задачи на секциите на слободни активности надвор од училиштето т.е. во слободното време на учениците надвор од него. Сметаме дека до едно вакво сознание ќе дојдеме преку согледувањето на тоа дали постои поврзаност, влијание на членувањето во некоја од секциите на слободна активност со или врз активното ангажирање со тој вид на активност и во слободното време кон училиштето. Ова пак од своја страна води кон вториот правец или момент во истражувањето кој ќе ни даде директен одговор на прашањето дали со членувањето во секции на слободни активности навистина на учениците ни се помага да го осмислат, организираат и анимираат своето слободно време. Со други зборови анализите на припремните податоци треба да покаже дали оние ученици кои се ангажирани во секциите на слободни активности и во рамките на своето слободно време кон училиштето го негуваат тој вид на активност, но активно, континуирано. Споредувањето на оние податоци со оние на учениците кои не членуваат во секции ќе биде фактичка потврда на поставените претпоставки. Овие два правци на истражувањето пак ќе ни дадат целокупна слика за тоа дали секциите на слободна активност навистина го свртуваат училиштето во активен фактор на анимирање на слободното време на учениците надвор од него.

Од на помал интерес за нас ќе биде да се согледа и односот, т.е. евентуалните разлики помеѓу учениците членови

на поодделните секции припадници на различен пол во однос на нивната активна ангажираност во слободното време во училиштето со тој вид на активност. Исто така сметаме дека е и интересен и оној аспект што се однесува на разликите помеѓу учениците членови на секциите на слободни активности по однос на нивниот успех, а во однос на нивната активна ангажираност со тој вид на активност во слободното време во училиштето. На овој начин сметаме дека покрај согледувањето на влијанието на варијаблата членство во секција на слободна активност ќе добиеме и податоци за влијанието на полот и успехот на учениците членови на секции врз активната ангажираност во слободното време во училиштето.

Од сето ова произлегува дека предмет на нашето истражување се слободните ученички активности како фактор на ангажирање на слободното време на учениците. При тоа сметаме дека е потребно да нагласиме дека извршивме стеснување на предметот на истражување со тоа што наш предмет на интерес не е целокупноста на слободните ученички активности која се однесува на нивниот начин на организација, планирање, изведување, степен на реализација на комплексните воопшто - образовни цели и можности. Наш предмет на интерес е само оној аспект на слободните ученички активности што се однесува на нивната улога на практичен план т.е. корисноста од нивното посетување во смисла на тоа што посетувањето на некоја секција на слободна активност би била на некој начин раководна оска за ориентација во слободното време во училиштето, т.е. би овозможиле членовите на секциите со успех да се снајдат во слободното време со што него

би го осмислиле и би се нашле себе си во него. Сето ова пак од своја страна би им дало одговор на прашањето дали учениците на овој начин, преку овие секции на слободни активности е сврстено во редот на факторите - аниматори, канализатори и организатори на слободното време на учениците.

2. ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Целта на нашето истражување е да се утврди дали постои влијание на членството во секциите на слободни активности, полот на членовите на секциите на слободни активности и успехот на учениците членови на секциите на слободни активности врз активно ангажирање со ист вид активност како онаа во секциите во слободното време кон училиштето.

3. ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во нашето истражување ги поставивме следните задачи:

- Да се открие дали постојат статистички значајни разлики меѓу учениците кои членуваат во поодделните секции на слободни активности и оние кои не членуваат во нив во однос на нивниот активен ангажирање со тој вид активност во слободното време кон училиштето.

- Да се открие дали постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на секциите на слободни активности во однос на нивната активна ангажираност со тој вид на активност во слободното време кон училиштето.

- Да се открие дали постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на секциите и слободни активности со оглед на разликите во нивниот општ успех, во однос на нивната активна ангажираност со тој вид на активност во слободното време во училиштето.

- Да се добие увид во тоа за кои секции на слободни активности постои највисок интерес кај учениците.

- Да се добие увид во тоа каква е структурата на членовите на секции во однос на нивниот општ успех.

4. Х И П О Т Е З И

4.1. ГЕНЕРАЛНА ХИПОТЕЗА

Слободните ученички активности не претставуваат фактор на ангажирање на слободното време на учениците надвор од училиштето.

4.2. ПОМОШНИ ХИПОТЕЗИ

I. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на секции на слободни активности и оние кои не членуваат во нив во однос на нивното активно ангажирање со активност од ист вид во нивното слободно време во училиштето.

Ia. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на спортските секции и оние кои не се тоа во однос на нивното активно ангажирање со спорт во слободното време во училиштето.

Iб. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на литературната секција и оние кои не се

Тоа во однос на нивната активна ангажираност на литературен план во нивното слободно време во училиштето.

Ив. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на драмската секција и оние кои не се тоа во однос на нивната активна ангажираност на овој план во слободното време во училиштето.

Иг. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на електро секцијата и оние кои не се тоа во однос на нивното активно ангажирање на планот на работа со електро-материјалите во слободното време во училиштето.

Ид. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на еколошката секција и оние кои не се тоа во однос на нивната активна ангажираност на еколошки план во слободното време во училиштето.

Ие. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на модела,ската секција и оние кои не се тоа во однос на нивната активна ангажираност на овој план во слободното време во училиштето.

Ие. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на фолклорната секција и оние кои не се тоа во однос на нивната активна ангажираност на фолклорен план во слободното време во училиштето.

Иж. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на јавичната секција и оние кои не се тоа во однос на нивната активна ангажираност на тој план во слободното време во училиштето.

Из. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на музичната секција и оние кои не се тоа во однос на нивната активна ангажираност на музички план во

во слободното време вон училиштето.

II. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на секциите на слободни активности во однос на нивното активно ангажирање со активност од ист вид во слободното време вон училиштето.

IIa. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на спортските секции во однос на нивната активна ангажираност со спорт во слободното време вон училиштето.

IIб. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на литературната секција во однос на нивната активна ангажираност на литературен план во слободното време во училиштето.

IIв. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на драмската секција во однос на нивната активна ангажираност на овој план во слободното време вон училиштето.

IIг. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на електро-секцијата во однос на нивната активна ангажираност на полето на работата со електро-материјалите во слободното време вон училиштето.

IIд. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на еколошката секција во однос на нивната активна ангажираност на овој план во слободното време вон училиштето.

IIIг. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на моделарската секција во однос на нивната активна ангажираност на овој план во слободното време вон училиштето.

IIIе. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на фолклорната секција во однос на нивниот активен ангажман во слободното време вон училиштето на овој план.

IIIж. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на јазичната секција во однос на нивниот активен ангажман на планот на изучувањето на јазикот во слободното време вон училиштето.

IIIа. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на музичната секција во однос на нивната активна ангажираност на овој план во слободното време вон училиштето.

III. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на секциите во однос на нивната активна ангажираност со активност од ист вид во слободното време вон училиштето.

IIIа. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на спортските секции во однос на нивната активна ангажираност со спорт во слободното време вон училиштето.

IIIб. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на литературната секција во однос на нивниот активен ангажман на литературен план во слободното време вон училиштето.

IIIв. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на драмската секција во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

IIIг. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех во членови на електро секцијата во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

IIIд. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на еколошката секција во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

IIIе. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на моделарската секција во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

IIIе. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на фолклорната секција во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

IIIж. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на јавичната секција во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

IIIз. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех членови на музичката секција во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

5. ДЕФИНИРАЊЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОЈМИ СОДРЖАНИ ВО ПРЕДМЕТОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Предметот на нашето истражување оперира со следниве основни поими:

- слободни ученички активности - "Претставуваат посебен облик на воспитно - образовната работа со учениците кои ги организира училиштето во наставата во слободното време на учениците";⁴⁰

- анимирање на слободното време - процес кој го сочинува активност на индивидуата што значи заживување на нешто - во нашиот случај заживување на и добивање на смисла на слободното време кај учениците;⁴¹

- ученици - "назив за посетувач на основно и средно училиште"⁴² - во нашиот случај испитаниците се ученици од V и VIII одделение во основното училиште од причини што токму тие се оние ученици за кои се организираат секции на слободни активности.

40) Педагошка енциклопедија. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1989

41. Исто

42. Исто.

6. М Е Т О Д И

Во преземеното истражување применливме метод на теоретска анализа и дескриптивен метод. Овие методи беа избрани со оглед на предметот целите и задачите на истражување.

Методот на теоретска анализа го применливме при анализирањето и теоретското приклучување на развојните аспекти на проблемот на слободното време воопшто и посебно на односот слободно време - училиште - ученик.

Дескриптивно - аналитично - критичкиот метод е применет при анализата на постојните практики и документи во врска со слободните ученички активности.

Каузална - ~~индуктивна~~ неекспериментална примена на оваа метода. За оваа метода т.е. за овој вид на каузалната метода се одлучувиме од причини што предметот на истражување налагаше испитување на причинско-последични врски, но не испитување во крајна линија не можеше да се примени експеримент како начин за вутврдување на причинско-последичните поврзаности меѓу педагошките појави.

7. ПОСТАПКИ

Во истражувањето беа употребени: анкетирањето и анализата на педагошката документација како истражувачки постапки.

При тоа со анкетирањето добивме релевантни податоци за активностите на учениците кои членуваат во секции и оние кои не членуваат во однос на нивната активна ангажираност во слободното време во училиштето. Иако сме свесни за субјективноста на анкетирањето како истражувачка постапка, сепак бевме упатени на него, од причини што само на тој начин можевме да дојдеме до саканите податоци.

Анализата на педагошката документација како истражувачка постапка ни овозможува да дојдеме до податоци за секциите на слободните активности, училиштата во кои се организираат, учениците кои беа опфатени со истражувањето и сл.

8. ИНСТРУМЕНТИ

Согласно со предвидените постапки во истражувањето применивме анкетирање, т.е. анкетни листови за учениците опфатени во истражувањето. Во склад со предметот, целите и задачите на истражувањето применивме два анкетни листови:

- анкетен лист за учениците членови на секции
- анкетен лист за учениците кои не членуваат во секции

8.1. ОПИС НА ИНСТРУМЕНТИТЕ

Анкетиот лист наменет за учениците кои членуваат во секциите во своето баглавие содржи податоци за името, предметот, училиштето, општиот успех на ученикот и неговиот пол.

Во главниот дел анкетиот лист содржи десет прашања:

- прашање кое се однесува на тоа во кои секции членува ученикот;

- прашање кое се однесува на тоа во кои секции следува ученикот;

- прашање за тоа дали ученикот е ангажиран на спортски план во своето слободно време во училиштето;

- прашање кое се однесува на тоа дали ученикот е активно ангажиран на литературен план во своето слободно време во училиштето;

- прашање за тоа дали ученикот е активно ангажиран на планот на работата со електро-материјали во своето слободно време во училиштето;

- прашање за тоа дали ученикот е активно ангажиран на еколошки план во своето слободно време во училиштето;

- прашање за тоа дали ученикот е активно ангажиран со моделарските техники во своето слободно време во училиштето;

- прашање за тоа дали ученикот е активно ангажиран на фолклорен план во своето слободно време во училиштето;

- прашање за тоа дали ученикот е активно ангажиран на полето на драмската уметност во своето слободно време во училиштето;

- прашање за тоа дали ученикот е активно ангажиран на полето на изучувањето на странскиот јазик во своето слободно време во училиштето;

- прашање за тоа дали ученикот е активно ангажиран на музичко поле во своето слободно време во училиштето;

Разликата помеѓу овој и анкетниот лист наменет за учениците кои не читаат во нив е во тоа што во заглавието на овој прашалник не се бараат податоци за општиот успех, полот на ученикот.

Прашањето во анкетните листови бев од затворен тип со алтернативна покуда за избор а) да; б) не, од причини што со овие анкетни листови сакавме да добијеме податоци за фактичките состојби.

9. ПРИМЕРОК НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Во преземеното истражување со оглед на предметот на целите изборот на примерокот се однесуваше на:

- примерок на училишта
- примерок на ученици

Примерокот на училишта беше определен од рамките на шесте основни училишта кои работат на територијата на општина Прилеп. Изборот на "Климент Охридски", "Рамно Левката" и "Кочо Рацин" како училишта во кои ќе се проведе истражувањето беше направено врв основе на тоа што во сите тие три основни училишта работат истите секции на слободни активности.

Табела I

Број на ученици по секции

	Спорт.	Литер.	Драм.	Елек.	Екол.	Модел.	Фолк.	Стр. ј.	Музич.	Вкупно
К.Р.	28	19	24	20	20	13	19	47	20	210
К.О.	33	22	14	16	19	13	17	54	21	209
Р.Д.	31	17	18	16	29	13	20	49	23	221
Вкупно	92	58	56	52	68	44	56	150	50	640

Од прикажаната табела се гледа дека приближно е изведен бројот на учениците кои членуваат во секции во трите основни училишта.

Изборот на секциите пак беше направен врз основа на тоа да 1. истите секции се организираат во сите три основни училишта; 2. видот на активноста која се одвива на таа секција да може да се продолжи и во училиштето било да се работи во слободното време во домот, или пак во некоја институција чија професионална активност е да го организира, осмислува и ангажира слободното време на граѓаните. Од тие причини во рамките на примерокот на секции влегоа: Спортската, Литературната, Драмската, Електро, Еколошката, Моделарската, Фолклорната, Огрански јазик, Музичките секции.

Изборот на учениците пак беше извршен како избор на учениците кои членуваат во наведените секции, со тоа што беа опфатени сите ученици кои слекуваат во нив, но и ученици кои не се членови на секции. Изборот на учениците кои не членуваат во секции беше направен така да биде таа група изедначена со она на членовите по однос на нивниот успех.

Табела II

Успех на учениците по училишта

Ученици членови				Ученици кои не членуваат				
Кл. Окрид.	К. Раџин	Р. Левката		Кл. Окрид.	К. Раџин	Р. Левк.	Вкупно	
Одлич.	87	90	90	267	90	72	60	222
Мн.д.	92	89	63	244	65	63	63	196
Добар	88	65		133	79	58	61	198
			153	640	234	193	189	616
Одличен	87	91	87	267				
Мн.доб.	92	95	57	244				
Добар	31	23	85	139				
	210	209	211					

Во рамките на групата на членови на секции 267 или 41% од учениците се со одличен општ успех; 244 или 38% со многу добар и 139 или 21% со добар успех.

Во рамките на не членовите на секции 222 или 36% од 616 ученици се со одличен успех; 196 или 31% се со добар успех и 139 или 32% се со добар успех.

За нашето истражување важна е иструктурата на секциите во однос на нивниот пол. Состојбата е следна:

Табела III

Пол на учениците членови на секции по секции

ортска		Литературна				Драмска				Електро				Моделсрска				
ж.	%	м.	%	ж.	%	м.	%	ж.	%	м.	%	ж.	%	м.	%	ж.	%	
0	42	46,00	26	45,00	32	55,00	26	45,00	32	55,00	30	57,00	22	43,00	27	61,00	17	38,00
92		58				58				52				44				
олклорни		Странски јазик				Научна				Еколошка								
%	ж.	%	м.	%	ж.	%	м.	%	ж.	%	м.	%	ж.	%	ж.	%		
46,00	30	54,00	70	46,00	80	54,00	28	43,00	36	57,00	29	42,00	39	58,00				
56		150				64				68				640				

Од приложената табела дека со истражувањето биле опфатени 312 мажки ученици членови на секциите или изразено во процент 48% од вкупниот број на членови на секции, додека бројот на женските ученици е 328 или 52% од вкупниот број на членови. Ова пак укажува и на релативната изедначеност на членовите на секциите по однос на нивниот пол.

10. СТАТИСТИЧКА ОБРАБОТКА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Во истражувањето се употребени

- χ^2 тестот како можност за тестирање на поставените хипотези
- коефициентот како показател за значајноста на поврзаноста помеѓу варијабилите

11. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Анализата на резултатите од истражувањето беше насочена кон докажување на поставените хипотези со тоа што работните или помошните хипотези беа во функција на докажување на генералната хипотеза. Во таа смисла е и отворена анализата на резултатите од истражувањето.

1. Не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците членови на секциите на слободни активности и оние кои не членуваат во нив во однос на нивното активно ангажирање со ист вид на активност во слободното време кон училиштето.

помуѓу учениците кои се членови на оваа секција и оние кои не членуваат во неа постојат статистички значајни разлики во однос на нивната активна ангажираност со спорт во слободното време ван училиштето. Тоа ни дава за право да ја отфрлиме нул-хипотезата H_0 и да ја прифатиме алтернативната.

Вредноста пак на χ коефициентот укажува дека помеѓу членството во спортските секции и активното ангажирање во слободното време ван училиштето постои вистинска, значајна поврзаност.

Прашање бр. 2 Дали во своето слободно време ван училиштето активно сте ангажирани на литературен план.

Прашање бр. 1 Дали во вашето слободно време вон училиштето активно сте ангажирани на спортски план?

Од 92 членови на спортските секции 68 или 74,00% и одговориле позитивно, додека само 24 или 26,00% негативно. Од 90 тте ученици кои не членуваат во оваа секција 20 одговориле позитивно или 22,00% а 70 или 78,00% негативно.

Табела IV

Прашање. Дали во вашето слободно време вон училиштето активно сте организирани на спортски план?

Членство во секција

	ДА		НЕ	
	F	%	F	%
да	68	74,00	20	22,00
не	24	26,00	70	78,00
Σ	92	100,00	90	100,00

Пресметаните вредност на χ^2 тестот покажува дека

не членуваат постојат статистички значајни разлики во однос на имениот активен ангажман во слободното време во училиштето на литературен план. Тоа ни дава да право да ја отфрлиме нул-хипотезата H_0 и да ја прифатиме алтернативната. Вредноста пак на χ^2 коефициентот укажува дека помеѓу членството во оваа секција и активната ангажираност во слободното време на тој план постои вистинска, значајна поврзаност.

Прашање бр. 3 Дали во своето слободно време во училиштето активно сте ангажирани на полето на драмската уметност?

Од 56 те членови на драмската секција 38 или 68,00% одговориле позитивно, а само 18 или 32,00% негативно. Од учениците кои не се членови на оваа секција 10 или 18,00% одговориле позитивно, а 46 или 82,00% негативно.

Од 58 те членови на литературната секција 38 одговориле позитивно, или 66,00%, а 20 или 34,00% негативно. Од учениците кои не членуваат во оваа секција 23 или 50,00% одговориле позитивно, а 23 или 50,00% негативно.

Табела V

Членство во литературна секција

	ДА		НЕ	
	F	%	F	%
ДА	38	66,00	23	50,00
НЕ	20	34,00	23	50,00
Σ	58	100,00	56	100,00

Активно ангажирање на
1. план во слободното
време во училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот покажува дека помеѓу учениците кои членуваат во оваа секција и оние кои

Табела VI

Членство во драмска секција

	ДА		НЕ	
	F	%	F	%
да	38	68,00	10	18,00
не	18	32,00	46	82,00
Σ	56	100,00	56	100,00

Активно ангажирање на полето на драм.уметност во слободното време вон училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот упатува на заклучокот дека помеѓу учениците кои членуваат во драмската секција и оние кои не членуваат во неа постојат статистички значајни разлики во однос на животен активен ангажман на полето на драмската уметност во слободното време вон училиштето. Со тоа се отфрла нул - хипотезата H_0 и се прифаќа алтернативната. Вредноста на χ^2 коефициентот упатува на заклучокот дека помеѓу членството во оваа секција и активната ангажираност на тој план во слободното време вон училиштето постои значајна поврзаност.

Прашање бр. 4 Дали во своето слободно време вон училиштето активно се ангажиран на полето на изучувањето и работата со електро-метеријалите?

Из ова прашање од 52 та членови на оваа секција 35 или 67,00% одговориле позитивно, додека одречно одговориле 17 или 33,00% од учениците. Од оние ученици кои не членуваат во оваа секција 16 или 32,00% одговориле позитивно, а 34 или 68,00% одречно.

Табела VII

Членство во електро секција

	Да		Не	
	F	%	F	%
да	35	67,00	16	32,00
не	17	33,00	34	68,00
Σ	52	100,00	50	100,00

Активна ангажираност во слоб.време вон училиште на планот на работа со електро материјали

Пресметаната вредност на χ^2 тестот упатува дека помеѓу учениците кои членуваат во оваа секција и оние кои не членуваат во неа постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на тоа поле во слободното време вон училиштето. Со тоа ја отфрламе нул-хипотезата H_0 и ја прифаќаме алтернативата. Вредноста на χ^2 коефициентот упатува на заклучокот дека постои поврзаност помеѓу членството во оваа секција и активниот ангажман на тој план во слободното време вон училиштето.

Прашање бр. 5 Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажираат еколошки план.

Од 66 те членови на оваа секција 60 ученици, или 88,00% одговориле позитивно, а 8 или 12,00% негативно. Од 66 те ученици кои не членуваат во оваа секција 20 ученици или 30,00% одговориле позитивно, а 46 или 70,00% одречно.

Табела VIII

Членство во еколошка секција

	Да		Не	
	F	%	F	%
да	60	88,00	20	30,00
не	8	12,00	46	70,00
Σ	68	100,00	66	100,00

Активна ангажираност на еколошки план во слоб. време вон училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува на постоење на статистички значајни разлики помеѓу членовите на оваа секција и оние кои не членуваат во неа во однос на извидниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето. Со тоа ја отфрламе нул-хипотезата H_0 и ја прифаќаме алтернативната. Вредноста на χ^2 коефициентот укажува на заклучокот дека постои поврзаност помеѓу членувањето во оваа секција и активниот ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето.

Прашање бр. 6 Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на планот на моделарската техника.

На ова прашање од 14 те членови на моделарската секција 3 или 86,00% од учениците одговориле позитивно, а 6 или 14,00% одречно. Од учениците кои не членуваат во оваа секција 15 или 34,00% одговориле позитивно, а 29 или 66,00% одречно.

Табела IX

Членство во моделарска секција

	Да		Не	
	F	%	F	%
Да	38	86,00	15	34,00
Не	6	14,00	29	66,00
Σ	44	100,00	44	100,00

Активна ангажираност во моделарска техника во слободното време вон училиштето

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу учениците кои членуваат во оваа секција и оние кои не членуваат постојат статистички значајни разлики во однос на

нишниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето. Со тоа се отфрла нул-хипотезата H_0 и ја прифаќаме алтернативната. Вредноста на χ^2 коефициентот упатува на заклучок дека постои високиска значајна поврзаност помеѓу членството во оваа секција и активниот ангажман на овој план во слободното време во училиштето.

Прашање бр. 7 дали во своето слободно време во училиштето активно се ангажиран на полето на негувањето на фолклорот?

На ова прашање од 56 те членови на фолклорната секција 48 или 86,00% одговориле позитивно, а само 8 или 14,00% негативно. Од 34 те ученици кои не членуваат во оваа секција 12 или 22,00% одговориле позитивно, а 42 или 78,00% негативно.

Табела X.

Членство во фолклорна секција

	ДА		НЕ	
	бр.	%	бр.	%
ДА	48	86,00	12	22,00
НЕ	8	14,00	42	78,00
Σ	56	100,00	54	100,00

Активна ангажираност во слоб.време во училиште на фолклорен план

Пресметаната вредност на χ^2 вгледот упатува на тоа дека помеѓу учениците кои членуваат во оваа секција и оние кои не се нејзини членови постојат статистички значајни разлики во однос на нишниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето. Со тоа се отфрла нул-хипотезата H_0 и се прифаќа алтернативната. Вредноста на χ^2 коефициентот

укажува на постоење то на истинска, значајна поврзаност помеѓу членувањето во оваа секција и активниот ангажман на ова поле во слободното време во училиштето.

Прашање бр. 8 Дали во своето слободно време активно го изучуваат странскиот јазик

Од 150 тите членови на секцијата за странски јазик 110 ученици или 74,00% одговориле позитивно, а 40 или 26,00% одречно. Од учениците кои не членуваат во оваа секција 50 ученици или 36,00% одговориле потврдно, а 90 или 64,00% одречно.

Табела XI

Членство во секција за странски јазик

	ДА		НЕ	
	F	%	F	%
да	110	74,00	50	36,00
не	40	26,00	90	64,00
Σ	150	100,00	140	100,00

Активна ангажираност на планот на изучување на странскиот јазик во слоб.време надвор од училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува на тоа дека помеѓу учениците членови на оваа секција и оние кои не се воопшто статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето. Со тоа се отфрла нул-хипотезата H_0 и се прифаќа алтернативата. Вредноста на ϕ коефициентот покажува дека постои значајна поврзаност помеѓу членството во оваа секција и активниот ангажман на ова поле во слободното време во училиштето.

Прашање бр. 9 Дали во своето слободно време во училиштето активно сте ангажирани на музички план?

На ова прашање од 64 те членови на оваа секција 50 или 78,00% одговорише позитивно, а 14 или 22,00% одречно.

Од учениците кои не се членови на оваа секција 21 или 35,00% одговорише потврдно, а 39 или 65,00% одречно.

Табела XII

Членство во музички секции

	да		не	
	F	%	F	%
да	50	78,00	21	35,00
не	14	22,00	39	65,00
Σ	64	100,00	60	100,00

Активна ангажираност на музички план во слоб. време вон училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува на постапката значајни разлики помеѓу учениците членови на оваа секција и оние кои не се тоа во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето. Со тоа се отфрла нул-хипотезата H_0 и се прифаќа алтернативната. Вредноста на коефициентот укажува на истинска, значајна поврзаност помеѓу членството во оваа секција и активностите ангажираност на овој план во слободното време вон училиштето.

Како заклучок на досега прибраните податоци врз основа на квантитативната обработка на резултатите би можеле да го заклучат следното:

Побивањето на поодделните работи нул-хипотези кои се однесуваат на поодделните еквивалент на слободни активности значи и побивање на нул-хипотезата H_0 и прифаќање на алтернативната: Постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците кои членуваат во секции и оние кои не членуваат во нив во

однос на истинскиот активен ангажман со активност како оние во секциите во слободното време во училиштето. Во прилог на овој заклучок се и добиените процентуални податоци (земени во целина, или во однос на секоја секција посебно) кои упатуваат на заклучокот дека далеку е поголем процентот на ученици кои членуваат во секции од слободни активности за разлика од оние кои не членуваат во нив во однос на активно ангажирање во слободното време и во времето предвидено за работа на тие секции т.е. во слободното време во училиштето. Со ова фактички се потврдува и содржината дека со тоа што учениците кои одаат во секциите на слободни активности во далеку поизразена мера спрема оние кои не членуваат во нив и своето слободно време го исполнуваат на истиот тој начин, со истиот вид на активности автоматски училиштето се сврстува во редот на факторите аниматори, колемајстори и организатори на слободното време на учениците. Ова пак од своја страна бара заклучоците во врска со поврзаноста на членувањето во секциите на слободни активности со активно ангажирање со ист вид на активност во слободното време во училиштето, да се разгледаат сериозно и да се стори нешто на практичен план да се направат напори опфатат на учениците во секции на слободни активности да биде далеку поголем од моменталните состојби. Исто тана внимание заслужува и фактот дека и меѓу учениците кои не членуваат во овие секции има такви (во поодделни видови на активност ду, и и значаен процент) кои иако не членуваат во конкретната секција, сепак активно се ангажирани на тој план, но надвор од училиштето. Денешето гласи: кои се припадниците по-рано кои овие ученици не се вклучиле во иживната работа.

Дали тоа се должи на нивниот успех, или пак можеби на нивните ставови и мислења околу начинот на поставеноста, организираноста, работата во секциите на слободна активност. Или пак можеби причината е од некоја друга природа.

II Преземеното истражување имаше амбиција да открие и еден нов однос - односот на полот на учениците членови на секциите и активната ангажираност во слободното време вон училиштето. Во врска со овој однос беше поставена следната претпоставка.

Хипотеза II Не постојат статистички значајни разлики помеѓу членовите на секции од машки и женски пол во однос на нивниот активен ангажман во слободното време вон училиштето.

Тестирањето на оваа претпоставка се реализираше преку тестирање на деветте работни хипотези кои се однесуваа на поодделните секции.

IIa. Спортските секции бројат 92 членови, од кои 50 од машки и 42 од женски пол. Од машките членови 38 или 76,00 се изјасниле позитивно, т.е. и во своето слободно време активно се ангажирани на спортски план, а 12 или 24,00% одречно. Од женските членови 30 или 71,00 се изјасниле позитивно, а 12 или 29,00 одречно

Табела XIII

Пол на учениците членови на спортските секции

	машки		женски	
	F	%	F	%
да	38	76,00	30	71,00
не	12	24,00	12	29,00
Вкупно	50	100,00	42	100,00

Активна ангажираност на спортски план во слободното време вон училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу учениците од машки и женски пол членови на оваа секција не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време вон училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата 11а.

11б. Литературната секција брои 58 членови. Од 26 членови од машки пол под 19 се изјасниле позитивно во однос на нивната активна ангажираност на овој план во слободното време вон училиштето или 73,00%, а 7 или 27,00% се изјасниле одречно. Од женските членови 19 или 60,00% се изјасниле позитивно, а 13 или 40,00% одречно.

Табела XIV

Пол на учениците членови на литературната секција

	машки		женски	
	F	%	F	%
Да	19	73,00	19	60,00
Не	7	27,00	13	40,00
Σ	26	100,00	32	100,00

Активна ангажираност на литературен план во слободното време вон училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу учениците членови на литературната секција од машки и женски пол не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време надвор од училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата 11б

11в. Драмската секција брои 56 членови. Од машките членови 20 или 77,00% се изјасниле потврдно во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето, а 6 или 23,00% се изјасниле одречно. Од женските членови 13 или 60,00% се изјасниле потврдно и 12 или 40,00% одречно.

Табела XV

Пол на учениците членови на драмската секција

	МАШКИ		ЖЕНСКИ	
	F	%	F	%
Да	20	77,00	18	60,00
Не	6	23,00	12	40,00
Σ	26	100,00	30	100,00

Активна ангажираност на полето од драмската уметност во слободното време вон училиштето

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од различен пол членови на оваа секција по однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIв.

IIIг. Електро-секцијата брои 52 членови. Од машките ученици 18 или 60,00% се изјасниле позитивно во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето со овој вид ангажман, а 12 или 40,00% одречно. Од женските ученици 17 или 77,00% се изјасниле потврдно, а 5 или 23,00% одречно.

Табела XVI

Пол на учениците членови на електро-секцијата

	МАШКИ		ЖЕНСКИ	
	F	%	F	%
Да	18	60,00	17	77,00
Не	12	40,00	5	23,00
Σ	30	100,00	22	100,00

Активна ангажираност на полето на изучување и работа со електро материјали во слободното време вон училиштето

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу учениците од машки и женски пол членови на оваа секција не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време вон училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIIг.

IIд. Еколошката секција број 60 членови. Од нив 29 членови од машки пол или 100,00% се изјасниле позитивно во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време вон училиштето, а ниту еден не се изјаснил одречно. Од женските членови на оваа секција 31 или 80,00% се изјасниле позитивно, а 8 или 20,00% одречно.

Табела XVII

Пол на учениците членови на еколошката секција

	МАШКИ		ЖЕНСКИ	
	F	%	F	%
Да	29	100,00	31	80,00
Не	-	-	8	20,00
Σ	29	100,00	39	100,00

Активна ангажираност на еколошки план во слободното време вон училиште

Пресметаните вредности на χ^2 тестот покажува дека не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол во однос на нивниот активен ангажман во слободното време вон училиштето на овој план. Со тоа се потврдува нул хипотезата IIд.

IIг. Моделарската секција број 44 членови. Од нив 21 член од машки пол потврдно се изјасниле во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време надвор од училиштето, или 78,00% , а 6 или 22,00% се изјасниле одречно. Од женските членови 17 или 78,00 се изјасниле потврдно, а ниту еден не се изјаснил одречно.

Табела XVIII

Пол на учениците членови на моделарската секција

	МАШКИ		ЖЕНСКИ	
	F	%	F	%
Да	21	78,00	17	100,00
Не	6	22,00	-	-
Σ	27	100,00	17	100,00

Активна ангажираност на планот на моделарската техника во слоб. време вон училиште

Пресметката на вредност на χ^2 тестот укажува дека не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците од машки и женски пол членови на оваа секција во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата

IIe. Фолклорната секција брои 56 членови. Од машките членови 21 или 80,00% се изјасниле потврдно во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето, а 5 или 20,00% одречно. Од женските 27 или 90,00% се изјасниле потврдно, а 3 или 10,00% одречно.

Табела XIX

Пол на учениците членови на фолклорната секција

	машки		женски	
	F	%	F	%
Да	21	80,00	27	90,00
Не	5	20,00	3	10,00
Σ	26	100,00	30	100,00

Активна ангажираност на полето на негување на фолклорот во слоб. време во училиште

Пресметката на вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу учениците од машки и женски пол не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на овој план во слободното време во училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIe.

IIx. Секцијата по странски јазик брои 150 членови. Од машките членови 57 или 81,00% се изјасниле потврдно во однос на нивниот активен ангажман во слободното време на овој план во училиштето, а 13 или 19,00% се изјасниле одречно. Од женските членови 56 или 67,00% се изјасниле потврдно, а 27,00% одречно.

Табела XX

Пол на учениците членови на секцијата по странски јазик

	МАШКИ		ЖЕНСКИ	
	F	%	F	%
Да	57	81,00	56	67,00
Не	13	19,00	27	33,00
Σ	70	100,00	83	100,00

Активна ангажираност на полет на изучувањето на странскиот јазик во слоб, време вон училиштето

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу учениците од машки и женски пол членови на оваа секција не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман во слободното време вон училиштето на овој план. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIа.

IIв. Музичките секции бројат 64 членови. Од машките ученици членови на овие секции 22 или 79,00% се изјасниле потврдно во однос на нивниот активен ангажман на полето на оваа активност во слободното време вон училиштето, а 6 или 21,00% се изјасниле одречно. Од женските членови 23 или 78,00% се изјасниле потврдно, а 8 или 22,00% одречно.

Табела XXI

Пол на учениците членови на музичката секција

	МАШКИ		ЖЕНСКИ	
	F	%	F	%
Да	22	79,00	23	78,00
Не	6	21,00	8	22,00
Σ	28	100,00	36	100,00

Активна ангажираност на музички план во слободното време вон училиштето

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу машките и женските ученици членови на оваа секција не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIв.

Квалитативната анализа на квантитативните показатели утврдува дека гледано во целост, а и по поодделни секции помеѓу машките и женските членови на секции не постојат разлики кои од статистички аспект би биле значајни во однос на нивниот активен ангажман во слободното време во училиштето со ист вид на активност како онаа од секцијата на слободна активност. Значи и учениците од машки и учениците од женски пол активно ја продолжуваат работата од секцијата и во училиштето. Полот за разлика од членството нема влијание врз активноста во слободното време во училиштето.

Со ова всушност се потврди втората помошна хипотеза која беше поставена во функција на докажување на генералната хипотеза, а најзината проверка пак се изврши со помош на поодделните хипотези воспоставени за сите девет секции на слободна активност.

III. Од квалитативните податоци предвидени да се соберат со ова испитување побарахме и одговор на прашањето дали помеѓу учениците кои членуваат во секциите на слободна активност постојат статистички значајни разлики во однос на активната ангажираност со активност од ист вид во слободното време во училиштето имајќи ги во предвид разликите во нивниот општ успех. Имено, нас не интересираше дали варијаблата општ успех на учениците членови на секции влијае да се јават некои значајни разлики во однос на тоа тие активно да се ангажираат на тој план во слободното време во училиштето. На пример: дали само нај одличните ученици членови на секции (или некоја конкретна секција) се јавува тенденцијата на продолжување на тој вид на активност во слободното време во

училиштето, или пак таа е иманентна за сите ученици без оглед на нивниот општ успех. Добиените квантитативни резултати го покажаа следното:

III а. Од 92 те членови на спортските секции 42 се со одличен, 30 со многу добар и 20 со добар успех. Од одличните ученици во однос на активниот ангажман во слободното време на ова поле позитивно се изјасниле 23 или 67,00% а одречно 14 или 33,00% ученици. Од учениците со многу добар успех 40 или 82,00% се изјасниле потврдно, а 9 или 12,00% одречно. Од учениците со добар успех 19 или 95,00% се изјасниле потврдно, а 1 или 5,00% одречно.

Табела XXII

Успех на учениците членови на спортските секции

	Одличен		МН. добар		Добар		Активна ангажираност на спортски план во слободно време во училиштето
	F	%	F	%	F	%	
Да	23	67,00	40	82,00	19	95,00	
Не	14	33,00	9	18,00	1	05,00	
Σ	42	100,00	49	100,00	20	100,00	

Пресметаната вредност на χ^2 тестот покажува дека не постојат статистички значејни разлики помеѓу учениците со различен општ успех во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето.

Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIIа.

IIIб. Од 53 те членови на литературната секција 29 се со одличен, 18 со многу добар и 11 добар успех. Од одличните ученици во однос на активниот ангажман во слободното време во училиштето со овој вид на активност 20 или 69,00% се изјасниле позитивно, а тоа го сториле и 14 ученици со многу

добар успех или 78,00% и 4 или 37,00% со добар успех. Одречно се изјасниле 9 или 31,00% со одличен, 4 или 22,00% со мн.добар и 7 или 63,00% со добар успех.

Табела XXIII

Успех на учениците членови на литературната секција

	Одличен		Мн. добар		Добар	
	F	%	F	%	F	%
Да	20	69,00	14	78,00	4	37,00
Не	9	31,00	4	22,00	7	63,00
Σ	29	100,00	18	100,00	11	100,00

Активна ангажираност на литературен план во слоб. време вон училиште

Пресметаната вредност на χ^2 тестот покажува дека не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех во однос нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIIб.

IIIв. Од 56 те членови на дреската секција 18 се со одличен, 23 со многу добар и 15 со добар успех. Од оние ученици кои позитивно се изјасниле во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време вон училиштето 13 се со одличен успех или 72,00% од одличните ученици, 17 или 74,00% со многу добар успех или 22,00% од одличните ученици, а 8 со добар успех или 53,00% од учениците со добар успех.

Одречно пак одговориле 5 ученици со одличен успех или 23,00% од одличните ученици, 6 или 26,00% од учениците со многу добар успех и 7 или 47,00% од учениците со добар успех.

Табела XXIV

Успех на учениците членови на драмската секција

	Одличен		Мн. добар		Добар	
	F	%	F	%	F	%
Да	13	72,00	17	74,00	8	53,00
Не	5	2,00	6	26,00	7	47,00
Σ	18	100,00	23	100,00	15	100,00

Активна ангажираност во слободното време вон училиште на планот на драмската уметност

Пресметаната вредност на χ^2 тестот покажува дека помеѓу учениците со различен успех не постојат статистички значајни разлики во однос на активниот ангажман во слободното време вон училиштето на полето на драмската уметност. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIIв.

IIIг. Од 52 та, членови на електро-секцијата 23 се со одличен, 26 со многу добар и 19 со добар успех. Од нив потврдно во однос на нивниот активен ангажман во слободното време вон училиштето на овој план се изјасниле 17 или 81,00% од одличните, 13 или 65,00% од многу добрите и 5 или 46,00% од добрите ученици. Одречно пак се изјасниле 4 или 19,00% од одличните 7 или 35,00% од многу добрите и 6 или 64,00% од добрите ученици.

Табела XXV

Успех на учениците од електро-секцијата

	Одличен		Мн. добар		Добар	
	F	%	F	%	F	%
Да	17	81,00	13	65,00	5	46,00
Не	4	19,00	7	35,00	6	64,00
Σ	21	100,00	20	100,00	11	100,00

Активна ангажираност во слоб.време вон училиштето на полето на работа со електро-материјали

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува на непостоене на статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето. Со тоа се потврди нул-хипотезата IIIг.

IIIд. Од 6. те членови на еколошката секција 23 се со одличен, 26 со многу добар и 19 со добар успех. Од нив позитивно во однос на активниот ангажман во слободното време во училиштето на овој план се изјасниле 20 или 77,00% од одличните ученици, 21 или 91,00% од учениците со многу добар успех и 19 или 100,00% од учениците со добар успех. Одречно се изјасниле 6 или 23,00% од одличните, 2 или 9,00% од многу добрите и ниту еден од учениците со добар успех.

Табела XXVI.

Успех на учениците членови на еколошката секција

	Одличен		Мн. добар		Добар	
	F	%	F	%	F	%
Да	20	77,00	21	91,00	19	100,00
Не	6	23,00	2	9,00	-	-
Σ	26	100,00	23	100,00	19	100,00

Активна ангажираност во слоб. време во училиштето на еколошки план

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека не постојат статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен општ успех во однос на нивниот активен ангажман во слободното време во училиштето на ова поле.

Со тоа се потврди нул-хипотезата IIIд.

III е. Од 44 те членови на моделарската секција 18 се со одличен, 1 со многу добар и 0 со добар успех. Од нив позитивно во однос на активниот ангажман во слободното време во училиштето на ова поле се изјасниле 15 или 83,00% од одличните, 15 или 83,00% од многу добрите и 0 или 100,00% од учениците со добар успех. Одречно се изјасниле 3 или 17,00%

од одличните, 3 или 17,00% од многу добрите и ниту еден од учениците со добар успех.

Табела XXVII

Успех на учениците од моделарската секција

	Одличен		Мн. добар		Добар	
	F	%	F	%	F	%
Да	15	83,00	15	83,00	8	100,00
Не	3	17,00	3	17,00	-	-
Σ	18	100,00	18	100,00	8	100,00

Активна ангажираност во слоб. време во училиште на планот на моделарството

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека не постои статистички значајни разлики помеѓу учениците со различен степен на успех во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата III₁.

III₂. Од 56 те членови на фолклорната секција 19 се со одличен, 23 со многу добар и 14 со добар успех. Од нив позитивно во однос на нивниот активен ангажман во слободното време во училиштето на ова поле се изјасниле 14 или 74,00% од одличните, 21 или 91,00% од многу добрите и 13 или 93,00% од учениците со добар успех. Спротивно одговориле 5 или 26,00% од одличните, 2 или 9,00% од многу добрите и 1 или 7,00% ученици со добар успех.

Табела XXVIII

Успех на учениците од моделарската секција

	Одличен		Мн. добар		Добар	
	F	%	F	%	F	%
Да	14	74,00	21	91,00	13	93,00
Не	5	26,00	2	9,00	1	7,00
Σ	19	100,00	23	100,00	14	100,00

Активна ангажираност во слоб. време во училиште на овој план

Пресметаната вредност на X^2 тестот покажува дека не постојат активности значајни помеѓу учениците со различен општ успех во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето, и со тоа се докажа нул-хипотезата IIIe.

IIIx. Секцијата за јазик брои 150 членови од кои 76 се со одличен, 49 се многу добар и 25 со добар успех. Од нив позитивно во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето се изјасниле 60 или 79,00% од одличните, 40 или 82,00% од учениците со многу добар и 20 или 80,00% од добрите ученици. Спротивно пак се изјасниле 16 или 21,00% од учениците со одличен, 9 или 18,00% со многу добар успех и 5 или 20,00% од учениците со добар успех.

Табела XXIX

Успех на учениците членови на јазичната секција

	Одлични		Мн. добри		Добри		Активна ангажираност на ова поле во слободното време во училиштето
	F	%	F	%	F	%	
Да	60	79,00	40	82,00	20	80,00	
Не	16	21,00	9	18,00	5	20,00	
Σ	76	100,00	49	100,00	25	100,00	

Пресметаната вредност на X^2 тестот укажува дека помеѓу учениците со различен општ успех не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман на ова поле во слободното време во училиштето. Со тоа се потврдува нул-хипотезата IIIx.

IIIz. Од 64 те членови на пејачката секција 21 се со одличен успех, 27 со многу добар и 16 со добар успех.

Од нив позитивно во однос на нивната активна ангажираност на овој плен во слободното време надвор од училиштето се изјасниле 16 или 34,00% од одличните, 20 или 74,00% од многу добрите и 14 или 87,00% од добрите ученици. Одречно пак се изјасниле 5 или 16,00% од одличните, 7 или 26,00% од многу добрите и 2 или 13,00% од добрите ученици

Табела XXX.

Успех на учениците од пејачката секција

	Одличен		Мн. добар		Добар	
	F	%	F	%	F	%
Да	16	34,00	20	74,00	14	87,00
Не	5	16,00	7	26,00	2	13,00
Σ	21	100,00	27	100,00	16	100,00

Активна ангажираност на ова поле во слободното време вон училиштето

Пресметаната вредност на χ^2 тестот укажува дека помеѓу учениците со различен општ успех не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажираност во слободното време вон училиштето на овој плен. Со тоа се занемкува нул-хипотезата H_{11} .

Квантитативната анализа на квантитативните податоци јасно говори дека поставените нул-рабочни хипотези треба да останат како планови. Со други зборови независно од тоа каков е општиот успех на учениците кои членуваат во поедините секции сите и оние со одличен и оние со многу добар и оние со добар успех во голем процент и во своето слободно време вон училиштето на некој начин (претпоставуваме и на различни места) ја продолжуваат таа активност. Ова ни дава да прве да генерализираме- во целина гледано и одличните и многу добрите и добрите ученици членови на секции во подеднаква мера покажуваат воја, потреба и интерес активностите од оние во секциите на слободни активности да

да бидат токму оние активности со кои ќе го анимираат организираат, осмислат и поминат своето слободно време во училиштето.

Т Р Е Т Ъ Д Е Л

БАРБУЧИЯ РАЗГЛА УБЛА

1. ЗАКЛУЧНИ РАЗГЛЕДУВАЊА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

Вре основа на извршеното истражување, квантитативната, квалитативната обработка на податоците, но и теоретските согледувања на проблемот може да се извлечат неколку заклучоци кои се од посебно значење и во функција на предметот на интерес на овој труд. Исто така од презентираниите податоци можно е да се добијат увид во повеќе слоеви и сегменти на овој проблем кои претставуваат нови аспекти во осветлувањето на бројните страни на односот општество-семејство-училиште-ученици-слободно време. Иле податоци можат да послужат како солидна појдовна основа за нови размислувања околу третманот на овој проблем, но секогаш од нов агол. Исто така би било интересно и значајно податоците до кои дојдовме иле да се споредат со податоците од кои би се дошло при некој (и) ново истражување од ваков вид, но во друга средина и со друга популација на ученици. Имајќи ги во предвид добиените резултати во ова истражување целта беше да се потврдат или пак негираат одредени состојби на теоретски план, па со оглед на тоа изведените заклучоци се однесуваат и на теоретските аспекти на овој проблем.

I

Кои проблемот на секциите на слободни активности како составен дел на училишното тиво, кои всушност го обројуваат училиштето во редот на факторите аниматори, канализатори и организатори на слободното време на учениците на теоретски план е малку приобано. Теоретската анализа на оваа

проблематика од овој аспект од кој појдовме ние е многу малку, или речиси до сега воопшто не е приобано. Значи проблемот на слободното време на учениците и местото на училиштето во тој контекст неополно било одминато како предмет на интерес од рамките на содржината и обемот на училишната работа. Најчест предмет на интерес биле полемиките околу дефинирањето на поимот "слободни активности" или пак чест предмет на дискусија бил нивниот однос со наставата, додека ефектите од нивната работа биле навистина редок исклучок на нечиј индивидуален интерес. Целата оваа состојба прав недостиг на научно засновани факти во врска со оваа проблематика, чие отсуство најмногу се чувствува во практиката од причини што доколку би се презеле разновидни истражувања на далеку поголем успех би можело да се пријде кон организирањето на работата на секциите на слободни активности. На тој начин кооперационализирано би било дефинирани како целите, задачите, темата и постигнатите ефекти од работенето на секциите на слободни активности. Со тоа на некој начин би се вклучил и реализирал оној процес на еволуција на работата на овие секции, што во крајна линија за продукт би имало и развој на методологијата на следење на слободновременските активности, а во таа смисла и методологијата на следење на слободните ученички активности. Во склад со горизонталното сметање дека и резултатите од нашето истражување на своевиден начин даваат потврда на тоа дека слободните активности навистина реализираат практични цели и на тој начин училиштето како воспитно-образовна институција го сврстуваат во радот на аниматорите, канализаторите и организаторите на слободното време на учениците и кон неговите рамки.

II

Истражувањето покажа дека глобално гледано далеку е поголем бројот на оние ученици кои поставуваат некоја од секциите на слободни активности за разлика од учениците кои не членуваат во нив во однос на тоа дали го исполнуваат своето слободно време со онаа активност која на некој начин значи продолжение на онаа од секцијата. Иако најќи од претпоставката дека изборот на конкретната секција е заснован на индивидуалниот интерес на ученикот за таа област, би заклучиле дека училиштето од тој аспект им понудило можност да го живеат, збогатаат, осмислат своето слободно време со тоа што им даде прилика и можност на организиран начин да го направат тоа и тоа во одреден временски период, од недалата во неговите простории и со учество на неговите аниматори т.е. наставниците. Со ова тоа ја остварило онаа елементарна задача околу своето задолжение да организира работа на секции на слободни активности. Но работата и обврската не застапува и не смее да застане тука. Тоа како навистина моќен воспитно-образовен фактор мора радиусот на своето влијание да го прошири и интензивира и надвор од своите рамки. Тоа мора постојано да биде отворено за соработка со другите воспитно-образовни фактори. А резултатите од ова наше истражување го потврдија токму тоа училиштето не само што мора, туку и е упатено на една ваква соработка. Гледано и во глобала и по поодделни сесии навистина е вреден за внимание бројот на учениците кои продолжуваат да го негуваат својот интерес поврзан за секцијата на слободна активност и во училишните рамки. Со ова влијанието на училиш-

тете навистина се проширило и кон нивовата зграда. Слободното време на учениците членови на секциите на слободни активности не е празно, изгубено време. Тоа добива смисла, значи заживува и оживува и со самото тоа земе големо учество во формирањето и оформувањето на младата личност. И од рамките на учениците кои не членуваат во секции има ученици кои своето слободно време кон училиштето го поминуваат бидејќи се со слични активности како оние во секциите, но нивниот број е далеку помал. Кај нивната популација далеку е помала веројатноста дека некој од другите фактори ќе ги детектира, развива и негува нивните интереси, способности. Веројатноста оваа популација да го "изгуби" своето слободно време и да се најде себе си "изгубена во своето слободно време" е далеку поголема. Сега се поставува едно ново, мошне интересно прашање кое само се наметнува - што треба училиштето да стори за да ја подобри квалитативната спфатеност на учениците во секциите на слободна активност? Дали во случај на вакво едно подобрување би трпела онаа другата страна - квалитативните. Или уште повеќе: каде е оној среќен спој меѓу квантитативното и квалитативното? Или уште нешто повеќе: дали масовноста пред елитизмот, или обратно? Но ова се само нови прашања кои навистина имаат своја тежина и кои заслужуваат однеси за с кога да дојдат на дневниот ред, ако не меѓу првите точки, тогаш барем да се најдат тука некаде.

III

Со задоволство врз основа на податоците кои ги добивме со нашето истражување можеме да констатираме дека помеѓу учениците од различен пол кои членуваат во секциите на слободни активности не постојат статистички значајни разлики во однос на нивниот активен ангажман со активност која на некој начин е продолжение на онаа од секцијата на слободна активност. Значи и учениците од машки и оние од женски пол подеднакво го организираат, канализираат и анимираат своето слободно време во училиштето со активност како онаа во секцијата. На индиректен начин ова повторно не упатува на заклучокот дека изборот на секција на слободна активност е направен врз основа на индивидуалниот интерес. Дополну тоа не би било така, доколку на пример би преовладевал критериумот на значајно влијание на оној друг фактор - наставникот т.е. неговата проценка и избор на учениците кои ќе членуваат во секциите учениците во далеку помала мера би се зафатиле со "наметната" активност и во своето слободно време во училиштето.

Истражувањето исто така покажа дека не постојат некои подраствични позначајни разлики помеѓу учениците членови на секции во однос на некој понегласен интерес на припадници на едниот или другиот пол за некоја од секциите на слободна активност. Значи бројната состојба на учениците од машки и женски пол е релативно изедначена во однос на нивното членство во поодделните секции на слободни активности.

IV

Посебно интересен за нас беше аспектот на евентуалното постоење на различни помеѓу учениците со различен општ успех кои членуваат во секциите на слободни активности во однос на продолжувањето на таа активност во слободното време во училиштето. Како што беше и поставена нул-хипотезата за овој однос се потврди дека помеѓу нив нема разлики кои би биле значајни од статистички аспект. Со други зборови значаен процент и од одличните и од многу добрите и од добрите ученици ги осмислуваат, канализираат и ангажираат своето слободно време со активност која продолжение на онаа од секциите на слободни активности. Сам во себе повторно се наметнува заклучокот дека интересот е оној детерминирачки фактор кој ги вклучува учениците во работата на секциите на слободни активности. Значи еден значаен сегмент - столб подпирач на кулата наречена "слободни ученички активности" е толку сверата на интересите. Од таму и потребата од сеопфатни истражувања на интересите кај учениците од различни аспекти. Доколку би се спорило тоа секциите на слободни активности би имале поголем опфат на ученици, би работеле со поголем успех од причини што нивната работа би поаѓала од интересите на учениците.

Сега би се задржале на еден друг момент: помеѓу учениците со различен општ успех постојат разлики во однос на нивното членување во секции. Или попрецизно речено - во секциите на слободни ученици учество претежно земаат учениците со одличен успех, или од вкупно 640 сите ученици членови на овие секции 267 или 41% се со веков успех, бројот на учениците со многу добар успех е релативно изедначен со оној на одличните или од 640 испитаници 244 или 38% се со многу добар успех

додека бројот на учениците со добар успех е 139 или 21%, додека за учениците со доволен успех на се воопшто застапени. Би го поставиле следното прашање: дали и зошто и понатаму е голем бројот на учениците со различен општ успех кои воопшто не се вклучиле ниту во една секција на слободна активност. Дали и тие немаат свои интереси, можности и желби во однос на слободновременските активности, или пак во прашање е нешто друго.

V

Една од задачите на нашето истражување бараше да добијеме увид преку резултатите од квантитативната анализа на податоците за ангажирањето интерес за поодделните секции на слободна активност. Веројатно да кажеме дека интересот со оглед на бројноста на членовите на секцијата за странски јазик е на прво место. Имено таа секција (секција за Англиски јазик) брои 150 членови или 23,00% од вкупниот број на испитаници членови на сè ниту на слободни активности. Би рекле дека постои логично објаснување за ваквата состојба ако се има во предвид експанзијата на интересирањето меѓу сите возрастни категории на граѓани за изучувањето на странски јазик (посебно англиски јазик).

Исто така забележителен е и интересот за спортските секции кои бројот 92 членови (во конкретниот случај на нашето истражување). Дали тоа треба да не упати на заклучокот дека во спортот, преку него луѓето се повеќе гледаат и наоѓаат можност да си го обезбедат себе си толку потребното релаксирање, лесен начин на рекреирање и конечно самата нагласена

потреба да се промени долготрасовното седење во едно место, со движење, активности кои ќе бидат на некој начин "вентил" за испуштање на вишокот на енергија, "вентил" за ослободување од фрустрираноста, стресот, натрупаниот негативен емотивен набој.

Ви рекле дека на некој начин и интересот за еколошката секција е нагласен. Дали пак тоа не упатува на заклучокот дека вродиле со плод општествените напори да се пробуди свеста за потребата од грижа за природната и општествената околина, за сопственото здравје. Но сепак не е ни премал бројот на оние ученици кај кои тоа навистина се постигнало. Дали и зошто е сè уште голем бројот на учениците кои не се вклучиле во работата на оваа секција?

Како заклучок би рекле дека нагласениот интерес за гореспоменатите секции на некој начин е во спрега со општествените трендови и текови, што пак уште еднаш го потврдува фактот дека доколку училиштето сака успешно да функционира на овој план мора да соработува со општествената средина и релевантните фактори во неа. Но мора континуирано и да ги следи интересите на учениците кои како што се гледа се под директно влијание (а во таа смисла се подложни на развој и промени) од општествените текови и тенденции.

VI

Сумирањето на резултатите од истражувањето покажа дека

1. Членството во секција како фактор во осмислувањето на слободното време во училиштето има свое позитивно влијание;

2. Полот како фактор кој кај учениците членови на секции би можел да створи разлика во однос на нивниот активен ангажман во слободното време во училиштето нема никакво влијание т.е. не доведува до статистички значајни разлики помеѓу нив.
3. Успехот како фактор кој кај учениците членови на секции би можел да створи разлика во однос на нивниот активен ангажман во слободното време во училиштето нема никакво влијание т.е. не доведува до статистички значајни разлики помеѓу нив.
4. Најголем број на ученици кои членуваат во секциите на слободни активности се ученици со одличен и многу добар успех. Дали тоа значи дека учениците со добар и доволен успех немаат свои интереси и способности?
5. Најголем интерес помеѓу учениците членови на секции има за секцијата за странски (Англиски) јазик, спортските секции и скопшката секција. Интересот за останатите секции е релативно извонреден. Ова упатува на потребата училиштето да стори нешто на планот на истражување на променливоста на интересите кај учениците во склад со општествените промени, но и детектирање на останатите.
6. Училиштето со успех ја остварило својата задача и улога како аниматорски интереси на слободното време во неговите рамки. Значи тоа и понатаму треба да работи како на стимулирањето и внатрешната мотивација на учениците, детектирањето и негувањето на интересите, желбите, потребите и можностите на учениците, така и на планот на создавањето и обезбедувањето на материјални и кадровски услови за успешна реализација на овие задачи.

7. Посебен предмет на интерес што заслужува внимание е и прашањето за соработката на училиштето со останетите фактори кои делуваат во слободното време. На тоа прашање не упатува самиот заклучок од истражувањето дека учениците кои членуваат (а некои и од оние кои не членуваат) во секциите независно од нивниот пол и општиот успех и во своето слободно време активно се ангажирани на тој план. Но наредно и како го прават тоа? Некои од овие видови на активности можат да се спроведуваат и дома, други и во домот, но и во специјализираните институции кои во своите рамки опфаќаат разномислини форми и начини на опфаќање на учениците во нивното слободно време, додека други пак можат да се изведуваат само во рамките на тие институции. Каква е соработката на училиштето со овие останати фактори, или поточно каква треба даа да биде!

2. РЕЗИМЕ

На крајот од овој труд чувствуваме за потребно повторно да се навратиме на некои негови моменти за да неправилно завршно, целокупно согледуваме на проблемот што тој го третираше. Сметаме дека избравме еден проблем кој во блиска иднина (а можеби и сега, во овој момент) ќе се наметне со тежината и важноста пред педагошката теорија и практика. Ано слободното време е појава која го следи човекот од неговото настанување до денес, значи дека ќе го следи и понатаму. Ако тоа слободно време правно и со право го имаат и треба да го имаат сите категории на население без оглед на половата, расната, професионалната или пак старосната припадност, тогаш треба и мора да ја го имаат и децата. А децата пак се најголемиот процент од населението кое е активно вклучено во воспитно-образовниот процес во секоја држава. Врз нив се прекрпуваат сите општествени копја. Значи на реализацијата ученик - слободно време заслужува да се обрне поголемо внимание. Сметаме дека и овој труд даде свој своевиден и соодветен прилог во тоа. Неговите заклучоци не само што покажаа дека постои интерес, желба и расположение меѓу учениците организирано да го поминуваат своето слободно време во училиштето кое преку секциите на слободни активности се јавува во улога на давател на услуги и во петте работни денови, туку и дека се бараат начини и во рамките на други институции

чија професионална обврска е токму тоа - организирано да работат на осмислувањето на слободното време. Од овие напори па до изгувањето на културата на користење на слободното време кај секој поединец по патот, не е долг. Тоа се почетните, но навистина правилни и цврсти чевори. Ваквиот пристап кон проблемот покажа исто така дека училиштето во овие секции на слободни активности има моќен сојузник во "освојувањето", но и "зацврстувањето" на својата воспитна улога и функција. Исто така преку нив има можност не само да се декларира, туку и навистина да стане отворена институција за соработка со останатите воспитно-образовни фактори.

Од не мала важност се и согледувањата околу во овој труд посебно потенцираните образовни можности на овие секции, како и пунктотите на кои треба да се работи ако се сака со успех да работат овие секции, кои училиштето во целост.

ЧЕТВРТИ ДЕЛ

ПРИЛОЗИ

АНКЕТЕН ЛИСТ ЗА УЧЕНИЦИТЕ КОИ
НЕ ЧЛЕНУВААТ ВО СЕКЦИИ

Училиштето _____

Име и презиме _____

1. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на спортски план?

а) да

б) не

2. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на литературен план?

а) да

б) не

3. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на полето на драмската уметност?

а) да

б) не

4. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на планот на изучувањето и работата со електро-материјалите?

а) да

б) не

5. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на еколошки план?

а) да

б) не

6. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на полето на моделарството?
- а) да
 - б) не
7. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на полето на изучавањето на фолклорот?
- а) да
 - б) не
8. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на планот на изучавањето на странскиот јазик?
- а) да
 - б) не
9. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на музички план?
- а) да
 - б) не

Ви благодариме за соработката

АНКЕТЕН ЛИСТ ЗА УЧЕНИЦИТЕ КОИ
ЧЛЕНУВААТ ВО СЕКЦИИ

УЧИЛИЩТЕ _____

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ _____

ПОЛ _____

УСПЕХ _____

1. Во која од наведените секции членуваш:

- а) некоја од спортските секции
- б) литературната секција
- в) драмската секција
- г) електро-секцијата
- д) еколошката секција
- ѓ) моделарска секција
- е) фолклорна секција
- ж) секција за странски јазик
- з) музичка секција

2. Дали во своето слободно време вол училницата активно
си ангажиран на спортски план?

- а) да
- б) не

3. Дали во своето слободно време вол училницата активно си
ангажиран на литературен план?

- а) да
- б) не

4. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на полето на драмската уметност?
- а) да
 - б) не
5. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на планот на изучувањето и работата со електро-материјалите?
- а) да
 - б) не
6. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на еколошки план?
- а) да
 - б) не
7. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на полето на моделарството?
- а) да
 - б) не
8. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на полето на погувањето на фолклорот?
- а) да
 - б) не
9. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на планот на изучувањето на странски јазици ?
- а) да
 - б) не
10. Дали во своето слободно време вон училиштето активно си ангажиран на музички план?
- а) да
 - б) не

Ви благодариме за соработката

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. ... Активности младих и слободно време. (Други колоквиј о слободном времену младих) Загреб: Центар за воншколски одгој савеза друштва "Наше дјеце", 1971, 250 стр.
2. Божовиќ, Р. Искушења слободног времена: Београд: Младост, 1979.
3. Брочиќ, Љ. Слободно време и формирање младе личности. Београд: Центар за друштвено-политичко образовање, 1971.
4. Брочиќ, Љ. Културни живот и вредности младих. Београд: Центар за друштвено-политичко образовање, 1970, 53 стр.
5. Brajkova, V.G i dr. Svobodnoe vremja i svestranee zavitra ličnosti Moskva, 1965.
6. Boutwell, W. Our leisure - tone education. THE PTA Magazine, October, 1969.
7. Bosserman, P. and Buttler, N. "The leisure revolution - it's about time" Journal of Physical Education and Recreation, Washing.
8. Влаховиќ, Б. "Нужност и ограниченост услова за постизање стваралаштва ученика у основној школи. Настава и васпитање (Београд)23:31-46; бр. 1-2, 1972.
9. Грубор, А. Образовање у процесу друштвеног развоја. Загреб: Народне новине, 1987.

10. Goodman, N. Use of tone. A study of Adult stile of Time. Cambridge, Harvard university, 1969.
11. Гобелица "Слободне активности одгојно-образовне структуре основној школи. Поглед и искуства у реформи школства. (Загреб) 2:36-39, бр. 3, 1962.
12. Грујиќ, С. "Слободно време је последица друштвеног и техничког развоја Педагошка стварност (Нови Сад) 4:28-36:бр. 2, 1982.
13. Деспот, Б. Пледоаје за доколицу. Београд; Мала едиција "Идеје", 1976, 95 стр.
14. Деретиќ, З. "Воспитни значај слободног времена и слободне активности ученика. Настава и васпитање (Београд) 9:21-29; бр. 2. 1984.
15. Енгелс, Ф: Лудвиг Фоербах и крај класичне Немачке Филателије. Скопје: Култура, 1979.
16. Жлебник, Л. Општа историјашколства и педагошких идеја. Београд, Научна книга, 1970, 288 стр.
17. Јанковиќ, В. слободно време у савременој педагошкој теорији и пракси. Загреб: Педагошко книжевни збор, 1973. 76.
18. Јовановиќ, Б. "Огранизирање на работни и рекреативно забавни активност на учениците како содржина на работа во одделленските колективи: Наша школа (Сарајево) 13:23-25; бр. 1-2, 1987.
19. Јовановиќ, Б. "Остваривање воспитних задатака у основној школи. Настава и васпитање" (Београд) 15:36-41; бр. 1-2, 1992.
20. Јанковиќ, в. и Филиповиќ, Н. и др. "Основни проблеми педагогије слободног времена". Педологија (Београд) 2:43-49; бр.3, 1964.

21. Јањушевић, М. "Слободна активност ученика њихов значај и однос према настави "Наша школа" (Сарајево) 2:22-28; бр. 7-8, 1961.
22. ... Креативност младих и слободно време (Трећи колоквиј о слободном времену). Загреб: Центар за воншколски одгој Савеза друштва "Наша дјеца", 1972. 250 стр.
23. ... Култура младих и слободно време (Трећи колоквиј о слободном времену младих). Београд: Савет за васпитање и заштиту дјеце Југослав., 1975 стр. 220.
24. Крнета "Слободне активности ученика и превенцији сузбијања малолетничке деликвенције. Наша школа (Сарајево) 11:21-26; бр. 34, 1980.
25. Качавенда, Н. "Образовне припремљеност за слободно време одраслих" Настава и васпитање (Београд) 15:23-30; бр. 4-5, 1991.
26. Качавенда, Н. "Улога наставнике у извођењу рада слободних активности "Настава и васпитање" (Београд) 12:43-50, бр.1-2, 1988.
27. Коцић, Љ. "Интересовање ученика за слободне активности". Настава и васпитање (Београд) 5:87-93; бр. 2, 1974.
28. Коцић, Љ. "Слободне активности у структури основне школе" Настава и васпитање (Београд) 4: 34-39; бр. 2, 1973.
29. Лешник, Р. "Без педагогије слободног времена нема целосног васпитање". Педагогија (Београд) 10:13-18, бр. 2, 1986.

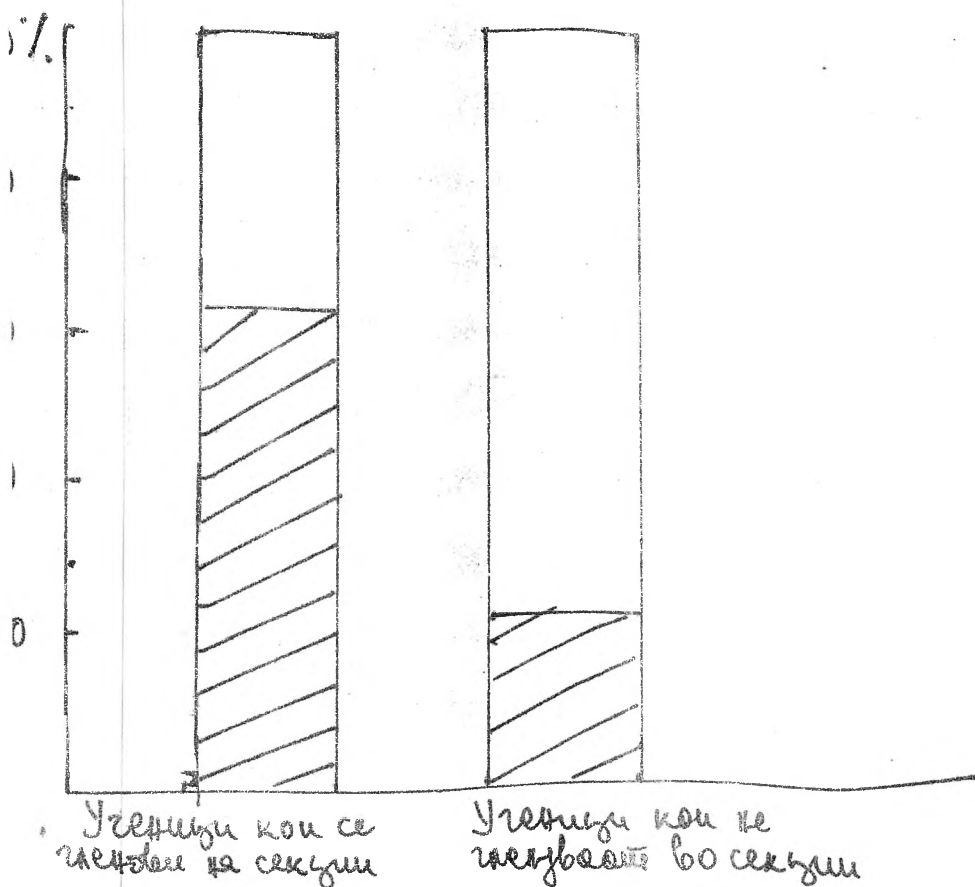
30. Мурабеговиќ, М. "Активности младих у слободном времену" Искусство (Сарајево) 12-18; бр. 3; 1971.
31. Маркс, Н. Капитал - III. Београд: Београдски графички издавачки завод, 1971. 546 стр.
32. Маркузе, Х. Ерос и цивилизација. Загреб: Напријед. 1965, 83 стр.
33. Мартиниќ, Т. Слободно време и савремено друштво. Загреб, Графички завод, 1977, 124 стр.
34. Мурадбеговиќ, М. "Улога слободног времена у социјализацију младих". Наша школа (Сарајево); 19-24; бр. 9-10; 1973.
35. Мурадбеговиќ, М. "Активности у слободном времену". Искусство (Сарајево) 5-9; бр. 9-10; 1972.
36. Мурадбеговиќ, М. "Култура и слободно време младих у школи" Путеви и достигнућа (Сарајево) 8-10; бр. 5; 1973.
37. Мурадбеговиќ, М. "Проблеми развоја интересовања и потреба младих у слободном времену". Наша школа (Сарајево) 10:31-39; бр. 3-4, 1979.
38. Мурадбеговиќ, М. "Значај организованог слободног времена у васпитање младих. "Наша школа" (Сарајево). 8:42-46; бр. 3-4; 1977.
39. Мурадбеговиќ, М. "Научно-техничка револуција, урбанизација и слободно време" Наша школа (Сарајево) 7:92-98; бр. 3-4, 1976.
40. Мрђеновиќ "Оптерећеност ученике основне школе школским обавезама и коришћење слободног времена" Погледи и искуства у реформи школства. (Загреб) 4: 38-42; бр. 4, 1966.

41. Мартиновиќ, Ѓ. "Велико значење слободног времена". Школске новине (Загреб) 6:15-19; бр. 6, 19745.
42. Ничковиќ, Р. "Слободно време - феномен модерног доба и педагогије". Педагогија (Београд) 9:232-243; бр. 3, 1985.
43. Nash, J. B. Phitosophy of recreation and leisure. Dubique, 1970.
44. Преград. З. "Педагогија слободног времена". Настава и васпитање (Београд) 11:42-46; бр. 3, 1989.
45. Поткоњак, В. "Слободне активности у основној школи". Наша школа (Сарајево) 14:7-13; бр. 1, 1990.
46. ... Педагошка енциклопедија. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1989.
47. ... Породица и социјализација младих. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1970, 83 стр.
48. Пољак, В. Стваралаштва и школа. Загреб: Педагошко книжевни збор, 1987, 86 стр.
49. Петковиќ, В., Друштвено-економски проблеми коришћења слободног времена. Ниш: Просвета, 1972, 255 стр.
50. Превишиќ, В. Изван наставне активност и стваралаштво. Загреб: Школске новине, 1987.
51. Превишиќ, В. Можности предпоставки и реализација на творештвото во слободните активности. Загреб: Филозофски факултет, 1983.
52. Паравина "Одгојни фактори у слободном времену и младих". Педагогија (Београд) 4:31-39; бр. 1-2, 1965.

53. Продановић, П. "Самообразовање у функцији креирања животне средине и обогаћивање слободног времена младих људи". Наша школа (Сарајево) 8:32-42; бр. 3-4, 1977.
54. Пољак, В. "О проблему слободних активности у нашој школи" Педагошки рад (Загреб) 2:31-38; бр. 3, 1960.
55. ... Слободно време младих (Први колоквиј о слободном времену младих) Загреб . центар за воншколски одгој савеза друштва "Наше дјеце Југославије", 1975, стр. 220.
56. ... Социјализација и друштвени облици младих и слободно време. Четврти колоквиј о слободном времену младих). Београд: Савет за васпитање и заштиту дјеце Југославија, 1984, стр. 180.
57. Суходолски, Б. Перманентно образовање и стваралаштво. Загреб: Школске новине, 1988. 63.
58. Суходолски, Б. Три педагогије. Београд; Дуга, 1974, 80.
59. Т. Теодосић, Р. "О односу наставе и слободних активности" Наша школа (Сарајево) 13:9-16; бр. 1, 1989.
60. Тодоровић, А. Методологија истраживања, слободног времена. Београд; Савремена администрација, 1978, 180 стр.
61. Тодосиевић, М. "Остваривање васпитне функције ваннаставних активности ученика". Настава и васпитање (Београд) 9; 21-29; бр. 2, 1984.
62. ... The child and leisure time. Washington D.K.: Department of, Health, Education and Welfare, 1981.
63. Трнавац, Н. Васпитни рад у школи. Београд: Наша књига, 1985.

64. Филиповић, Н. Ваннаставна активност ученика, Сарајево: Ветлост, 1980, 43.
65. Фридман, Г. Размрвљени рад. Загреб: Напријед, 1959. стр. 234.
66. Фридман, Г. и Невил, П. "Социологија рада" Веселин Маслеша - Сарајево, 1972.
67. Фиаменто, А. Основи опће социологије. Сарајево: Преглед, 1963.
68. Цветковић, Б. "Специфичности методологије праћења ваннаставних васпитно-образовних активности. Настава и васпитање (Београд) 13:42-45; бр. 4, 1989.
69. Цвиик, З. "Друштвене вредности и психосоцијалне потребе младих у слободном времену. Педагошки рад (Загреб) 8; 16-26; бр. 5-6, 79.

Графикски приказ на еквивалентна активност во лабораторно време кај уличните котурници.

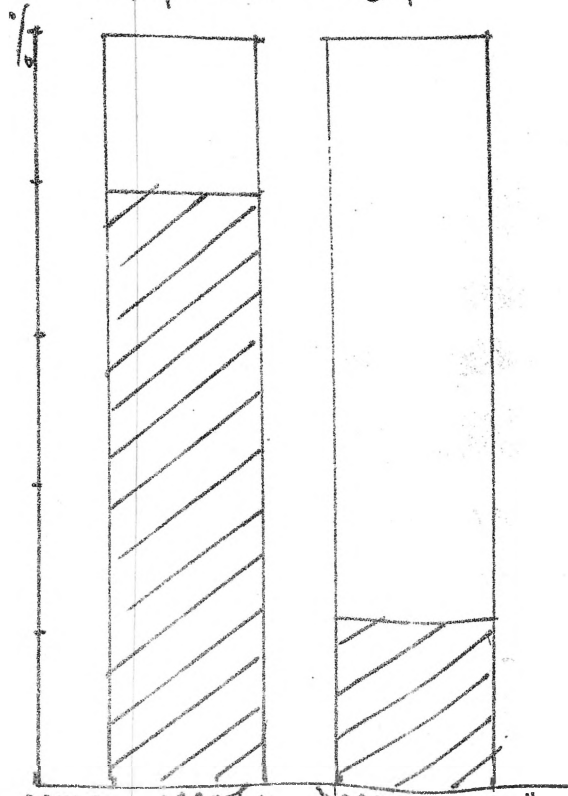

ЛЕГЕНДА

- — Активност активност во са. време во уличниците со активност од нив сеу како она во сексуалитет не спорти еквивалент
- — Отсуство на таква сеу активност

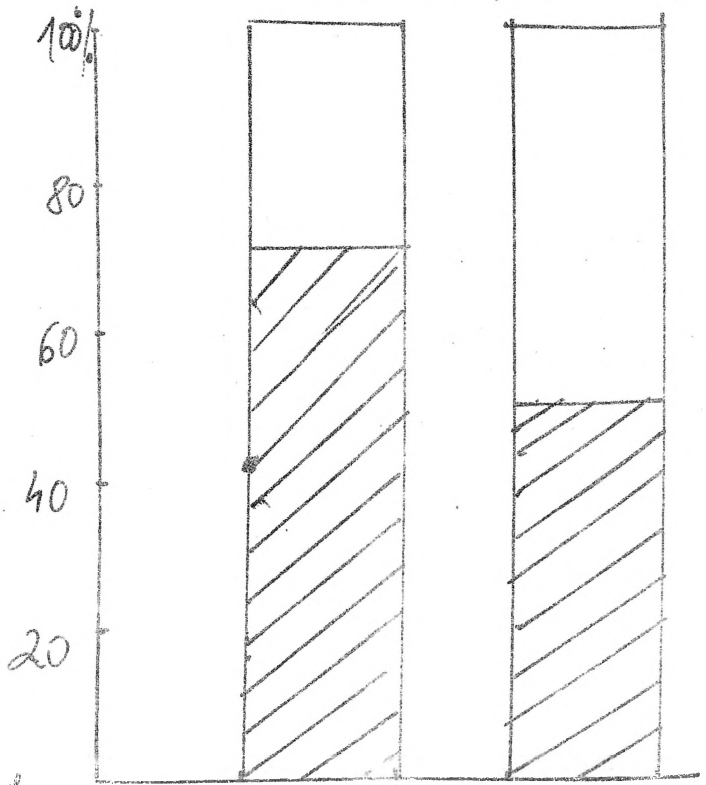
Графикни приказ на активната ангажираност на ученици во слободното време во различни секции - по подреденост секции

Спортивна секција

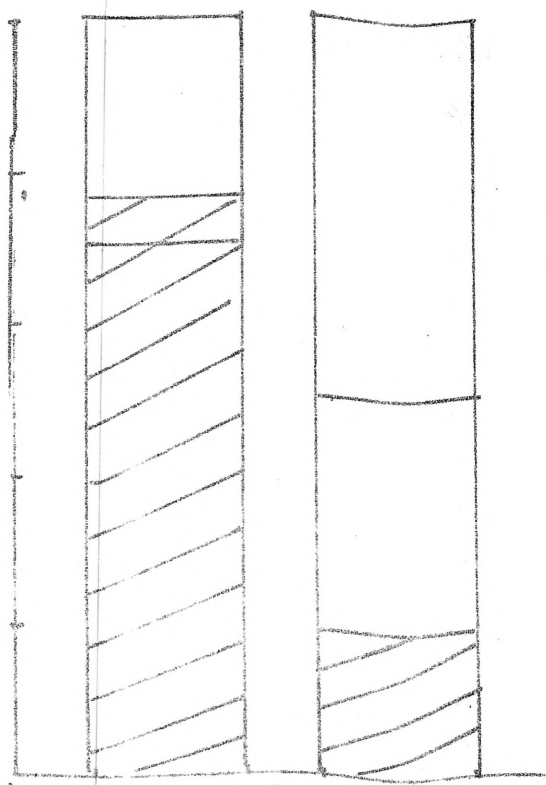
Ученици - девојки Ученици кои не учествуваат

Литературна секција

Ученици - девојки Ученици кои не учествуваат

Драмска секција

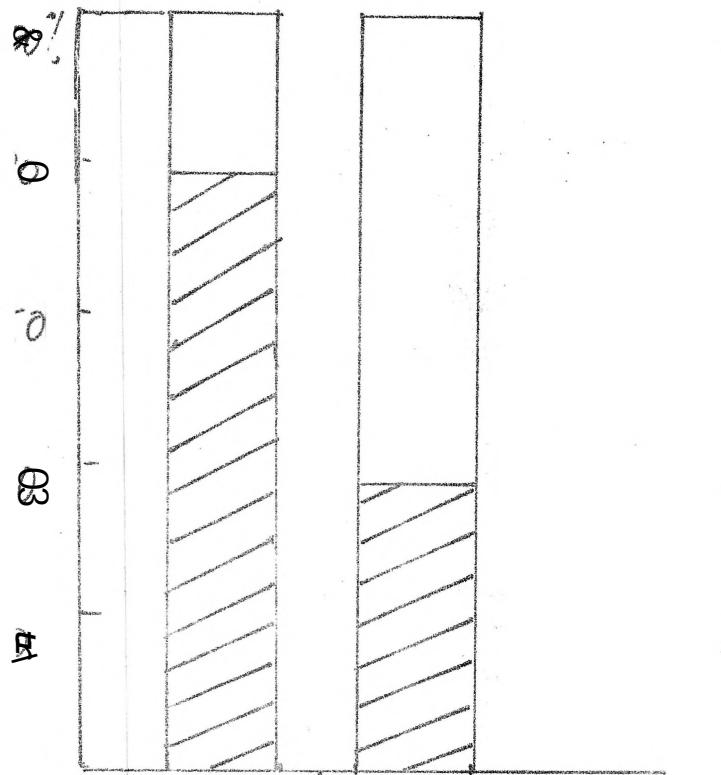
Ученици - девојки Ученици кои не учествуваат

ЛЕГЕНДА -

- опшество на активен ангажираност на учениците - во %
- активен ангажираност во слободно време во %

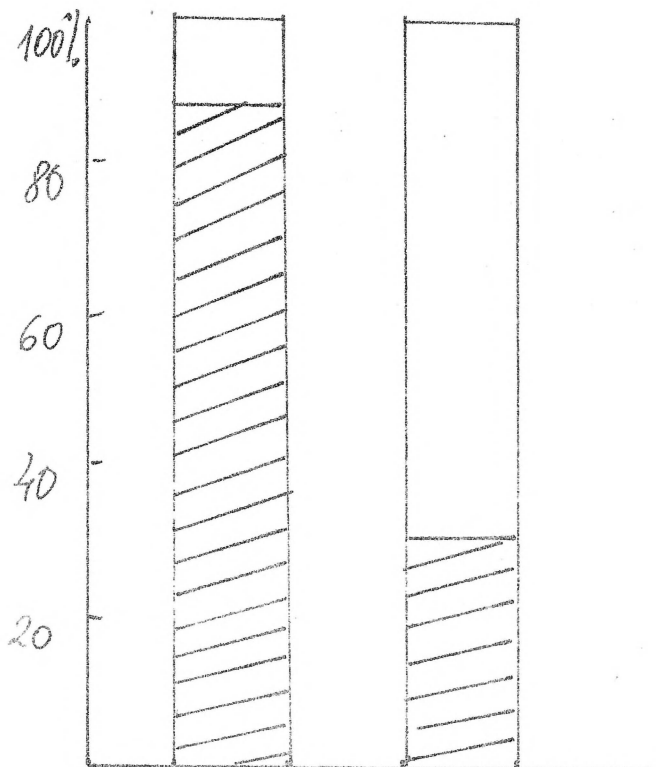
изучили чинков и кадмий в почвах и растениях их семейства
 в подорожнике в поле вон жидкий - в подорожнике секция

ЕЛЕКТРО - СЕКЦИЯ

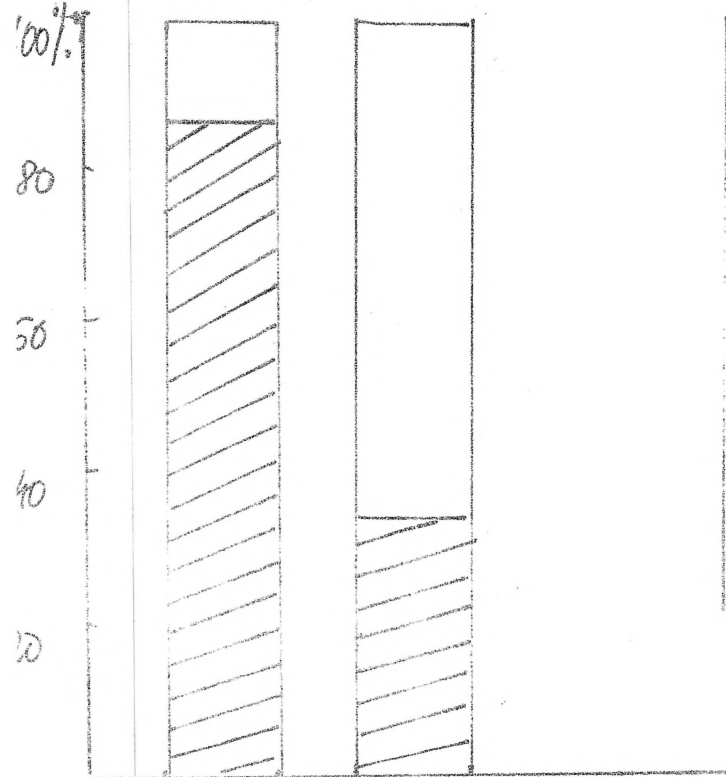

Растения - растения
 Подорожника секция

ЕКОЛОШКА СЕКЦИЯ

Растения - растения
 Подорожника секция

Четверг между тренингом и свободой

Тренинг кон и не свободой

ЛЕГЕНДА

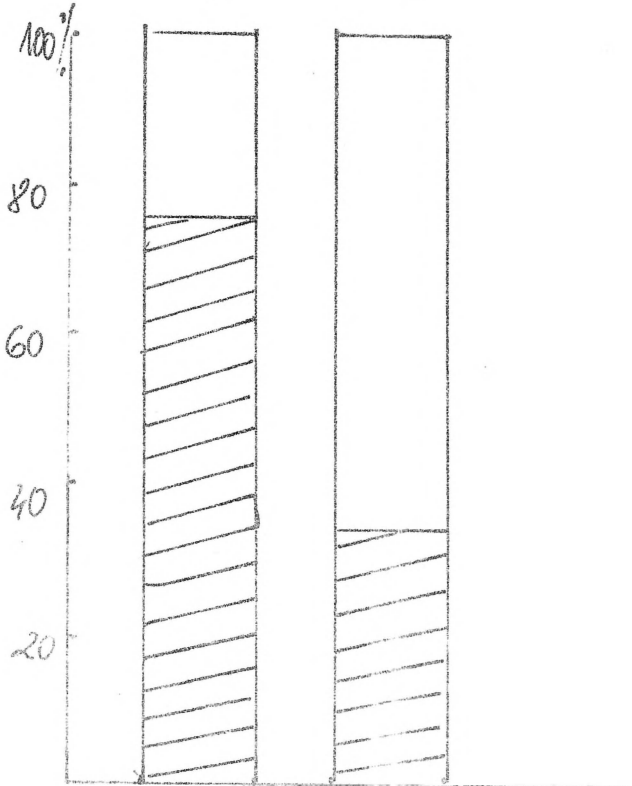
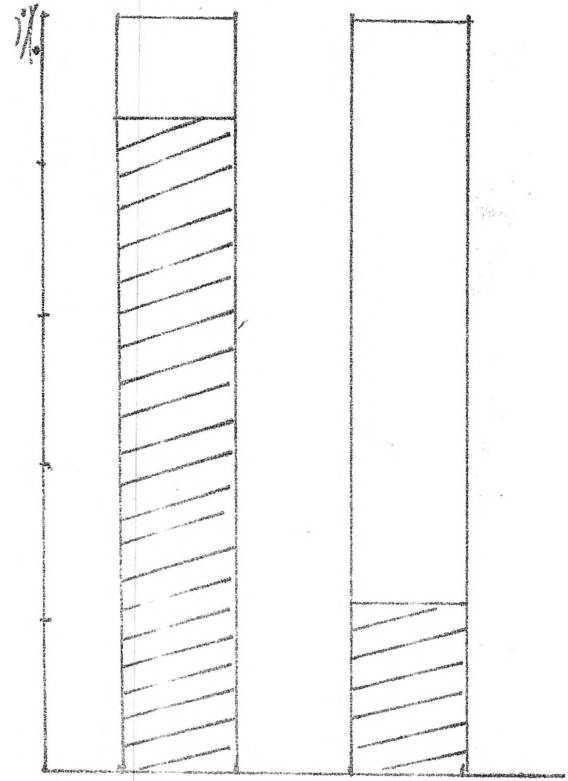
□ - испытывает стресс в свободное время во время тренинга - 100 %

▨ - испытывает стресс в свободное время во время тренинга - 100 %

1) Фактори прикмет и окривањето интензивност на земјините
 восподруго време воа земините - по пофрмат севдич

Болкорте севдич

Странски јогак

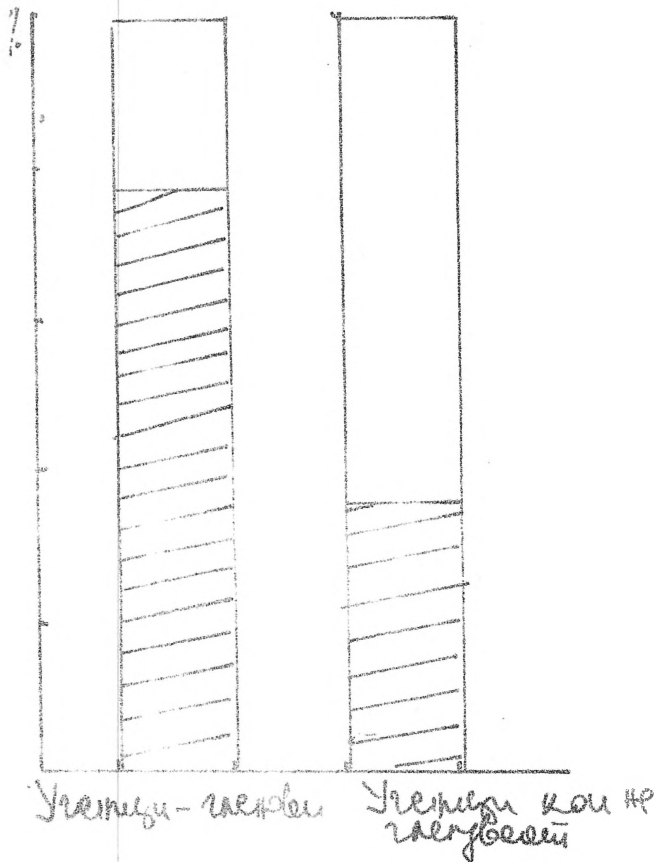
Земини-вални

Земини-вални и метабол

Земини-вални

Земини-вални и метабол

Музыка

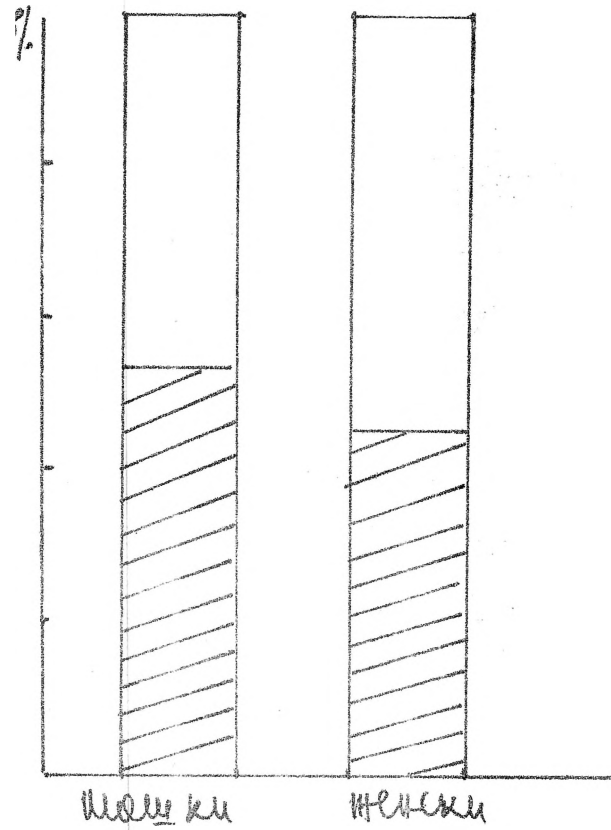
ЛЕГЕНДА

□ — внимание не уделяется
вниманием во свободное время
вои процент — 60 %

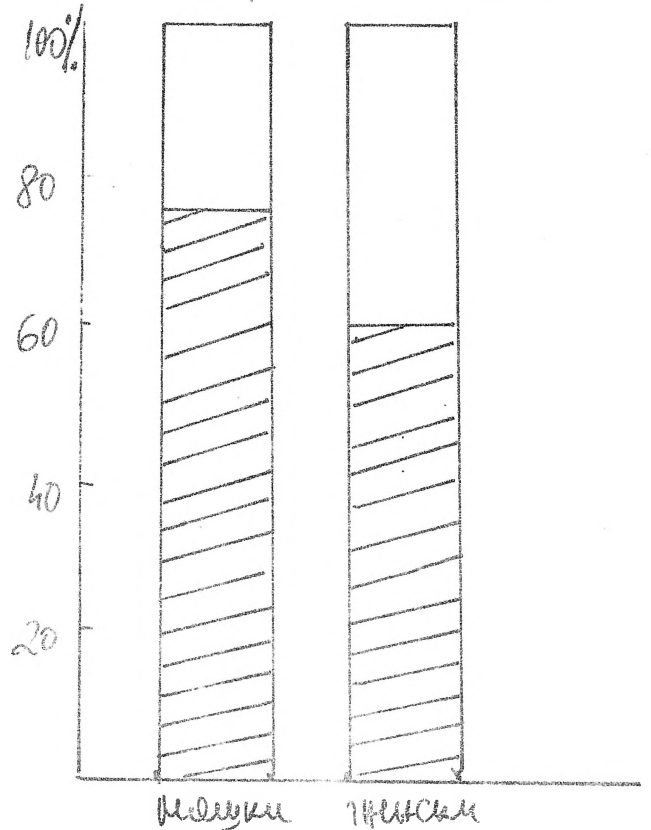
▨ — уделяется внимание во свободное время вои процент 40 и не уделяется как она во свободное время, уделяется

растительный и животный активизируются и функционируют в свободное время по отношению к животному и человеку и соответственно к сезону.

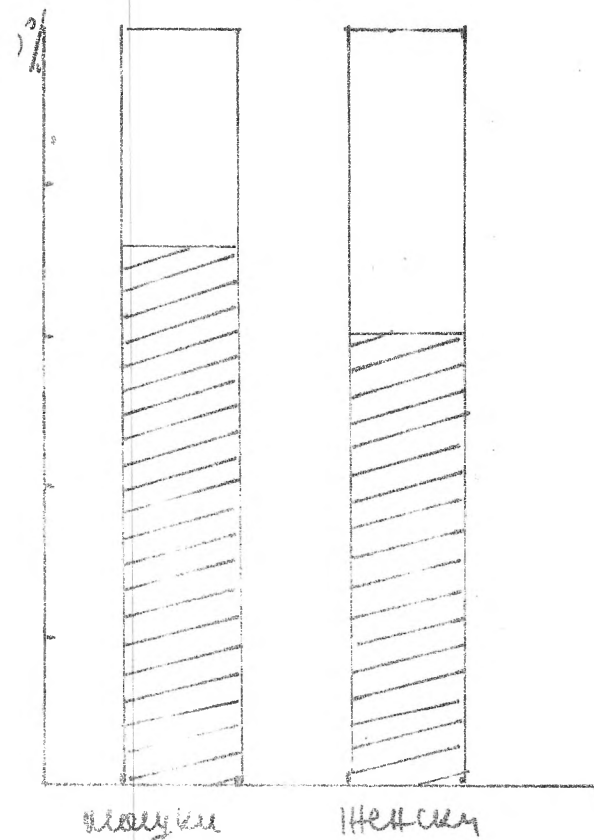
Спортивный сезон

Зрелищный сезон

Литературный сезон

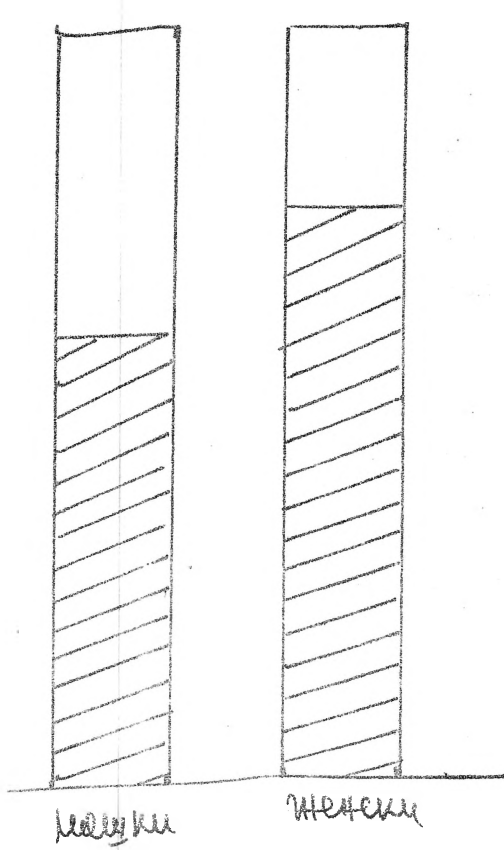
ЛЕГЕНДА

 - отсутствует активный интерес в свободное время в отношении - во %.

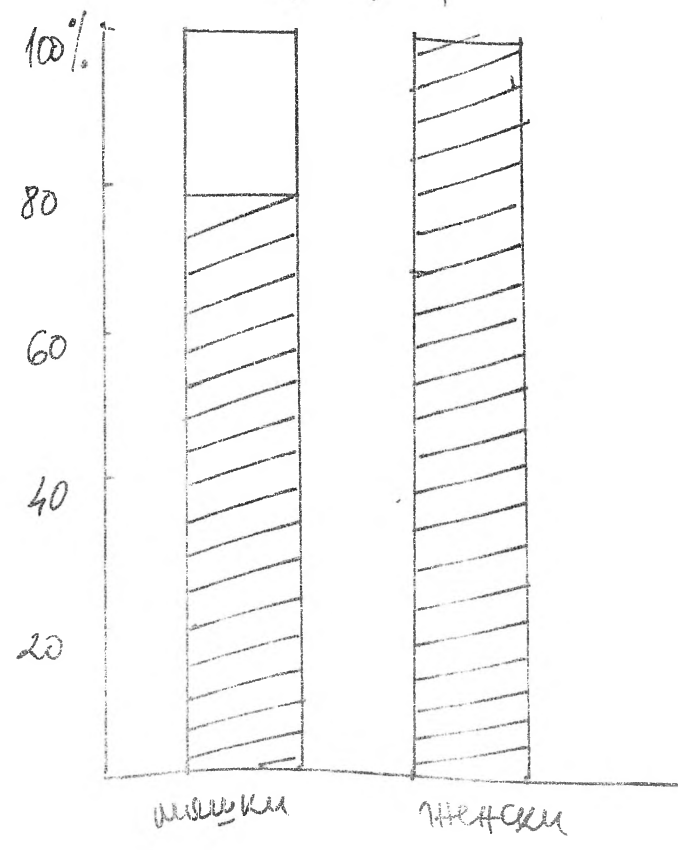
 - активный интерес в свободное время в отношении к животному и человеку и соответственно к сезону.

Тички и тичку на активирање и деактивирање во слободно време по однос на полова и животно доба

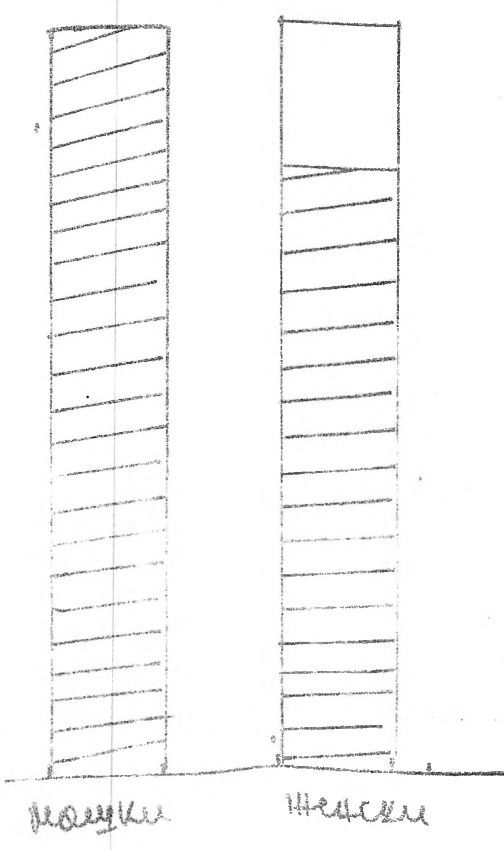
ЛЕКТОР-СЕКЦИЈА

Морелорсер

ЕКОЛОШКА

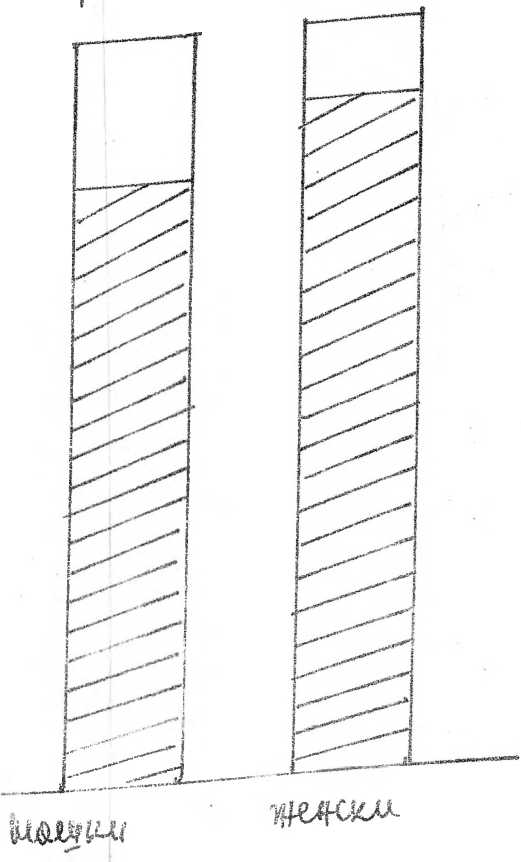

ЛЕГЕНДА

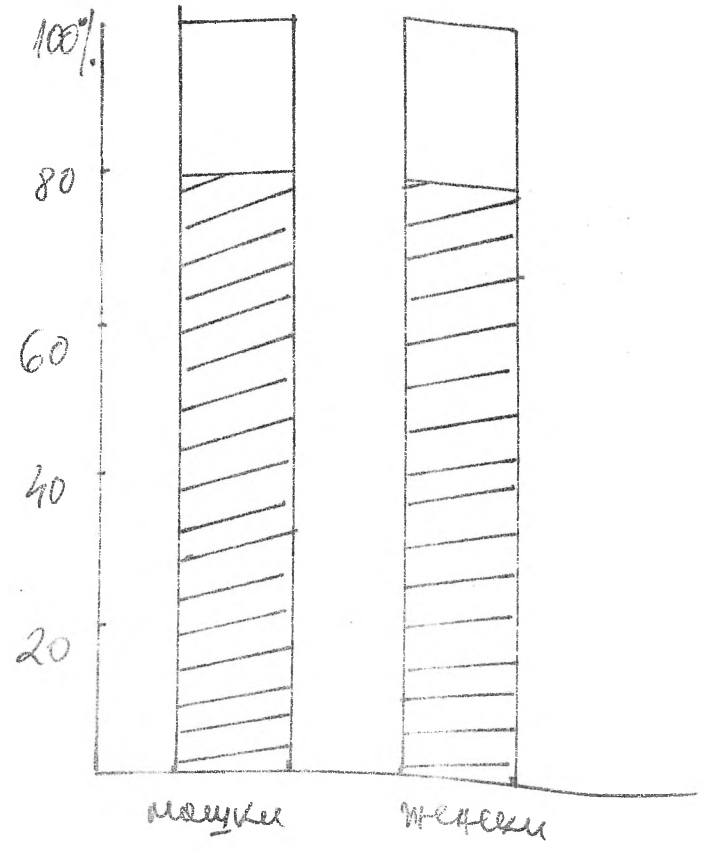
- - отсутство на активен ангажман во слободното време во однос на животно доба - 60 %
- - активен ангажман во слободното време во однос на животно доба со иста цел на ангажман како она во секцијата на слободна ангажман

испытание чуждым и агрессивным, агрессивным и агрессивным
 и в сексуальности во время и в сексуальности и в

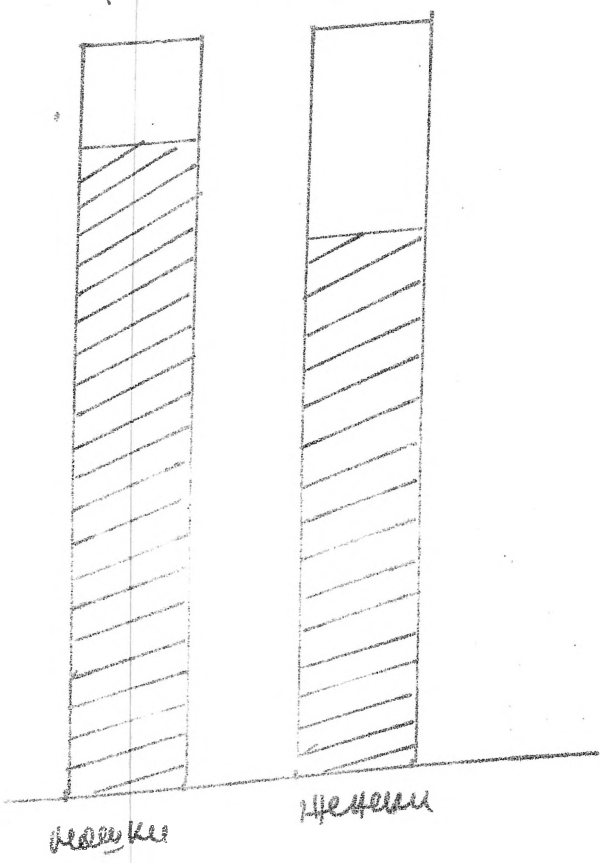
Формирование

Лужина

Свободное время

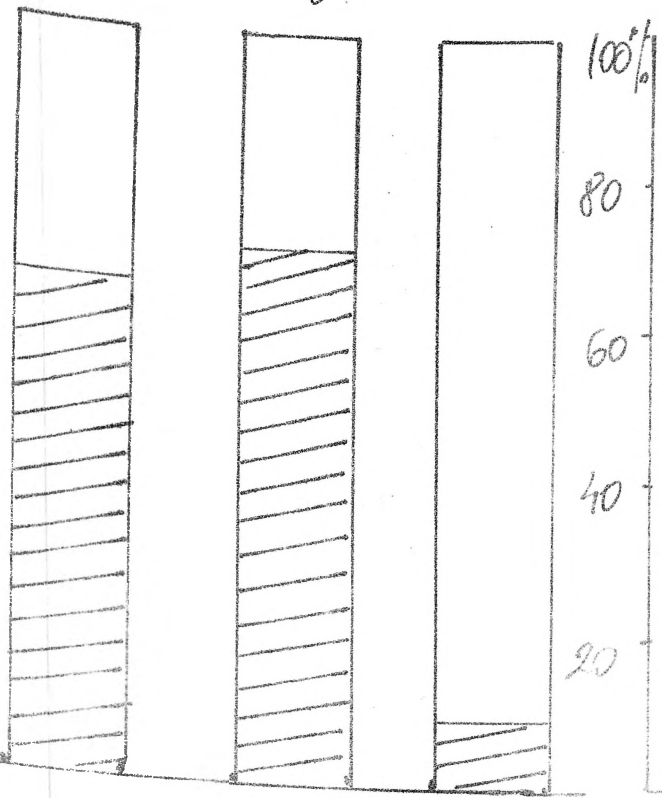
ЛЕГЕНДА

 - отсутствует активность в свободное время вои занимают - во %.

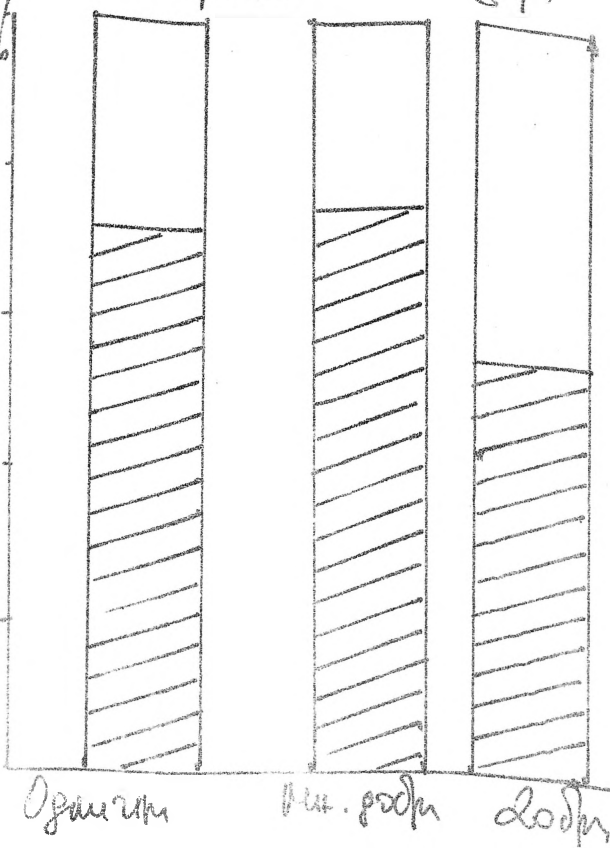
 - активен активностью в свободное время вои занимают со всей вои де активности как одна во сексуальности и свободной активности

Скорость вращающегося тела и скорость его движения
 по отношению к световой скорости

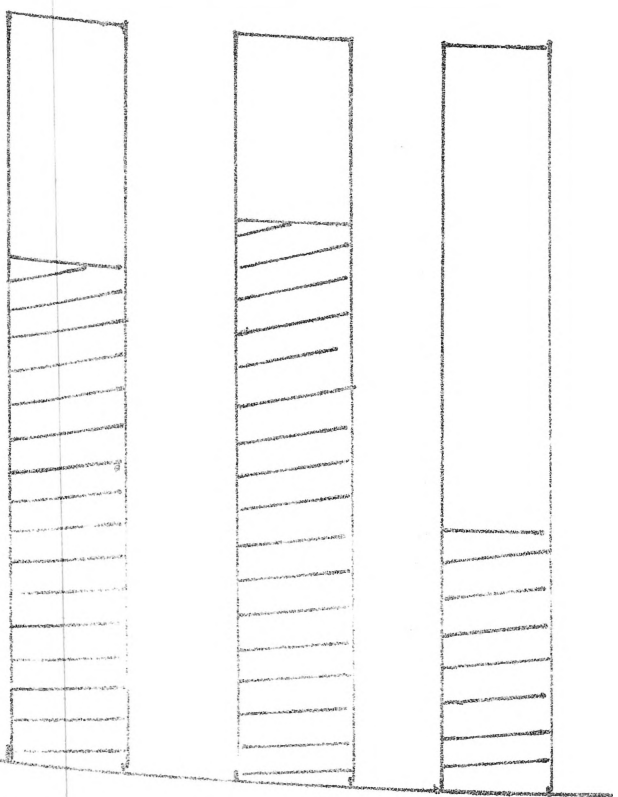
Сторона секции

Зрелая секция

Интервалы секции

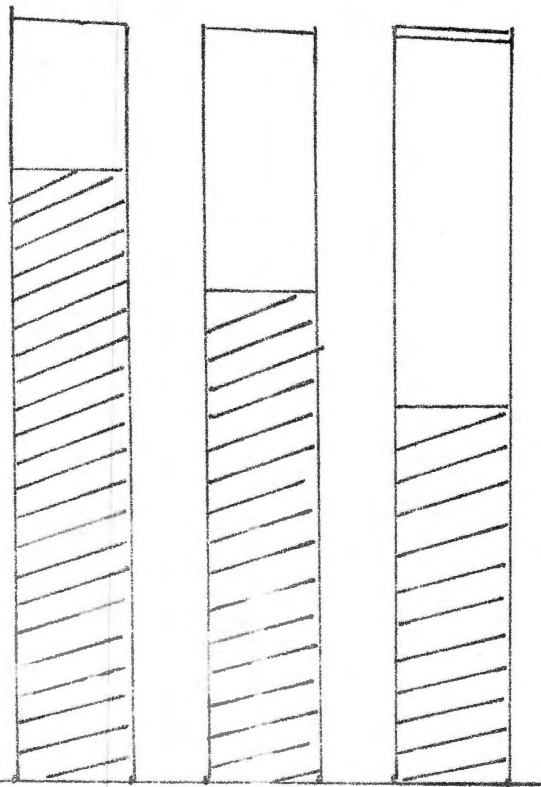
ЛЕГЕНДА

- - отсутствует на объекте антенны во свободное время - 60%
- - антенны во свободное время (отсутствие в этот день на объекте радио связи и свободны антенны)

Огни Мн. родн Лодн

орно време во однос на животните од кои се добиваат
млеко и месо

ЕЛЕКТРО-СЕКЦИЈА

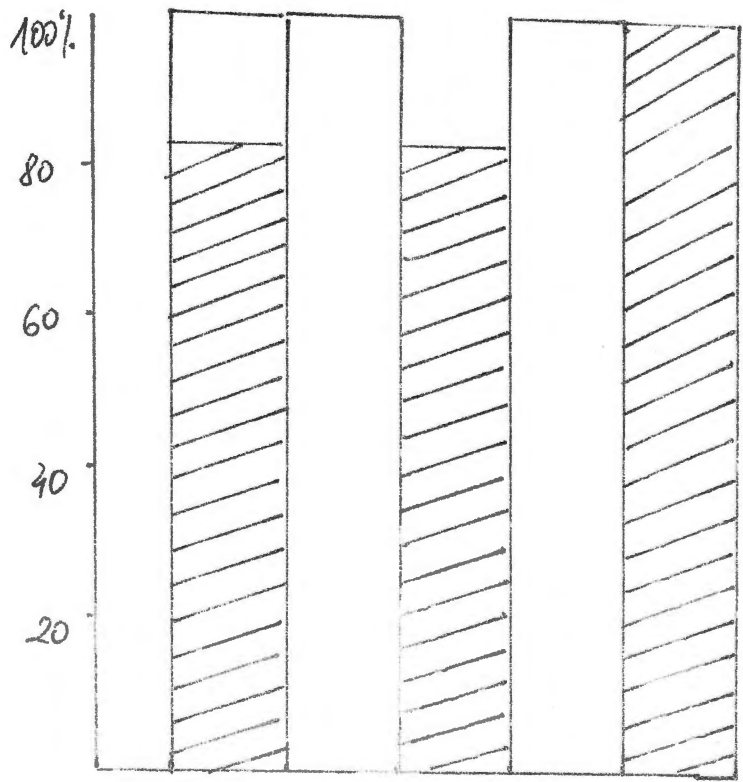

Жени

М. роди

Млади

Догледерска

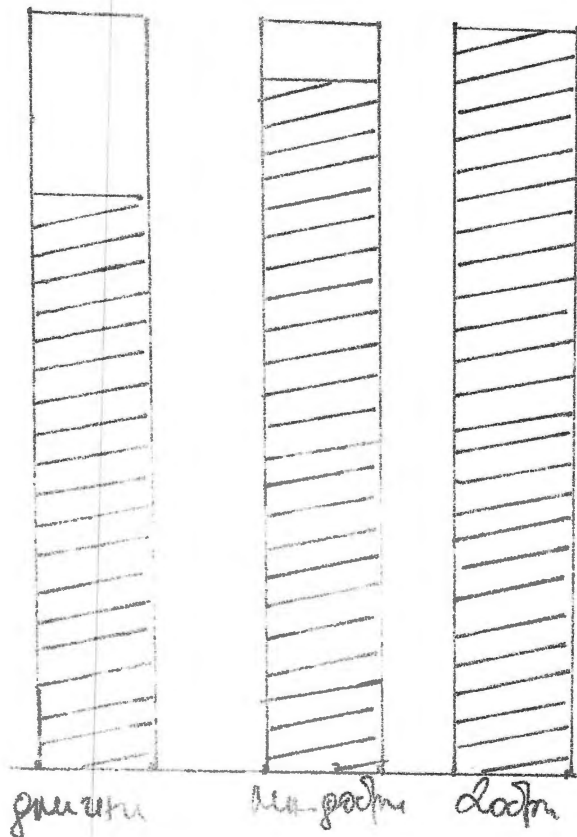

Орвоти

М. роди

Млади

ЕКОЛОГИЈА

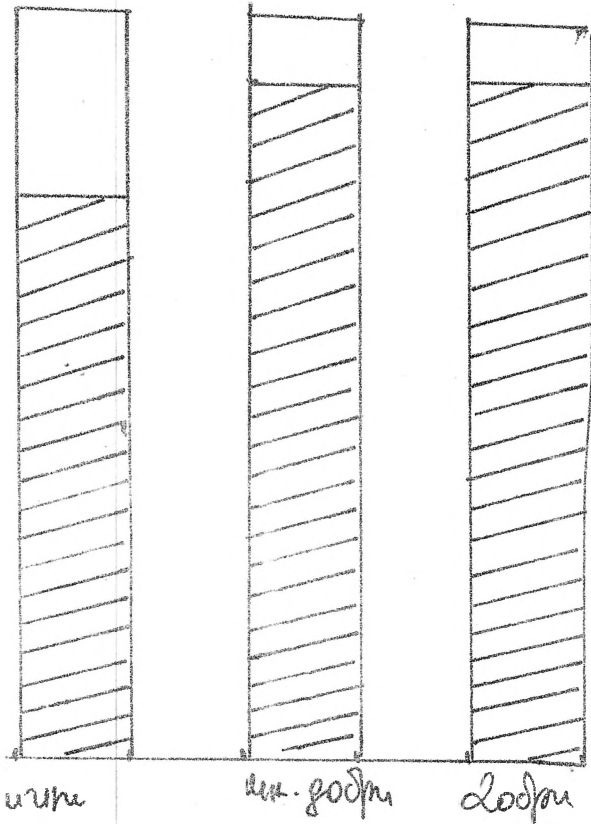
ЛЕГЕНДА

□ - активные элементы в свободное время в %

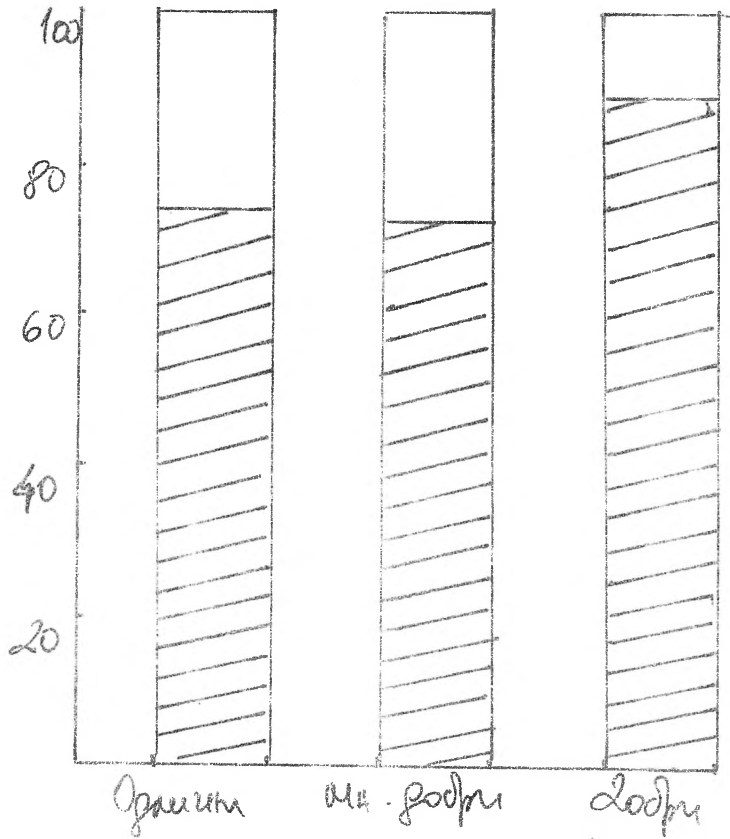
▨ - активные элементы в свободное время в % при выполнении работ по специальности в %

свободное время во время и в выходные дни

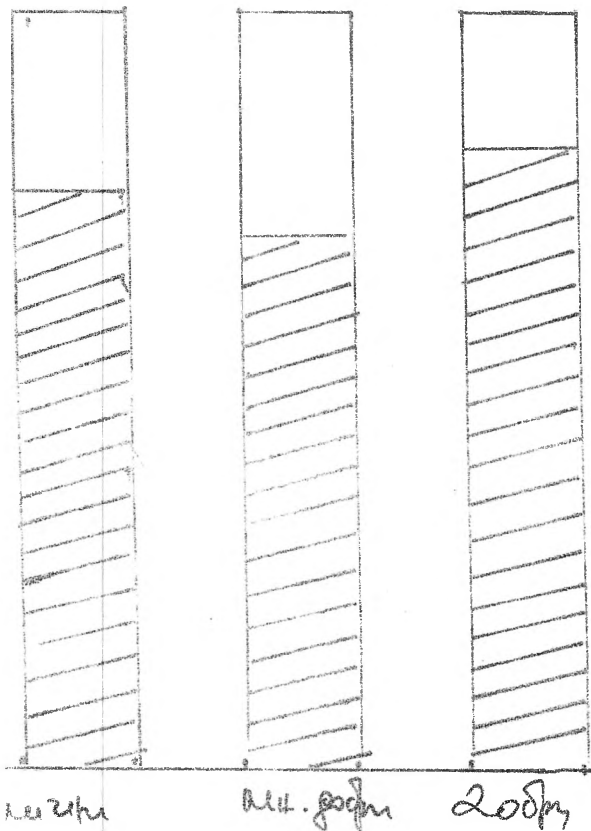
Физическая нагрузка

Музыкальная нагрузка

Средняя зарплата

ЛЕГЕНДА

□ - отсутствие активности в свободное время в выходные дни

▨ - активность в свободное время в выходные дни в виде участия в секциях и спортивной активности

С О Д Е Р Ж И Н А

П Р В Д Е Л

Теоретски пристап кон проблемот на истиснувањето

1. Слободното време - актуелност и дилема	1
2. Слободното време и општествениот развој до големите Индустриски револуции	10
2.1. Периодот од Индустриските револуции до денес	17
3. Современи социолошки дефиниции на поимот "слободно време"	21
3.1. Дефиницијата на Димазди	23
4. Воспитните и образовните услови на слободното време	32
5. Односот на педагогијата кон слободното време	38
6. Фактори на организација на слободното време	47
- семејството како фактор	50
- детската групинка како фактор	54
- фактори од пошироката општествена средина	55
7. Училиштето како фактор на организација на слободното време на учениците	61
8. Поимот "слободни активности"	64
9. Односот на наставата кон слободните активности	73
10. Воспитно-образовните потенцијали на слободните активности	80
10.1. Развивање на творечките потенцијали на личноста	82
10.2. Улога во социјализација на личноста	85

10.3. Запознавање со достигнувањата во науката
уметностите и техниката 86

10.4. Повраќавање на знаењата, умеењата и навиките 88

10.5. Можности за културно воспитување 90

10.6. Можности за рекреација и релаксација
на личноста 92

11. Аспектот на стекнување на култура на користење
на слободното време 95

12. Планови и програми за работа на слободните
активности 102

13. Наставникот и ученичката работа во слободните
активности 109

В Т О Р А Г Л А

Методологија на истражувањето

1. Предмет на истражувањето 114

2. Цел на истражувањето 117

3. Задачи на истражувањето 117

4. Хипотези на истражувањето 118

 4.1. Генерална хипотеза 118

 4.2. Помолни хипотези 118

5. Дефинирање на основните поими содржани во
предметот на истражувањето 123

6. Методи на истражувањето 124

7. Постапка на истражувањето 125

8. Инструменти на истражувањето 125

 8.1. Список на инструментите на истражувањето 126

9. Примерок на истражувањето	128
10. Статистичка обработка на резултатите	131
11. Анализа и интерпретација на резултатите	131
11.1. Активната ангажираност во слободното време во училиште и членството во секција на слободна активност	131
11.2. Активната ангажираност во слободното време во училиште и полот на членовите на секциите на слободни активности	141
11.3. Активната ангажираност во слободното време во училиште и успехот на членовите на секции на слободна активност	147

Т Р Е Т Д Е Л

1. Завлучни разгледувања на резултатите од истражувањето	156
2. Резиме	160

Ч Е Т В Р Т И Д Е Л

Прилози

Литература